

Gardeners' World

OMARM DE HERFST

Nu de grond in

**Planten met
kale wortels**

Kamerplanten

**Binnen blijft
het groen**

Aan de slag

**Geef je borders
een opkikker**

Nagenieten van de
**Ambachtelijke
Plantenmarkt!**

F&L

€ 6,99 BP8

Zaai microgroenten • Plant een inheemse haag • Hou je grond gezond
Zo neem je wortelstekken • Snoeihulp: bamboe • Tuinieren in potten

Tijd om te planten!

Alles voor je tuin
koop je natuurlijk
bij DEZADEN.NL

*Tulpenbollen, voor
een kleurrijk voorjaar!
Plant ze nu!*

DEZADEN

www.dezaden.nl

Nog meer tuintips?

Op onze website vind je nóg meer Gardeners' World.
Dagelijks lees je hier nieuwe tips, actuele klusjes, details over
onze favoriete planten en nog veel meer. Neem snel een kijkje op:

www.gardenersworldmagazine.nl

Elke vrijdag onze tips in je mailbox ontvangen? Meld je aan via
gardenersworldmagazine.nl/nieuwsbrief

Gardeners'
World magazine

Tuinmensen

Al klooiend in je tuintje, kan je weleens vergeten met hoeveel we eigenlijk zijn. Hoeveel compleet gepassioneerde, extra geïnteresseerde, intrinsiek gedreven tuinfanaten er wel niet zijn in Nederland en België. Het geeft mij bakken energie om die in zulke groten getale bij elkaar te mogen verwelkomen. Dat was het geval op de tweede editie van de Ambachtelijke Plantenmarkt. Duizenden van jullie kochten onbespoten planten, zaden en pootgoed op Landgoed de Wiersse. En duizenden van jullie spraken we als redactie persoonlijk op die dagen. Wat is dat waardevol en gezellig! We kwamen heel ontspannen over, hoorde ik terug van jullie.

Ondertussen was het achter de schermen gigantisch hard werken. Het opbouwen in de storm op vrijdag, een jaar lang plannen en regelen, en het vullen van bijna 2000 goodiebags die we gaven aan abonnees met een vroege entree-ticket. Die waren tijdens het uitdelen overigens bijna op! Terwijl een deel van ons ze vrolijk stond uit te delen bij de entree, was een ander deel van ons ze als een gek, met zweet op de bovenlip aan het vullen, om vervolgens de oprijlaan af te sprinten om ze op tijd bij ons te hebben (en dan is die laan best lang, kan ik je vertellen). Maar het was alles waard! Want tuinmensen, dat zijn de leukste mensen. Dus een landgoed gevuld met tuinmensen staat gelijk aan een prachtig weekend.

Na afloop stapte ik scheel van vermoeidheid, maar grijnzend in de auto. De accu stond ongeveer op hoeveel procent ik zelf nog in me had. Nét genoeg om mee terug te rijden naar huis. In mijn achteruitkijkspiegel zag ik de prachtige, handgedraaide potten en biologische planten die ik gekocht had op de achterbank staan. Met een glimlach reed ik naar huis, vergezeld door een prachtige zonsondergang en met de eerste plannetjes voor volgend jaar alweer in mijn hoofd.

Een verslag van deze heerlijke dagen vind je op pagina 62. En wie weet ben je er volgend jaar zelf wel bij? Verder staat dit novembernummer natuurlijk weer helemaal vol met de beste tuintips voor nu, want de dagen worden korter, maar het tuinseizoen is nog niet voorbij!

 Anne is ook op Instagram te vinden: @anne_wiegers

FOTO: LIESBETH DISBERGEN

Seizoen

- 10 Wij houden van november**
De Oosterse wingerd is onze ster van de maand.
- 15 The Full Monty**
Monty roept iedereen op om bladaarde te maken.
- 16 Topkeuze**
Voeg dramatiek en beweging toe aan je tuin met Chinees prachtriet.
- 18 Red de bij**
Tips van de Bijenstichting.
- 20 Tuingast van de maand**
De vos (*Vulpes vulpes*).
- 22 Kweken en eten**
Rukmini Iyer maakt een brisolepud- ding met appels en bramen.
- 26 Een jaar op Jennita's pluktuin**
Het plukseizoen loopt op zijn eind.

Groene school

- 34 Hou je grond gezond**
Een goede jaarlijkse mulch doet wonderen voor je bodem.
- 39 Kalewortel-koopjes**
Kies dit najaar voor planten met kale wortel in plaats van potplanten.
- 43 Jouw snoeimaand**
Frances snoeit canna's en bamboe.
- 46 Tuinieren in potten**
Zet potten vol kleur in je tuin en fleur de winter op.
- 52 Overvloed in de winterkas**
Vorstgevoelige gewassen oogsten en laten overwinteren.
- 56 Vraag het Anne**
Anne geeft antwoord op tuinvragen.

Inspiratie

- 62 Nagenieten**
Een terugblik op een geslaagde Ambachtelijke Plantenmarkt.
- 70 Help je kamerplanten de winter door**
Tips van kamerplanten-expert Marieke van der Eerden.
- 74 Opkikker voor najaarsborders**
Bereid je tuin voor op een nieuw seizoen.
- 78 Behaag de haag**
Govert gidst je langs hagen en heggen.
- 82 Wortrelstekken nemen**
Nick Bailey laat zien hoe je uit kleine stukjes wortel nieuwe planten maakt.

- 85 Inheemse held**
Zwarte toorts (*Verbascum nigrum*).
- 91 Moeiteloos oogsten**
Kies weer- en ongediertebestendige variëteiten voor het koudere seizoen.
- 96 De natuur in huis**
Monty vertelt over zijn liefde voor kamerplanten.

Aan de slag

- 102 Algemene tuintaken**
- 105 Test je vaardigheden**
- 106 Bloemen**
- 108 Kamerplanten**
- 109 Adams tuintaak van de maand**
- 111 Groente & fruit**

En verder

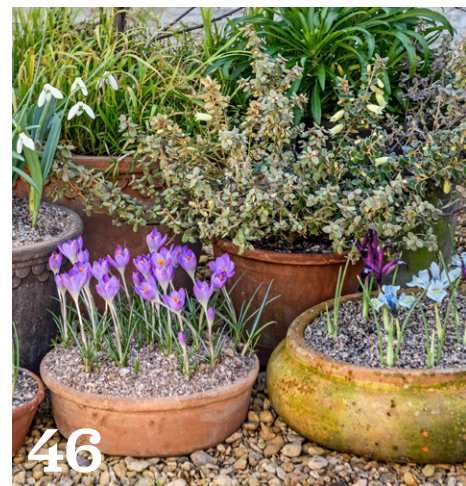
- 6 Prikbord**
- 8 In de tuin van**
- 86 Puzzel en win**
- 112 Colofon**
- 113 Kweekgids**

34

26

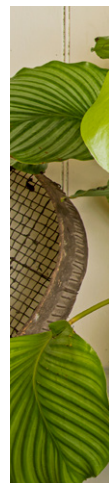
46

39

78

OP DE COVER

FOTO: JASON INGRAM

- 34 Hou je grond gezond
- 39 Planten met kale wortels
- 43 Snoeihulp: bamboe
- 46 Tuinieren in potten
- 62 Nagenieten van de Ambachtelijke Plantenmarkt
- 70 Binnen blijft het groen
- 74 Geef je borders een opkikker
- 78 Plant een inheemse haag
- 82 Zo neem je wortelstekken
- 91 Zaai microgroenten

62

96

Anne Wieggers hoofdredacteur

Anne is het liefst van 's ochtends vroeg tot 's avonds laat in de tuin. Komt geregeld aan op de redactie met snoeischaar in de tas en modderige voeten, terwijl ze haar pen en agenda vergeten is. Kweekt zich suf waardoor zij en haar gezin jaarrond uit de tuin eten, en doet niets liever dan anderen net zo enthousiast maken over duurzaam tuinieren als zij. Gardeners' World is de plek waar ze dit allemaal bij elkaar brengt.

Lizanne Croonen redacteur

Lizanne kreeg tuinieren met de paplepel ingegoten. Die lepels maakt ze inmiddels zelf, want houtbewerken als hobby is echt haar ding. In haar weelderige stadstuinje kan ze naar hartenlust experimenteren: van planten vermeerderen tot een insectenhotel of bladkorf maken. Komen de schuttingen op haar af, dan gaat ze wandelen, haar andere grote passie.

Jos Heijmans redacteur

Jos is gek op tuinieren, met een speciale voorliefde voor vurig gekleurde esdoorns, spetterende kniphofia's en schoenen met bloemenpatronen erop. Lees je een leuke woordgrap in ons magazine, dan komt die waarschijnlijk van hem. In zijn schilderachtige tuin (werk-in-uitvoering) aan de IJssel kweekt hij tomaten in zijn kas, zoekt hij de beste plek voor jasmijn en Hibiscus (XL) en denkt hij na over het leven (en een mini-boomgaard).

Iona van den Dries redacteur

Ondanks dat ze in het hart van een drukke stad woont, tuiniert Iona erop los. Op haar dakterrastuin experimenteert ze met allerlei planten, van eetbare soorten tot plukbloemen. Ook haar appartement staat vol, aangezien ze met haar groene vingers menig kamerplant stekt en ze altijd wel plek weet te maken voor nog één plant. Haar liefde voor taal en tuinieren komt goed van pas bij Gardeners' World.

Govert de Jong redacteur

De natuurgids van onze redactie. Doen we een wandeling tijdens de lunch, dan duikt hij geregeld de bosjes in om een bijzonder beestje te onderzoeken. Maakte thuis een prachtige natuurtuin met (inheemse) planten waar het ene na het andere zeldzame diertje zich laat zien. In zijn vrij tijd leidt hij mensen rond in de natuur.

Volg ons ook op onze socials en zoek op @GardenersWorldNL

Prikbord

Lees hier alles over wat er deze maand te doen valt op tuingebied, nieuws, weetjes en nog veel meer ...

Volg ons ook op onze socials en zoek op @GardenersWorldNL

Bomen en struiken voor weinig ruimte

In mei leggen alle vogels een ei en in november hoort een boom in de tuin erbij. Maar omdat niet iedereen plek heeft voor een grote boom, geven we tips voor struiken en bomen die ook in een kleine tuin, of zelfs in een pot, passen.

Prunus 'Amanogawa'

Frangula alnus

Hamamelis

Tilia kiusiana

Loropetalum chinense 'Ever Red'

Prunus 'Amanogawa'

Waar ik opgroeide, wuifden de mooie takken van onze bloesemboom zacht heen en weer voor mijn kamerraam. Een soort die zelfs op mijn huidige dakterras zou passen, is de *Prunus 'Amanogawa'*. De bloesem van de Japanse sierkers verkleurt van roze naar wit en de bladeren van groen naar diverse herfsttinten. Als ik hier een biologische variant van tegenkom, gaat hij mee!

Frangula alnus

Sporkehout (ook wel: vuilboom) is een inheemse, kleine boom, die fantastisch is voor het leven in de tuin. Hij bloeit met kleine, romig witte tot groene

bloemen van mei tot en met september, zodat je bestuivers bijna een half jaar van voedsel voorziet, zoals de zeldzame sporkehoutzandbij en het boomblauwtje. De knoppen, bloemen én bessen kun je tegelijk zien.

Hamamelis

Mijn bescheiden stadstuin verdient een echte blikvanger in de winter, vond ik. Daarom heb ik onlangs een toverhazelaar (*Hamamelis*) geplant. Deze heester of kleine boom gaat vanaf januari voor een oranje-rood spektakel zorgen, met haar elegante, spinachtige bloemen. Ik ben zo benieuwd naar de geur!

Tilia kiusiana

Dit boompje vind ik de ideale 'mini-linde'. Hij komt uit Japan, heeft die typische, zoete lindegeur die je ruikt wanneer je onder een lindelaan wandelt in de zomer, maar blijft lekker compact. Zo past dit boompje in de kleinste tuinen. Ik heb er recent een aangeplant nadat ik bij kweker Albert Leemreize mijn neus achterna ging en op slag verliefd werd op dit boompje. Hij was in bloei overdekt met zweefvliegen en bijen, dus die doe je er (naast jouw neus) ook een plezier mee.

Loropetalum chinense 'Ever Red'

Iedereen die *Gardeners' World* magazine al wat langer leest, weet dat ik helemaal weg ben van de Japanse esdoorn. Maar er is meer tussen *Acer* en aarde. Voor wie geen ruimte heeft om een boom te planten, is de heksenstruik (*Loropetalum chinense*) een uitkomst. Deze 'Ever Red' heeft niet alleen schitterende rode franjes, ook zijn bladeren hebben een prachtig purperen kleur. Eenmaal volgroeid is hij 1 meter hoog en hij is ook goed voor bijen en insecten.

Meer kleine bomen

Welke compacte bomen zijn nog meer geschikt voor patio's, balkons en kleinere tuinen? Scan de QR-code voor nog veel meer inspiratie.

Leestips

Klimmend groen

Klimmend groen is een verzamelwoord voor alle planten die verticaal hun weg zoeken langs gevels, pergola's, palen en omheiningen. Het is dé oplossing voor iedereen die slechts beschikt over een kleine tuin, gevel of balkon. In dit boek maak je kennis met ruim zevenhonderd soorten en cultivars ingedeeld in 40 groepen. Welke planten gedijen waar het best? Welke klimhulpen heb je nodig? Hoe en wanneer plant je ze aan? En vooral ook: hoe zorg je ervoor dat je plant jarenlang gezond blijft? Rozen, clematissen, blauwereggen en klimop worden apart behandeld. Voor elke groep is gelet op de grootte van de klimplant, het type, sierkenmerken als bloemkleur, bloemgrootte, geur, eetbare vruchten, etc. De auteur, Martin Hermly, is emeritus professor aan de Katholieke Universiteit Leuven waar hij 25 jaar vakken als groenbeheer, natuurbeheer en ecologie doceerde.

Klimmend groen. Voor elke tuin en gevel – Martin Hermly

ISBN 9789464712278

Hardcover, 448 pagina's

€ 49,90

Handboek permacultuur

Permacultuur richt zich op tuinieren in harmonie met de natuur. Hierbij staan drie principes centraal: zorg voor de aarde, zorg voor de mens en eerlijk delen. In *Handboek permacultuur* nodigt auteur Julie Bernier beginnende en gevorderde moestuiniers uit om aan de slag te gaan met deze verrijkende manier van tuinieren. Dit praktische, eenvoudige en toegankelijke handboek nodigt je uit om je te verdiepen in de bodem. Met permacultuur boots je een natuurlijk ecosysteem na, waarin verschillende planten elkaar versterken. In dit boek ontdek je hoe je je tuin effectief benut door planten te combineren, te zaaien, te enten, bomen te planten en je eigen plantenzaden te kweken. Beginnende of ervaren tuinier, met alle praktische voorbeelden kun je direct zelf aan de slag.

Handboek Permacultuur – Julie Bernier

ISBN 9789050119566

Paperback, 256 pagina's

€ 32,95

agenda

De leukste tuin- en natuurevenementen voor deze maand

Enchanted Gardens in Kasteeltuinen Arcen

Wanneer: tot en met 3 november

Waar: Kasteeltuinen Arcen

Info: kasteeltuinen.nl

De herfst in de Kasteeltuinen Arcen wordt extra magisch tijdens Enchanted Gardens wanneer de tuinen omgetoerd worden tot een wereld van licht en kleur. De natuur vormt het decor voor lichtkunstwerken waar jong en oud met volle teugen van kunnen genieten. Tot de hoogtepunten dit jaar behoort onder andere een sierlijk dansende ballerina boven het bloemenlint, een lichtkunstwerk van de Italiaanse kunstenaar Angelo Bonello. Bij de interactieve lichtprojectie 'Light connector' van het Portugese creatieve bureau OCUBO kunnen bezoekers het kunstwerk met hun eigen bewegingen tot leven brengen. Ook het lichtkunstwerk 'Bonfire' van het kunstenaarsduo FRONT404 reageert op de omgeving: hoe meer bezoekers zich rondom het gigantische kunstkampvuur op de binnenplaats van het kasteel verzamelen, hoe feller het vuur brandt.

Tuinen van de toekomst

Wanneer: vanaf 16 november

Waar: Nieuwe Instituut, Rotterdam

Info: nieuweinstituut.nl

Tuinen van de toekomst is een tentoonstelling over de geschiedenis en toekomst van de moderne tuin. De tuin staat weer volop in de belangstelling, niet alleen als idyllische plek om je terug te trekken, maar ook als proeftuin voor nieuwe ideeën en experimenten rond biodiversiteit, sociale rechtvaardigheid en een duurzame toekomst. In Tuinen van de toekomst zie je tuinen van ontwerpers, waaronder Mien Ruys en Piet Oudolf. Tegenwoordig wordt de tuin steeds meer gezien als onderdeel van een ecologisch systeem, in plaats van een afgebakend stukje grond. Dat leidt tot tal van experimenten met alternatieve, duurzame tuinconcepten. In de tentoonstelling zijn voorbeelden te zien van wintertuinen, verticale bossen, gemeenschapstuinen, drijvende tuinen, schooltuinen, dakkassen, voedselbossen, stadsboerderijen en bostuinen.

Basiscursus planten en dieren herkennen

Wanneer: doorlopend

Waar: thuis

Info: soortennl.nl/cursussen/basiscursus-veldbiologie

Hoe herken je verschillende Nederlandse plant- en diersoorten en waar en hoe leven ze? Zwemt hier een otter of een bever? At de eekhoorn of de specht van deze dennenappel?

Welke vlinder vliegt er in de tuin?

Dat - en meer - leer je in de Basiscursus Planten en Dieren Herkennen in 11 online lessen, met meer dan 60 lesvideo's. De cursus is een praktische cursus voor iedereen die Nederlandse planten en dieren wil leren kennen. Tijdens de cursus leer je verrassend snel algemene soorten herkennen, hoe ze leven en: wat je voor ze kunt doen! Voorkennis is niet nodig. De kosten voor de cursus bedragen € 75,-.

In jouw tuin

Wil jij iets vertellen over
jouw tuin? Ga naar
[gardenersworldmagazine.nl/
jouw-tuin](http://gardenersworldmagazine.nl/jouw-tuin) en stuur ons
jouw verhaal.

In de tuin van ...

Paul Koopman- Nijmeijer en Ronald Nijmeijer-Koopman

uit Emmer-Compasuum

In november 2017 zijn we komen wonen in de voormalige hoofdmeesterswoning (de school staat er ook nog naast) en was de tuin een woestij van 2800 m² waar al zo'n anderhalf jaar niets aan was gedaan.

Nu, ruim zeven jaar verder, hebben we er een bloemenwalhalla van gemaakt waar veel plek is voor vogels, vlinders en insecten; een plek waar je tot rust kunt komen. En 2800 m² was nog niet genoeg, dus hebben we ook nog ruim 1000 m² van de tuin van de burens in bruikleen, te bereiken door een poort die we in de heg hebben gemaakt.

Paul & Ronald

“We hebben van de tuin een bloemenwalhalla gemaakt voor vogels, vlinders en insecten.”

Er is voor ieder wat wils: mooie borders, een grote vijver, fruitbomen, een groentetuin, een kas en overal heerlijke plekjes om te zitten en te genieten.

En we delen onze trots ook graag met mensen tijdens open-tuinendagen of op afspraak voor groepen, maar ook tijdens de tuinconcerten die we 's zomers organiseren.

Meer info over de tuin is te vinden op www.dehoofdmeesterstuin.nl.

“Ik kan het niet verdragen om iets
zo kostbaars als de herfstzon te
verspillen door binnen te blijven.”

NATHANIEL HAWTHORNE

Wij houden van november

In november hebben we één ding om te vieren: de terugkeer van de stevige maaltijd. Geen verregende barbecues of koude schotels meer, want deze maand omarmen we de stevige kost. Een gepofte aardappel smaakt toch minder in juni, een dampende stoofpot past niet bij juli, en een enorme cottage pie trekt in augustus niet veel liefhebbers. Maar nu kunnen we ons tegoed doen aan ovenschotels, stevige soepen en hartige taarten zonder ons schuldig te voelen. We hebben de calorieën nu eenmaal nodig om de kou te weerstaan en omdat we composthopen om te spitten hebben.

Ster van de maand

Parthenocissus tricuspidata

Deze klimplant is zeer krachtig en heeft waarschijnlijk een groot deel van de zomer doorgebracht met het proberen de dakgoten te blokkeren en zich tussen de dakleien en in de zolder van het huis te wringen. Dit betekent dat je minstens één zomermiddag de ladder op moest met een snoeischaar om de plant terug te snoeien en onder controle te houden. Dat gezegd hebbende, het is hem vergeven in deze tijd van het jaar wanneer de temperaturen dalen en de grote bladeren elke kleur aannemen van bordeaux tot karmozijn en van cranberry tot karmijn.

Deze plant heet Oosterse wingerd (met drie lobben per blad) en moet niet verward worden met de vijfbladige wingerd (*Parthenocissus quinquefolia*) die vijf lobben per blad heeft. Beide zijn fantastische zelfhechtende klimplanten.

Hoogte x Breedte 20 m x 10 m

▲ Go with the flow

Dit is één van onze favoriete bomen. Deze variëteit van de amberboom verkleurt prachtig met verschillend gekleurde bladeren. Hij begint vaak geel aan de bovenkant en gaat over in diep rood op de lagere takken. Is winterhard en bestand tegen extreem weer.

Liquidambar styraciflua 'Worplesdon'

Produceert stekelige vruchten die de hele winter aan de boom blijven hangen. Niet geschikt voor de kleinere tuin.

H x B 20 m x 10 m

◀ Licht in de duisternis

Je denkt misschien aan de camelia als een voorjaarsstruik: veel roze en rode bloemen die de lente aankondigen. En daar heb je natuurlijk gelijk in. Maar ze zijn meer dan dat, want er zijn camelia's (zoals deze) die de hele winter bloeien. Glanzend en groenblijvend zijn ze fantastisch in licht zure grond (of een grote pot) en helpen je om de donkere dagen van dit seizoen door te komen.

Camellia sasanqua

Vermeerder door halfrijpe stekken in de late zomer. Het beste op een beschutte plek en bijzonder geschikt voor een stadstuin.

H x B 3 m x 2 m

FOTO'S: SARAH CUTTLE

Nooit te laat

"Een ooivaarsbek?", horen we je zeggen, "in november? De mensen van Gardeners' World magazine hebben hier vast een foutje gemaakt." Maar voordat je in de pen klimt en een boze brief aan ons stuurt, moet je weten dat dit niet zomaar een ooievaarsbek is. Dit is de langstbloeiende variëteit die er bestaat, dus hij kan er deze maand nog prachtig bij staan.

Geranium 'Rozanne'

Als je hem vroeg in het seizoen een beetje bijknipt, bloeit hij langer door. Het is een breed groeiende plant, dus geef hem voldoende ruimte.

H x B 60 cm x 80 cm

◀ Sierlijke groente

Strikt genomen is kardoen een groente, maar de bereiding ervan is nogal een karwei (inclusief het inpakken van de stengels om ze te blancheren), dus de meesten van ons kweken ze als sierplanten. Het is de moeite waard vanwege hun grote, zilverachtige bladeren en stevige, artisjokachtige bloemen (die heerlijk ruiken en onweerstaanbaar zijn voor bijen). En nu, met de naderende winter en het vervagen van de grandeur van de zomer, hebben we deze bonkige zaaddozen die wat voedsel en onderdak bieden aan tuindieren.

Cynara cardunculus

Een flinke plant, dus zet hem in een grotere border. Heeft volle zon en veel ruimte nodig. De stengels worden zwaar, dus het is het beste om ze te ondersteunen. **H x B** 2 m x 1,5 m

▲ Belgische vlag

Deze maand verdwijnt de kleur langzaam uit onze tuinen en veel planten worden beige. Dit kan ook mooi zijn, maar een opkikker zo tegen het einde van de herfst opkikker is meer dan welkom. Deze zorgt daarvoor met zijn dieprode bloemen. Enig nadeel is dat het dit alleen doet in de mildste tuinen.

Abutilon megabotanicum

Ook wel 'Belgische vlag' genoemd en moet grotendeels in een serre of kas staan. Kan in een pot worden gekweekt en voor de winter naar binnen worden gehaald. **H x B** 1,5 m x 70 cm

The Full Monty

Als je nog geen bladeren verzamelt om bladaarde van te maken, dan doe je jezelf tekort, vindt **Monty**.

Een van de minder bekende aspecten van klimaatverandering is dat bladeren later vallen. Ik heb foto's van Longmeadow, dat bezaaid is met bladeren in de tweede week van oktober, allemaal hard van de vorst. Maar die harde vorst is de sleutel. We krijgen nu zelden vorst in oktober en als dat gebeurt stelt het niet veel voor, te mild om de bladeren te laten bevriezen.

Maar november komt eraan en daarmee wordt de normale bladval hervat. Bladeren zetten zetmeel van de wortels om in suiker

om de boom te voeden, maar koude nachten zorgen ervoor dat die suiker niet terug naar de wortels gaat, dus hoopt het zich op in de bladeren en het is deze ophoping van suiker die zorgt voor rode bladeren. Hoe groter het verschil in temperatuur tussen dag en nacht aan het eind van de zomer en het begin van de herfst, hoe extremer de bladkleuring zal zijn – daarom heeft de oostkust van Amerika, met zijn extremere en continentale klimaat, steevast een dramatischer herfsttooi dan wij in Groot-Brittannië.

Geleidelijk aan, van de eerste populierenbladeren in september tot het laatste eikenblad dat met Kerstmis of zelfs in het nieuwe jaar valt, breken er cellen af in de laag tussen bladsteel en tak, waardoor de bladeren vallen. Over de wond vormt zich een kurkachtig litteken dat de boom beschermt tegen infectie, hoewel sommige bomen, zoals beuken en haagbeuken, dit litteken niet vormen en dus hun oude bladeren vasthouden tot de nieuwe klaar zijn om ze te vervangen. Het gebrek aan bladeren in de winter zorgt er ook voor dat de wortels veel minder worden belast. Als het weer zacht is en de grond langzaam afkoelt, zullen de wortels blijven groeien zonder de bladeren te hoeven voeden. Maar als het koud wordt en de wortels stoppen met groeien, gaat de boom effectief in rust tot de lente.

Dat brengt ons bij het goud van de tuin dat bladaarde is. Iedereen die deze pagina's de afgelopen twintig jaar heeft gelezen of naar *Gardeners' World* op tv heeft gekeken, weet dat ik lyrisch ben over bladaarde. Gezeefd en ontdaan van stenen en stokjes, verandert de gewone potgrond in een prachtig licht goedje dat goed is voor alles, maar vooral voor alle bollen en planten zoals fuchsia's of esdoorns, die van vrije doorwortelbaarheid houden.

Als je het rechtstreeks uit de bladaardebak gebruikt, is het de perfecte mulch voor alle bosranden en maak je ruimte voor de oogst van bladeren van dit jaar.

Essen, berken, kersen, haagbeuken, lindes, eiken en wilgen zijn allemaal uitstekend geschikt om bladaarde van te maken. Meidoorns, platanen, esdoorns en paardenkastanjes ook, maar die doen er langer over. We composteren groenblijvende bladeren zoals helleborus, taxus en laurier door ze fijn te hakken en de bacteriën het werk te laten doen.

Het bladverzamelregime op Longmeadow is streng: bladeren worden minstens wekelijks geveegd, zo niet dagelijks. Ik geef er de voorkeur aan om met een bezem van links naar rechts te vegen om mooie rijtjes bladeren te krijgen. Mijn jongere assistenten, opgegroeid in dit technologische tijdperk, staan erop om voor een groot deel een bladblazer te gebruiken. Gelukkig werken die nu op accu's en maken ze dus niet zo'n hels kabaal als de benzineblazers. Het verzamelde gebladerte wordt dan gemaaid. Als het droog weer is, doen we het op het gras en voegen we wat gemaaid gras toe, wat helemaal geen kwaad kan voor het eindproduct. Maar als het nat is – en dat is vaker wel dan niet het geval in de herfst van Longmeadow – maaien we de bladeren op de paden en dat werkt prima. Het resultaat, of het nu op gras of steen is gemaaid, is om het oppervlak te vergroten, wat het omzettingsproces enorm versnelt.

Vervolgens worden ze in de bak gelegd, die altijd breder en langer moet zijn dan hij hoog is, zodat hij zoveel mogelijk regen kan opvangen. Natte bladeren breken veel sneller af dan droge bladeren, omdat de actie bijna volledig wordt uitgevoerd door schimmels (terwijl compost grotendeels wordt gemaakt door bacteriën) en schimmels houden van natte omstandigheden. Als het erg droog is, spuiten we elke laag bladeren af voordat we een nieuwe laag toevoegen. Dan veranderen de schimmels de grote stapel gehakselde bladeren in de daaropvolgende elf maanden rustig en zonder omhaal in een lage hoop zwarte, kruimelige, heerlijk ruikende bladaarde.

Kortom, als je deze herfst niet bezig bent met het verzamelen van je bladeren, is het misschien tijd om deze dwaling recht te zetten voordat de laatste bladeren vallen.

Monty

“Het bladverzamelregime op Longmeadow is streng.”

FOTO: MARSHA ARNOLD

Miscanthus

Voeg dramatiek en beweging toe aan je tuin met deze gedurfde siergrassen.

Deze hoge, elegante grassen bereiken hun hoogtepunt in deze tijd van het jaar, met zijdeachtige pluimen die wuiven boven een fontein van gebogen, ruisend gebladerte dat verschillende tinten zachtgeel, beige en koper kleurt.

Er zijn veel soorten *Miscanthus* om uit te kiezen, maar even een waarschuwing voor één ervan: laat je niet verleiden om olifantsgras in je tuin te planten. Hoewel deze hybride indrukwekkend is, staat hij ook bekend als *Miscanthus x giganteus* – en hij is inderdaad gigantisch. Hij wordt in een mum van tijd 3,5 m hoog, verspreidt zich gestaag maar vastberaden en is bijna onmogelijk te verwijderen. Door zijn snelle groei wordt hij gekweekt als biomassa-gewas. Maar in tuinen? Nee!

Nu we olifantsgras hebben verbannen, richten we ons op zijn mooie en brave familielid, *Miscanthus sinensis* of Chinees prachtriet. Deze soort heeft alle voordelen van olifantsgras en geen van de nadelen. Het is waar dat sommige variëteiten hoog zijn, maar ze verspreiden zich niet. De bonte vormen en de soorten die speciaal geselecteerd zijn voor hun indrukwekkende bloeicapaciteit, behoren tot de mooiste van alle winterharde vaste planten.

■ **Standplaats** Liefst in de volle zon. In halfschaduw en tijdens koele zomers kan de bloei afnemen.

■ **Planten** Geschikt voor de meeste bodems die niet uitgedroogd of drassig zijn. Kleinere variëteiten kunnen prima in potten, zolang de drainage goed is.

■ **Onderhoud** In de late winter terugknippen als de bladeren en pluimen uiteindelijk rafelig worden. Om de drie of vier jaar in het voorjaar delen en verplanten.

“Chinees prachtriet heeft alle voordelen van olifantsgras en geen van de nadelen.”

1 'Kleine Silberspinne'

Wit gestreept blad met gouden herfsttinten en zilverrode pluimen. Kleinere variëteit.

H x B 1,2 m x 45 cm

2 'Red Chief'

Dieprode bloempluimen verkleuren naar zilver en blijven de hele winter. Het blad kleurt geel in de herfst.

H x B 1,2 m x 1 m

3 'Strictus'

Stoer, rechtopstaand blad met op regelmatige afstand gele strepen. De roze bloempluimen worden zilverachtig.

H x B 2 m x 1,2 m

4 'Morning Light'

Overhangende bladeren met witte randen, plus roodachtige bloemhoofden, vooral na een hete zomer.

H x B 1,2 m x 1,2 m

5 'Flamingo'

Roze pluimen verkleuren naar zilver. De bladeren, met een witte centrale streep, kleuren oranje en goud in de herfst.

H x B 1,5 m x 1,5 m

Miscanthus sinensis

	jan	feb	mrt	apr	mei	jun	jul	aug	sep	okt	nov	dec
Aantrekkelijk loof												
Pluimen												

Blauwzwarte houtbij

De blauwzwarte houtbij is een van de grootste Europese bijensoorten en de grootste solitair levende bij in Nederland. Door haar formaat, vorm en kleur wordt ze weleens verward met een hommeltje of een kever. De blauwzwarte houtbij is zwart met een blauwachtige glans en heeft zwarte haren op het borststuk en deels ook op het achterlijf. Bij de mannetjes zijn de voorlaatste twee antenneleden roodachtig en aan het uiteinde gekromd. Vrouwtjes hebben een rechthoekige kop en zwarte antennes. Beide seksen hebben transparante bruine vleugels die door lichtreflecties een blauwviolette glans laten zien, of helemaal zwart lijken. Haar lengte is 20-28 mm en ze vliegt van maart

tot oktober. Deze wilde bijen vliegen razendsnel en laten een duidelijke bromtoon horen.

De blauwzwarte houtbij komt van nature in ons land voor. Ze houdt van warmte en wordt daarom vooral in Noord-Brabant en Zuid-Limburg gezien. Ze komt ook voor in warme rivierdalen en in steden en dorpen, waar een warmer klimaat heerst dan in de buitengebieden. In het dode hout knaagt een vrouwelijke blauwzwarte houtbij met haar sterke kaken zelf een nestgang. De broedcellen worden achter elkaar (lineair) in de gang geplaatst. Elke broedcel wordt bevoorrad met een deegachtig stuifmeelbroodje waarop een voor bijenbegrijpen zeer groot ei wordt gelegd (9-12 mm).

De larve eet twee à drie weken van het stuifmeelbroodje en begint al na ongeveer tien dagen met het uitscheiden van zwartbruine staafvormige uitwerpselen. De volgroeide larve verpopt enkele dagen nadat het voedsel geheel is opgegeten.

De ontwikkeling van ei tot bij duurt ongeveer zeven tot acht weken. De jonge mannetjes en vrouwtjes blijven een korte periode in het nest waar de moeder dan meestal ook nog aanwezig is. De nieuwe generatie zoekt vervolgens een plek om te overwinteren. Ze doen dat gemeenschappelijk in boomstammen of andere holten. In het voorjaar na de overwintering vliegen ze uit en zijn ze klaar voor een volgende stap in hun leven: het paren.

Red de bij

Iedere maand geeft de Bijenstichting ons de perfecte tips om onze tuinen nog natuur- en bijvriendelijker te maken.

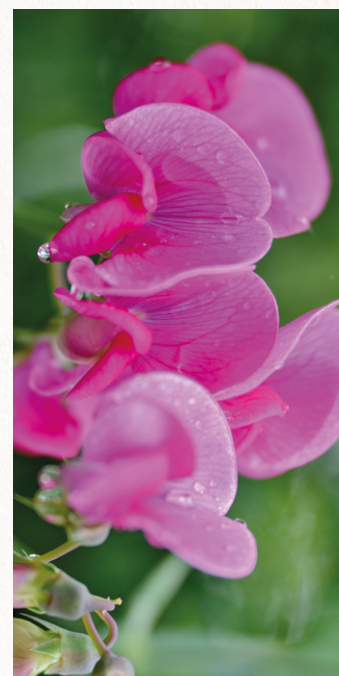

**Bestel zaden
met 10 % korting**

Ga naar de webshop en
gebruik code GW24S.
www.bijenlint-shop.nl

De maand november

Wil je de blauwzwarte houtbij helpen? Zaai dan *Lathyrus* of siererwt. Wanneer je regelmatig de bloemen hiervan plukt, dan gaat de plant nog rijker bloeien. Zet de bloemen in een vaas, ze blijven lang goed en ruiken heerlijk. Jij blij en de bijen blij! En zorg voor droog hout in je tuin. Het liefst op een zonnige plek. Wie weet heb je dan snel bezoek! Kijk op bijenstichting.nl/siererwt voor meer informatie.

De Bijenstichting

zet zich in voor bijen en beschermt ze tegen uitsterven. Via cursussen, workshops en open dagen leer je alles over bijen. Je kunt ook altijd een kijkje komen nemen in de demonstratie-tuin in Vorden, waar met veel vrijwilligers gewerkt wordt aan de bloemenborders.
www.bijenstichting.nl

Tuingast

van de maand

Als je bloeiende klimop hebt, wacht dan met terugsnijden totdat alle voedzame bessen in maart zijn verorberd. Vermijd het verstoren van overwinterende soorten. Laat gevallen stengels en zaadhoofden liggen en veeg herfstbladeren alleen van gazons en paden, maar laat ze liggen in de borders om langzaam weg te rotten. Maak je voederhuisjes grondig schoon, klaar voor een winterse toestroom van vogels, en laat herfstvruchten op de grond liggen voor late vlinders en andere insecten, maar ook voor trekvogels zoals roodborsten en kramsvogels.

Dit kun je tegenkomen

De vos, *Vulpes vulpes*

Sinds enkele jaren bezoeken vossen steeds vaker Nederlandse en Vlaamse tuinen, ook in stedelijke gebieden. Ze zijn oranjebruin van kleur met een grijswitte onderzijde. De staart is dik en wit met een pluim aan het einde. Vossen zijn aaseters en eten bijna alles: van knaagdieren tot regenwormen en zelfs bessen, waardoor ze zich zo thuis voelen in ons midden. Ze staan er ook om bekend dat ze tamme konijnen, kippen en hun eieren meenemen en vuilnisbakken plunderen. Soms bewaren ze hun voedsel om het later op te eten.

De paring vindt plaats in januari en februari, waarbij het vrouwtje een bloedstollende kreet slaakt en het mannetje reageert met drie kefjes. Vrouwtjes baren tot zeven jongen, die bruin of grijs geboren worden en meestal binnen een maand naar rood verkleuren. Beide ouders zorgen voor de jongen tot de volgende herfst (ongeveer nu), wanneer de jonge vossen hun eigen territorium beginnen te vestigen.

Kijk ook uit naar

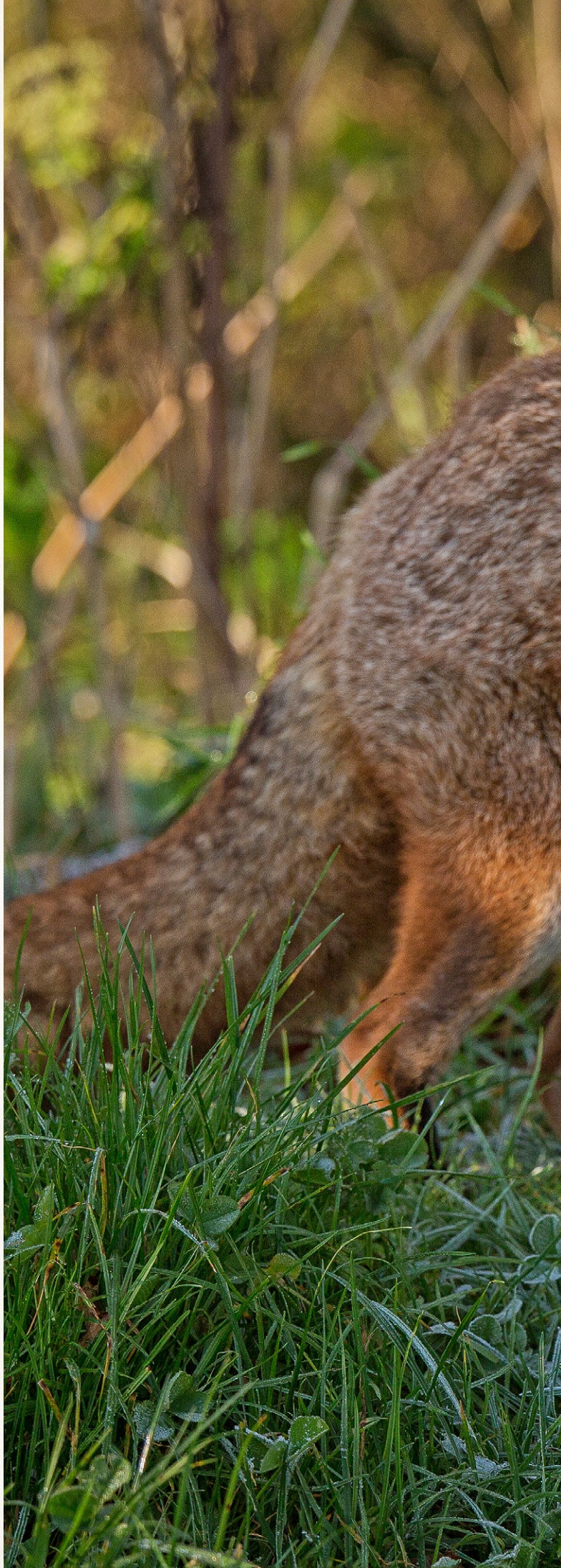
■ Koperwieken en kramsvogels, vaak samen te zien in grote groepen. Ze eten bessen en valfruit.

■ Akkerhommels kunnen actief blijven tot de eerste vorst. Maar rond deze tijd van het jaar zijn ze zo uitgeput dat ze helemaal kaal kunnen zijn.

■ Rupsen van agaathvlinders, hoewel ze in winterslaap moeten zijn, kunnen ze op milde dagen tevoorschijn komen om wat te knabbelen. Ze eten allerlei tuinplanten, dus ze kunnen overal zitten, maar kijk vooral naar groenblijvers zoals vingerhoedskruid. Ze zijn ongeveer 4-5 cm lang en variëren van bruineel tot groen.

Koperwieken zie je voornamelijk op besdragende struiken.

Vossen zijn hoofdzakelijk nachtdieren, maar komen overdag ook wel buiten, vooral in de stilte van de vroege ochtend en de late avond.

“Vossen eten een enorme verscheidenheid aan voedsel, van knaagdieren tot regenwormen en zelfs bessen, daarom voelen ze zich zo thuis in ons midden.”

A woman with long dark hair, wearing a light purple hoodie, is reaching up with her right arm to pick two green apples from a tree branch. She is smiling and looking up at the fruit. The background is a dense, green leafy bush or tree. The lighting is soft and natural, suggesting an outdoor setting during the day.

“Mijn favoriete recept
voor dit gedeelte van de
fruitoogst is een
appelbriochepudding met
brood en boter.”

Weinig ruimte veel smaak

Nu het kouder weer wordt, is het tijd om wat extra laagjes aan te trekken – en ook om te genieten van de briochepudding met appels en bramen van **Rukmini Iyer**.

Je tuin loopt waarschijnlijk, net als die van mij, op zijn einde (al zou ik dolgraag leren hoe ik groente en fruit kan laten overwinteren en het hele jaar kan oogsten; geef me nog een paar jaar en wie weet lukt het me ooit). Maar misschien valt

er nog wat te oogsten aan appels, peren, prei, boerenkool en aardappelen.

Mijn ouders kweken al zo lang ik me kan herinneren appels en peren, en het maken van jam en chutney is elk jaar vaste prik. In de loop van de

jaren heb ik daar gevulde appels, gembercake met peren of perenmuffins aan toegevoegd. Maar mijn favoriete recept, dat ik hier deel, voor dit gedeelte van de fruitoogst is een appel-briochepudding met brood en boter. Geserveerd met bramen

(gebruik vooral bramen die je zelf geplukt en ingevroren hebt) is dat perfect voor een koude winteravond: voedzaam en luxe. De geur van in boter en suiker gebakken appels is bijna net zo heerlijk als het toetje zelf. Eet smakelijk!

Brioche-pudding met appel en bramen

Een echte topper, met custardvla en bramen. Serveer met ijs of meer custardvla als je in een decadente bui bent.

Voor 4 personen

Vorbereiding: 20 minuten

Bereiding: 30 minuten

- 300 g gesneden briochebrood
- 40 g boter
- 80 g basterdsuiker
- 400 g appels, geschild en in schijfjes gesneden
- 225 g bramen
- 400 ml kookroom
- 3 eierdooiers

Bereidingswijze

1 Verwarm de oven voor op 200°C/ 180°C (hete-luchtoven) als je de pudding meteen wilt bakken. Smelt de boter en suiker in een sauspan en voeg de appelschijfjes toe. Kook 5-6 minuten op middelmatic vuur en roer regelmatig, zodat de appels net koken en een jasje van boter en suiker krijgen.

2 Voeg de kookroom toe en breng aan de kook. Zet het gas of de kookplaat uit en haal de appels uit de pan met een schuimspaan. Snij de briochesneetjes in vieren en leg ze met de appelschijfjes en bramen in een ronde oven-schaal. Zelf leg ik ze graag in een overlappende spiraalvorm.

3 Klop de eierdooiers door de warme room en giet dit mengsel dan voorzichtig en gelijkmatig over de brioche, appels en bramen in de oven-schotel. Je kunt dit, als je dat wilt, laten afkoelen en later op de dag bakken, dan trekt alle custardvla in de brioche. Of je kunt de pudding meteen 30 minuten bakken tot hij bovenop knapperig en goudbruin is. Warm opdienen.

Andere smaken uit de tuin

Boerenkool is een geweldige wintergroente, waar je veel en vaak van kunt plukken.

Aan de slag

■ **Fruitbomen** November is een fantastische tijd om fruitbomen met kale wortel te planten. Bijvoorbeeld appels, peren, abrikozen, pruimen of kersen. Plant de boom zodra hij wordt geleverd. Graaf een gat dat groot genoeg is voor het hele wortelstelsel, sla een steunpaal in de grond, plaats de boom en vul het gat weer op met aarde. Druk de grond aan met de voeten en bevestig de stam aan de steun met een flexibele band. Geef tot slot water en een dikke laag mulch.

■ **Rode pepers** Deze kun je prima binnen op een zonnige vensterbank zaaien, maar in deze tijd van het jaar groeien zaailingen niet goed vanwege te weinig licht. Maar dit is wel het perfecte moment om websites van zaadleveranciers door te pluizen en je variëteiten voor volgend jaar te bestellen.

■ **Tuinbonen** Zaai ze afgedekt in modules of buiten op een zonnig plekje in een kleine, beschutte tuin. Deze bonen kun je eerder oogsten dan de bonen die je in de lente zaait.

Peren zijn zo veelzijdig. Ik maak er graag peren-amandelmuffins van of ik rasp ze door pannenkoekenbeslag (geen suiker nodig). Een heerlijke snack voor kleuters en zo lekker dat je ze warm uit de pan wilt eten. Hartige gerechten gaan ook goed samen met peren: een taart van blauwe kaas en peren is zo gemaakt met bladerdeeg uit de winkel, of combineer schijfjes peer met walnoten en bittere bladgroente in een wintersalade.

Prei meng ik met Puy-linzen, feta en crème fraîche in een oven-schaal. Dit is een van mijn favoriete gerechten en heerlijk met een topping van geroosterde hazelnoten. Of ik combineer vegetarische Glamorgan-worstjes met verkruimelde witte kaas, prei en een korst van broodkruim.

Boerenkool neemt op dit moment mijn verhoogde bed over. Ik verwerk het in van alles. Van pesto (heerlijk met hazelnoten) tot (geblancheerd) een gerecht met knoflook en rode pepers en een topping van extra vette room en citroensap. Gelukkig slinkt het tijdens het koken, want ik heb nog kilo's te gaan.

November is de perfecte tijd om fruitbomen met kale wortel te planten, zoals een peer.

Een jaar op

Jennita's pluktuin

De pracht van de herfst

Pluktuinexpert Jennita Jansen verhuist naar een nieuwe pluktuin en laat zien hoe ze die (letterlijk) vanaf de grond opbouwt. Een van de grootste uitdagingen voor haar? Een schaalvergroting van jewelste, waarbij ze van een geborgen bloementuin naar grote stukken grond gaat. Jennita vertelt je welke bloemen ze kweekt op haar grote tuin, welke experimenten ze aangaat en geeft tips voor iedereen die bloemen wilt kweken.

TEKST: IONA VAN DEN DRIES

Op weg naar Jennita's pluktuin laten de bomen al weten dat het seizoen is omgeslagen. Tussen kleuren van oranje, rood, goud tot winterhard groen verschijnt de tuin in zachte herfstkleuren. De bloemenpracht is meer bescheiden nu de dahlia's aan het einde van hun bloei komen en chrysanten nog altijd de show stelen. Tussen deze verstilling en het geritsel van de herfstbladeren is Jennita aan het werk, want er is veel te doen.

Het einde van een seizoen

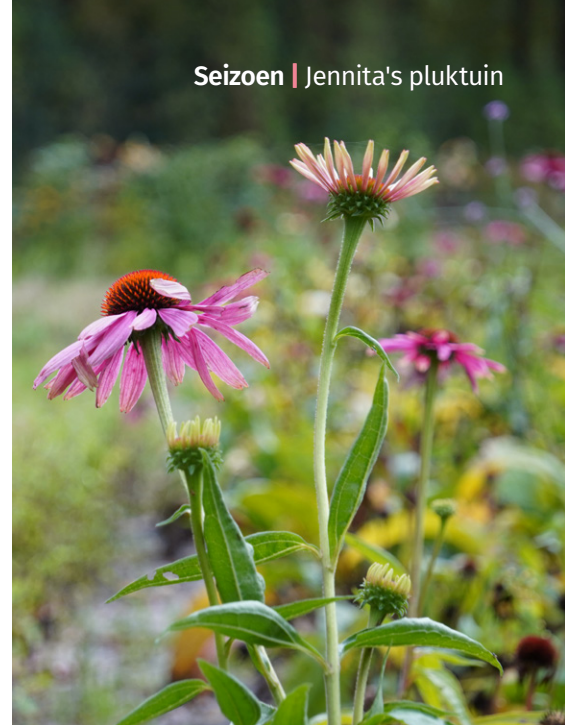
Door de warme dagen heeft de tuin lang doorgebloeid. "Nu wordt alles steeds langzamer naarmate de dagen korter worden", vertelt Jennita over de tuin. "De laatste bloemen rijpen nog aan hun stelen en er was nog veel animo voor bloemen vorige maand. Het seizoen is zo snel gegaan! Het doet me denken aan een zin uit een nummer van Bløf: 'Oktober overvalt ons ieder jaar.' Zo voelt het inderdaad."

Eind september stopte het leveren van boeketten aan abonnees, in oktober bloeiden er nog verschillende bloemen en nu loopt het pluktuinseizoen geleidelijk op zijn einde in november. "Ik lever nog wat aan bloemisten, maar de druk is eraf. De vraag is ook hoe lang je het tempo van het hoog-

seizoen kunt volhouden. Nu is er meer rust en tijd om aan te rommelen. In oktober ben ik ook meteen begonnen met de voorbereidingen voor volgend jaar."

Kleuren van de herfst

Er is nog genoeg om van te genieten, waaronder de chrysanten op de pluktuin. De dahlia's daarentegen beginnen snotterig te worden met alle regen en ze worden langzaam deel van het herfstlandschap. Jennita: "Als het regent en er minder licht is, worden alle kleuren zachter. Ergens is dit jammer, maar ik vind het eigenlijk heel mooi. Het geeft dat echte herfstgevoel."

To do

November en december

Het pluktuinseizoen loopt op zijn eind, dus het wordt tijd om nog te plukken wat er te plukken valt in november en december.

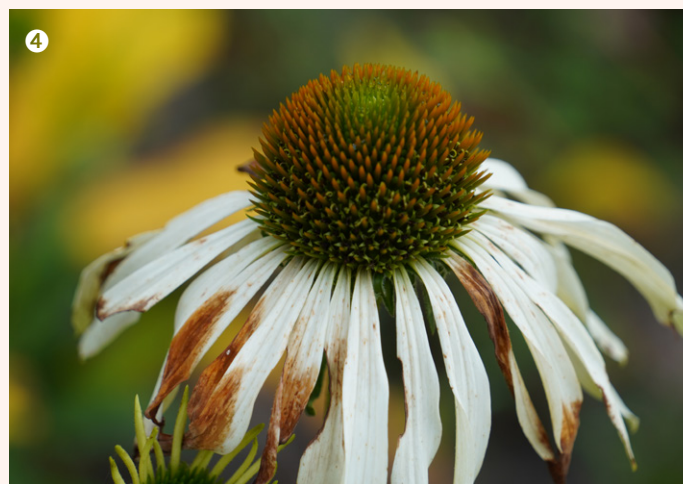
Verder kun je aan de slag gaan voor het volgende seizoen:

- Dit is een goede tijd om herfstzaailingen te verzorgen en waar nodig te verspenen.
- Voed planten bij die dat nodig hebben.
- Haal eventueel stellages weg.
- Er zijn verschillende groenbesteders die je nu nog kunt zaaien.
- Haal je dahliaaknollen uit de grond om te voorkomen dat ze gaan rotten. Maak ze vervolgens schoon en splits ze eventueel.
- Poot bloembollen voor de lente en zomer. Tulpen, narcissen, krokussen, alliums: ze mogen allemaal de grond in!
- Pot vaste planten die niet goed tegen vorst kunnen op en verplaats ze naar een vorstvrije plek. Denk aan soorten als pelargonium, ranonkels en anemonen.
- De herfst is een ideale tijd om vaste planten en heesters aan te planten. "Ik plant heesters op de tuin als snijgroen", tipt Jennita.
- Je kunt in november nog vaste planten delen die na juni bloeien.
- Je kunt uitgebloeide eenjarige planten hergebruiken als mulch voor je tuin. Jennita: "De vaste planten, zoals roze zonnehoe, heb ik deels gemaaid en deels laten staan voor de vogels en insecten."
- De tijd om zaden te oogsten is voorbij en ook het grote herfstzaaien zit erop. Zaden die je nu oogst zijn vaak overrijp, kiemen in hun zaaddozen of worden niet goed droog.

FOTO'S: IONA VAN DEN DRIES, JENNITA JANSEN

“Als het regent en er minder licht is, worden alle kleuren zachter. Ergens is dit jammer, maar ik vind het eigenlijk heel mooi. Het geeft dat echte herfstgevoel.”

- 1 De stekken van *Eucalyptus* groeien gestaag.
- 2 Laatbloeiende bloemen voorzien bestuivers van het nodige voedsel.
- 3 Veel bloemen, zoals wilde peen, zien er prachtig uit na hun bloei.
- 4 Witte zonnehoed.
- 5 Er staan alweer jonge planten in de plantbedden.

- 1 De dahlia's zorgen voor een herfstspektakel op de pluktuin.
- 2 Je vindt chrysanten in allerlei kleuren, zoals herfstig oranje.
- 3 Ook aan de rijen met eetbare gewassen zie je dat het najaar is.
- 4 Deze grassen rond de vijver lijken wel van goud!
- 5 Jonge planten gaan de grond of de kas in.
- 6 Rozenbottels in de heg.

In november kun je vaak de eerste nachtvorst verwachten in de pluktuin. Daarmee is het tijd om plantgoed binnen te halen dat niet winterhard is. Verder zorgen van die typisch herfstachtige dagen voor een nieuwe uitdaging voor Jennita. "Momenteel ben ik vooral bezig met het redden van bloembollen met al die regenbuien. Dat is veel en zwaar werk", vertelt ze. Door de natte grond kunnen bloembollen en -knollen

namelijk sneller gaan rotten. Maar gelukkig kun je veel van deze soorten, zoals dahlia's, hiervoor behoeden door ze op te slaan op een droge en vorstvrije plek. "Ik word in het najaar ook iets meer een mooi-weertuinier," geeft Jennita lachend toe. Als het even kan, gaat ze alleen op droge dagen naar de tuin. "Als het niet hoeft, sta ik liever niet in een stortbui te tuinieren. Maar wat moet, dat moet."

Herfstboeketten

Welke bloemen kun je in november nog gebruiken in boeketten? Jennita: "Chrysanten zijn late bloemen, alleen dit keer zelfs iets té laat op mijn tuin. Goed om te weten voor volgend jaar, dan plant ik ze vroeger uit. Er zijn nu verder weinig verse bloemen. De bloemen die ik nog oogst zijn dan ook vooral voor mezelf." Waar Jennita wel nog veel mee werkt, zijn droogbloemen. "Die heb ik in de

zomer geoogst en gedroogd en gebruik ik nu onder andere voor workshops, boeketten op bestelling en kransen. Er valt altijd wel iets te plukken, al zijn het tegen deze tijd niet meer de grote boeketten vol bloemen. Pluk bijvoorbeeld rozenbottels, dahlia's, herfsttakken, asters en grassen."

En wat blijkt? Je kunt prachtige kransen maken met takken uit je tuin of omgeving! "Linde of wilg bijvoorbeeld, die buigen makkelijk als ze nog vers zijn. Maak de krans op de grootte die je zelf wilt, eventueel kun je ze al laten aansluiten. Als de takken te kort zijn, kun je ijzerdraad of touw gebruiken om de uiteinden vast te maken." Een gouden tip hiervoor: "Houd snoeiafval van je burens in de gaten voor mooie takken om te gebruiken. Alles wat wintergroen blijft, kan in een krans. Houd je ogen dus open voor groen." Combineer de takken met klassiekers, zoals uitgebloeide hortensia's, en met uitgebloeide bermbloemen. "Bermbloemen geven een veel levendigere, wildere en natuurlijke uitstraling. Met een mooie basis kun je die goed uit laten komen."

Bloemen drogen: tips voor jouw tuin en boeket

Wil jij komend tuinseizoen aan de slag gaan met droogbloemen? Of vraag jij je af hoe je droogbloemen het beste bewaart? Jennita legt vanuit haar schuur vol droogbloemen uit hoe je dit het beste kunt aanpakken. "Pluk bloemen om te drogen in het juiste stadium, nog voordat ze helemaal opengaan. Soorten als strobloemen zetten anders alsnog zaad. Vervolgens hang je ze op in bosjes. Maak de bosjes niet te groot, dan kunnen de bloemen goed drogen, en zorg voor genoeg luchtcirculatie om schimmel tegen te gaan."

Een handige aanpak als je veel bloemen droogt, is om ze waar het kan per soort en kleur in bosjes bij elkaar te hangen. "Zo kun je ze later gemakkelijk verwerken", licht Jennita toe. "Hang ze dan in een donkere, goed geventileerde, warme ruimte op z'n kop. Meestal duurt het twee weken om bloemen te drogen. Voor veel bloemen is het vooral de steel die goed moet drogen. Wanneer de bloemen knisperen als je ze aanraakt, weet je dat ze goed droog zijn."

Daarna kun je de droogbloemen gebruiken in boeketten en kransen. Houd hier wel rekening mee: "Bloemen blijven contact houden met de omgeving," vertelt Jennita. "Houd ze dus weg van te fel licht en vocht, anders kunnen ze alsnog verkleuren of schimmelen. Een droogbloem blijft immers een levend, vers product."

Plannen voor volgend jaar

Zoals gezegd valt er nog genoeg te doen in de tuin. Ook kijkt Jennita vooruit naar volgend jaar. "Voor volgend jaar kijk ik van welke bloemen ik te veel had en van welke ik meer zou willen. Het lijkt me goed om één bed met droogbloemen te maken, een ander bed voor het oogsten van zaden, enzovoort. Ik wil de tuin gerichter indelen." Dit legt ze allemaal vast in een teeltplan, waarin de aantekeningen van dit jaar bij elkaar komen. "Ik merkte bijvoorbeeld dat ik meer focusbloemen nodig heb voor juni en juli. Wanneer het plan af is, kan ik zaden gaan bestellen. Dan ga ik ook met mijn collega Pieter overleggen welke combinaties van groenten en bloemen we kunnen gaan maken. Nu is het eerst tijd om bloemenzaden te drogen, schonen en te verpakken voor in de webshop."

Het pluktuineluk van Jennita Jansen

Wellicht herken je Jennita van de Gardeners' World special *Maak je eigen pluktuin*, waarin ze met een prachtig boeket op de cover staat? Of misschien heb je haar gezien met haar zadenlijn op de Ambachtelijke Plantenmarkt? Jennita Jansen is eigenaresse van biologische bloemenkwekerij en studio Plukatelier. Toen ze zag dat er eigenlijk nog weinig werd geschreven over pluktuinieren, besloot ze haar ervaring en tips te delen. Zo bracht ze in 2020 het boek *Pluktuin – de mooiste bloemen in kistjes en potten* uit bij Uitgeverij Snor. Jennita en haar tuin bruisen van enthousiasme voor bloemen en zoals ze zelf ook zegt: "Enthousiasme is aanstekelijk!" Wij bij Gardeners' World magazine hebben het pluktuineluk flink te pakken en zijn meer dan enthousiast dat we het eerste jaar op Jennita's nieuwe tuin met je mogen delen.

Voor inspiratie, workshops, boekettenabonnementen en meer kun je terecht op Jennita's website plukatelier.nl. Ook vind je updates en tips over pluktuinieren op Jennita's Instagrampagina [@plukatelier](https://www.instagram.com/plukatelier).

Tip! Wil je kransen maken met droogbloemen of zoek je vast bloemenzaden? Check Jennita's website voor workshops en biologische zaden.

Meer lezen over pluktuinieren? Bestel onze speciale uitgave *Maak je eigen Pluktuin* op www.gardenersworldmagazine.nl/pluktuin.

De dahlia's worden zachter van kleur.

VOLGENDE MAAND: We kijken met Jennita terug op haar pluktuinjaar!

Nieuwe tuinreis 2025!

5 dagen
645,-*
halfpension

Wil jij Monty live meemaken?

**Dat kan! Ga mee op een fantastische tuinreis naar
het Gardeners' World Live Event in Groot-Brittannië!**

ONTDEK HET PARADIJS VOOR TUINLIEFHEBBERS

Het belooft een onvergetelijke reis vol bloemenpracht, inspirerende groene ontwerpen en buitengewone groenexpertise te worden. Naast dit unieke evenement, dat plaatsvindt in Birmingham zelf, zie je ook op de heenreis al een aantal fantastische tuinen, zoals het gerenommeerde koninklijke Savill Garden, maar ook een gloednieuwe privétuin Kingsbridge Farm. Ook spenderen we een mooie tuindag in het graafschap Shropshire. Net naast Wales gelegen, kent dit gebied een echte plattelandssfeer met kleine stadjes, smalle straatjes, vakwerkhuisjes en prachtige tuinen.

**Deze reis is dé plek om nieuwe
plantsoorten te ontdekken!**

PRAKTISCHE INFORMATIE

- Datum: 12 t/m 16 juni 2025
- Prijs: € 645,- p.p. op basis van een halfpension in een 2-persoonskamer
- 1 overnachting op de heenreis in de omgeving van Maidstone
- 3 overnachtingen in viersterrenhotel Mercure Birmingham West Hotel (hoofdverblijf)
- Overtocht op heen- en terugreis naar Engeland per ferry (Frankrijk – Dover)
- Vouchers voor hapje en drankje op ferry (zowel heen als terug)
- Kopje welkomstkoffie/thee in het hoofdhotel
- 4 maal ontbijt
- 4 maal 3-gangen buffet in het hoofdhotel met aansluitend koffie/thee
- Begeleiding door deskundige chauffeur
- Reis per luxe Comfort Class touringcar met minibar, toilet en airconditioning
- Excl. tuin-entrees (ca. € 125,-, incl. ticket Gardeners World Live event)
- Met bezoek aan*: Gardeners' World Live Event, Godinton House Gardens, The Savill Garden, Kingsbridge Farm Steeple Claydon, Dorothy Clive Garden, Hodnet Hall Gardens en Wollerton Old Hall

* Exclusief € 5,- SGR bijdrage (p.p.), € 2,50 Calamiteitenfonds (per boeking) en € 20,- administratiekosten (per boeking)

** Het programma is onder voorbehoud i.v.m. bevestigingen van tuinen

Ga voor meer informatie en boeken naar
www.kuperstuinreizen.nl/gardenersworld

Groene school

Leer elke maand iets nieuws in de tuin. Van basistechnieken als met onkruid omgaan en snoeien tot het vergroten van je moestuinooft, in deze rubriek komt het allemaal aan bod.

39

Deze maand

- 34 Hou je grond gezond**
Een goede jaarlijkse mulch doet wonderen voor je bodem.
- 39 Kalewortel-koopjes**
Kies dit najaar voor planten met kale wortel in plaats van potplanten.
- 43 Jouw snoeimaand**
Frances snoeit canna's en bamboe.
- 46 Tuinieren in potten**
Zet potten vol kleur in je tuin en fleur de winter op.
- 52 Overvloed in de winterkas**
Vorstgevoelige gewassen oogsten en laten overwinteren.
- 56 Vraag het Anne**
Anne geeft antwoord op tuinvragen.

43

46

52

56

Hou je grond gezond

Of je nu zware klei hebt of droge zandgrond, een goede jaarlijkse mulch kan wonderen doen voor je bodem, zegt **Adam Frost**. Veel van de grondstoffen die je nodig hebt, liggen voor het oprapen.

Ik herinner me dat toen ik 21 was, Geoff Hamilton tegen me zei: "Het antwoord zit 'm in de bodem, jongen!" Ja, die man was zijn tijd ver vooruit, maar hij had gelijk. De sleutel tot een goede tuin is jouw relatie met de bodem. Die is het allerbelangrijkste, maar wordt vaak vanzelfsprekend gevonden.

Toen we naar ons nieuwe huis verhuisden, was het eerste wat ik deed de pH-waarden van de bodem testen. Die zijn bij mij vrij basisch. Als je de pH van je bodem weet, kun je er allerlei geschikte planten in zetten. Ik raad je dus aan een simpele testkit te kopen. Maar test niet slechts één, maar meerdere plekken in je tuin, want de pH-waarde kan variëren.

Steek dan je handen in de aarde, voel de textuur en kijk naar de kleur en samenstelling. Kijk welk leven er in de grond zit. Hoe gezonder je bodem, hoe weerbaarder je planten zullen zijn tegen ziekten en plagen.

Maar maak je geen zorgen als je bodem niet in tiptop conditie is, want er zijn allerlei manieren om hem te verbeteren.

Een van de belangrijkste dingen die je kunt doen, is organisch materiaal toevoegen. Niet alleen verbetert dat de structuur van zowel klei- als zandgrond, het helpt ook vocht vast te houden zodat je planten gezond groeien. Breng om te beginnen elk jaar een laag compost aan en je zult al gauw de vruchten daarvan plukken. Je hoort tegenwoordig veel over 'no dig', wat voordelen heeft, maar als ik een nieuwe border aanleg, spit ik de grond nog steeds om. Dat lijkt misschien hard werk, maar – en dit klinkt heel sneu – het betekent dat ik wat tijd kan doorbrengen met de bodem en kan zien waar droge plekken, stenen, zware stukken grond enz. zitten. Ik werk dan ook zo'n 7 cm organisch materiaal door de bodem.

“Hoe gezonder je bodem,
hoe weerbaarder je
planten zullen zijn tegen
ziekten en plagen.”

Een jaarlijkse mulch is de
beste manier om je
bodem in goede conditie
en je planten gezond
te houden.

Gezonde grond zit vol leven, watert goed af en laat zich meestal makkelijker ompspitten.

Ik spit een stuk grond maar één keer om en daarna breng ik elk jaar een mulchlaag aan. Na twee of drie jaar kan het zijn dat je nog maar eens in de twee jaar hoeft te mulchen.

Zelfgemaakte compost

Compost kun je maken van je eigen rauwe groente- en tuinafval en ik vind het om verschillende redenen heerlijk om te doen. Allereerst gooi ik niet graag dingen weg als het niet hoeft. Ten tweede is het milieuvriendelijk: hoe minder materiaal je tuin verlaat, hoe beter. Ten derde is het een mooie manier om geld te besparen. Hoe leuk is dat?

Ik heb vier houten bakken, van elk een vierkante meter, in de voortuin staan op een plek die nergens anders voor gebruikt kan worden. Ik maak me niet te druk of ze wel op de perfecte plek staan, het gaat er meer om of ze esthetisch gezien in de tuin passen.

Veel mensen storen zich aan de vallende blaadjes in de herfst, maar bladaarde is superspul: vezel- en humusrijk, vochtvasthoudend en vol gezonde voedingsstoffen.

Als je blaadjes verzamelt om er je eigen bladcompost van te maken, kun je het beste vergelijkbare bladeren bij elkaar doen, zodat

Je bodem kan heel verschillende pH-waarden hebben, dus meet de pH op verschillende plekken.

ze in hetzelfde tempo verteren. Doorgaans duurt het ongeveer een jaar voor ze zijn afgebroken tot een vruchtbaar, kruimelig, donkerbruin mengsel. Als ik bladaarde gebruik in potgrond, laat ik het meestal langer verteren, ongeveer 18-24 maanden, zodat het nog fijner verteerd is. Het is goed te beseffen dat sommige bladeren er langer over doen om te verteren dan andere. Ik raad je aan grote, leerachtige

Bladaarde maken

Ik maak op verschillende manieren bladaarde. De eerste is dat ik vier stevige palen in de grond sla, in een vierkant met vier zijden van één meter, met kippengaas eromheen.

De tweede is dat ik achter in borders simpelweg hoopjes bladeren maak. Dat resulteert vaak niet in heel zuivere bladaarde, maar toch in bruikbaar materiaal.

Kies een plek waar redelijk wat regen valt en die idealiter in de zomer wat schaduw krijgt. De blaadjes moeten vochtig blijven, maar niet doorweekt worden, dus laat ze niet te dicht op elkaar zitten.

Als je geen ruimte hebt voor een bladkorf of voor hopen achter in je borders, kun je altijd dikke plastic vuilniszakken gebruiken. Vul ze met blaadjes, knoop ze dicht en prik een heleboel gaatjes aan de zijkanten.

Verzamel bladeren met de hand, een bladblazer of een maaier bij droog weer.

“Ik spit een stuk grond
maar één keer om en
daarna breng ik elk jaar
een mulchlaag aan.”

Als je regelmatig mulcht, krijgen
planten de voedingsstoffen die ze
nodig hebben om goed te groeien.

Zelfgemaakte compost is klaar als hij een lichte, kruimelige textuur heeft.

Composteren - een fluitje van een cent

Je eigen compost maken is geen hogere wetenschap, maar het is wel belangrijk de juiste mix te gebruiken. Streef ernaar dat de helft van de ingrediënten uit zacht, groen materiaal bestaat (grasmaaisel, eenjarig onkruid, brandnetels en groente- en fruitafval) om de micro-organismen te voeden. De andere helft moet houtig, bruin materiaal zijn, zoals klein snoeiafval, houtsnippers, papier, karton, stro of dode blaadjes.

Je merkt al gauw of de verhouding uit balans is: slijmerig en papperig betekent te veel groen materiaal en als de compost droog is en langzaam verteert, heb je te veel bruin materiaal. Vergeet niet de composthoop af en toe te keren, zodat hij luchtig blijft en het afval in een goed tempo blijft composteren. Ik doe dat eens per maand.

Een andere manier om de boel op gang te brengen, is de compost bedekken en uit het zonlicht houden, zodat hij warm is en vocht vasthoudt. Sommige mensen gebruiken daarvoor een stuk tapijt, maar ik gebruik liever dik karton: dat werkt ook en verteert uiteindelijk mee in de compost. Als je bang bent dat de composthoop te droog wordt, dan giet je er gewoon een emmer water overheen.

Het duurt meestal 12-18 maanden voor mijn compost bruikbaar is. Je weet dat je compost klaar is als hij een warmbruine, zoet geurende en kruimelige substantie is geworden. Maar als je compost alleen maar als mulch gebruikt, is het prima als hij nog wat brokjes bevat en niet helemaal verteerd is.

“Na mijn zelfgemaakte compost gebruik ik het liefst paardenmest, maar dat is deels omdat het lokaal verkrijgbaar is”.

bladeren klein te maken voor je ze in de bladkorf doet, hetzij met een grasmaaier als ze droog zijn, hetzij met een verhakselaar. Gebruik blaadjes van coniferen en andere groenblijvende planten alleen in kleine hoeveelheden, want die verteren langzamer, zelfs als je ze fijnknijpt.

Bemesten

Mest verteert op natuurlijke wijze in de aarde en geeft daar zijn voedingsstoffen vrij. Het is ook een vruchtbaar, natuurlijk organisch materiaal dat structuur aan de bodem geeft.

Voor mij zijn er twee soorten mest: paardenmest en stalmest, waar vaak veel koeienmest in zit. Omdat paarden hun voedsel minder effectief verteren dan koeien, moet paardenmest een paar maanden ouder zijn als je het in je tuin gebruikt.

Na mijn zelfgemaakte compost gebruik ik het liefst paardenmest, maar dat is deels omdat het lokaal verkrijgbaar is. Stalmest kan wat zwaarder zijn, maar met beide kun je borders en de moestuin een fantastische mulch geven, maar gebruik ze niet waar je van plan bent wortelgroenten te kweken.

Champignonmest bevat vaak kalk en is basisch, dus het is belangrijk echt te weten wat de pH-waarde van je bodem is voor je het gebruikt. Ook zou ik het niet gebruiken bij zuurminnende planten, die in zure grond willen staan, maar meestal is het prima mest voor de moestuin.

Het is nuttig om te weten of de champignonmest die je koopt, gebruikt is om paddenstoelen in te kweken. Als dat zo is, kunnen er grote stukken kalk in zitten en is de mest meer basisch. Ik zou zulke mest met mate gebruiken en om het jaar afwisselen met goed verteerde stalmest of compost. Is champignonmest niet gebruikt om paddenstoelen in te kweken? Dan is hij in principe minder basisch.

Planten met kale wortel moeten worden uitgepakt en ondergedompeld zodra ze worden bezorgd, maar zijn veel goedkoper dan potplanten.

Kalewortelkoopjes

Geef je geld deze herfst slim uit en kies voor planten met kale wortel in plaats van potplanten. Het zal je verrassen hoeveel je kunt besparen door een beetje te plannen en rond te neuzen.

Plantenvoeding om ze in potten te verkopen, is een relatief recente innovatie. Tot een jaar of 60 geleden werden bomen, heesters en vaste planten altijd in het veld gekweekt, in de herfst uit de grond gehaald en verkocht als de planten in rust waren. Planten die op deze manier worden gekweekt en verkocht, worden 'planten met kale wortel' genoemd. Anders gezegd: er zit weinig tot

geen aarde rond de wortels, die ingepakt zijn om vocht vast te houden.

Veel winterharde planten zijn nog steeds verkrijgbaar met kale wortel en vaak geven ze betere resultaten dan planten die in potten zijn gekweekt. Sommige planten groeien gewoon beter in de aarde dan in een pot vol potgrond, en de meeste ontwikkelen zonder de beperkingen van een pot een uitgebreider, open wortelstelsel.

Planten met kale wortel geven ook meer waar voor je geld: je betaalt niet voor een pot en potgrond. Daarnaast wordt er ook bespaard op verpakkingsmateriaal.

De keuze aan planten met kale wortel is veel groter dan mensen vaak beseffen. Hier zijn onze tips voor planten met kale wortel om deze herfst te kopen zodat ze er volgend jaar fantastisch uitzien in je tuin.

Topplanten met kale wortel om te kopen en te kweken

De herfst is ideaal om voor minder geld je tuin op te vullen met deze betrouwbare planten.

Bladverliezende hagen

Haagbeuk en beuk zijn een uitstekende keuze als je van planten met kale wortel een indrukwekkende, snelgroeïende haag wilt maken. Het gebladerte dat in de zomer aangroeit, krijgt in de winter een aantrekkelijke koperkleur. Jonge planten zijn goedkoop, makkelijk te planten en slaan snel aan. Kleine jonge planten van zo'n 60-80 cm zijn het goedkoopst, maar met grotere heb je meteen ook een groter effect. Zorg dat de plantgaten diep genoeg zijn voor de wortels en plant een dubbele rij voor het beste resultaat.

Gebruik een touw om een rechte haag te maken.

Beukenblaadjes verkleuren, maar blijven vaak tot de lente aan de plant zitten.

► Rozen

Rozen kun je altijd het beste met kale wortel planten. Ze worden allemaal in het veld gekweekt en vanaf oktober uitgegraven als de blaadjes beginnen te vallen. Als je een roos in een pot koopt, is die waarschijnlijk in het veld gekweekt en opgepot, dus kun je hem net zo goed rechtstreeks in je tuin zetten.

Rozenkwekers nemen het hele jaar bestellingen aan en beginnen zo snel mogelijk nadat de planten worden uitgegraven met het versturen ervan. Hoe eerder je je bestelling plaatst, hoe meer rozen beschikbaar zijn.

Rozen hebben stijve, taai wortels en het is belangrijk deze te spreiden als je ze plant. Gebruik mycorrhiza-schimmels bij het planten zodat de rozen beter aanslaan. Zorg dat de wortels contact maken met het poeder of de korrels. Dompel de wortels voor het planten een paar uur onder in een emmer water, zodat de plant makkelijker aanslaat op zijn nieuwe standplaats.

Plant rozen zo, dat het oculatiepunt (de knobbel onderaan de stam waar de stengels uit komen) net onder de grond zit.

Mycorrhiza-schimmels plakken aan natte wortels.

Stekelige hulst is ideaal als beveiligingshaag.

▲ Groenblijvende haagplanten

Groenblijvende heesters gaan niet zoals bladverliezende heesters volledig in rust en zijn dus minder geschikt om met kale wortel te planten. Maar voor geduldige tuiniers zijn kleine exemplaren van robuuste planten die vaak voor hagen worden gebruikt, zoals

laurierkers, hulst en taxus, een voordelige keus.

Planten tot 60-80 cm hoog moet je planten zodra ze bezorgd worden. Het eerste jaar moet je ze ook zorgvuldig water geven. Met windbreekgaas bescherm je de bladeren tegen uitdroging als het hard waait.

▼ Sierbomen

Bomen zijn over het algemeen niet goedkoop. Het is vaak een flinke investering, maar als je een jonge plant met kale wortel kiest, kun je veel geld uitsparen. Bomen met kale wortel slaan vaak ook beter aan dan bomen die in een pot zijn gekweekt, mits je de wortels onderdompelt en de boom, al is het maar tijdelijk, plant zodra hij bezorgd wordt.

Jonge loofbomen zoals kersen, sierappels en meidoorns doen het heel goed als je ze met kale wortel plant. Zoals bij alle houtige planten is de herfst de ideale tijd om ze in de grond te zetten. Dat is omdat de bodem nog warm en vochtig is en de wortels tijd hebben om te groeien en aan te slaan voordat de plant in het voorjaar in blad komt.

Sierappels dragen vanaf hun tweede jaar meestal meer vruchten.

Kornoeljes zijn prachtig in de winter.

▼ Fruitheesters en -bomen

Wil je een productieve tuin, doe dan dit seizoen je voordeel met planten met kale wortel. Fruit zoals appels, peren, pruimen en kersen slaan met kale wortels makkelijk aan en zijn in allerlei soorten en maten verkrijgbaar.

Jonge planten met nog maar één stam geven veel waar voor je geld. Ze hebben nog geen vormsnoei gehad, dus je kunt nog bepalen hoe je wilt dat ze groeien.

Zorg dat planten altijd goed gesteund of aangebonden zijn. Door het heen en weer zwiepen in de wind, gaan de wortels kapot en slaat de plant niet goed aan.

Zacht fruit zoals aalbessen, kruisbessen en frambozen kun je het beste met kale wortel planten.

Gespecialiseerde kwekerijen geven goede instructies voor het planten. Kijk op de website als je bestelt, zodat je weet wat je moet doen als je de planten ontvangt.

Spread bij het planten de wortels, voor meer stabiliteit.

Pioenen met kale wortel slaan goed aan.

▲ Sierheesters

Veel planten kun je als boom of als heester kopen. Het verschil is dat een heester kleiner wordt gehouden en meerdere hoofdstammen heeft, terwijl een boom er meestal één heeft. Heesters kun je gebruiken om hagen te maken, maar het assortiment daarvoor is anders.

Heesters die individueel worden verkocht, zijn meestal sierheesters zoals kornoeljes, die voor hun felgekleurde stengels worden gekweekt.

Ben je op zoek naar bloemheesters met kale wortel, dan zijn ganzerik, bruidsbloem en weigela een goede keus.

▲ Overblijvende vaste planten

Deze zijn iets eerder verkrijgbaar dan bomen en heesters. Vaak worden ze in grotere maten verkocht dan planten in potten en heb je meer keus. Pioenrozen en Oosterse klaprozen zijn heel geschikt om in de herfst met kale wortel te worden geplant, maar plant ze niet te diep.

De wortelhals van vaste planten moet niet dieper dan 2 cm onder het oppervlak liggen. Het beste effect krijg je als je ze in oneven aantallen plant.

Als je kunt wachten: baard-irissen en Afrikaanse lelies zijn vaak vanaf het vroege voorjaar verkrijgbaar.

Wortelgoed is o.a. te koop bij:

Veel kwekerijen bieden in de wintermaanden planten met kale wortels (ook wel wortelgoed genaamd) aan. In sommige gevallen kun je die het hele jaar door voorbestellen. Ze worden dan in november en december geleverd. Hieronder volgt een lijst van kwekerijen met biologisch wortelgoed in het assortiment.

Arborealis

Verkoop van wortelgoed in de wintermaanden. Bezoek hiervoor de kwekerij in Wilhelminaord. arborealis.nl

Bakker.com

Wortelgoed wordt geleverd in bio-based zakjes, in plaats van plastic kwekerspotjes. nl-nl.bakker.com/collections/wortelgoed

Biologische rozenkwekerij De Bierkreek

Verkoopt rozen met kale wortel, maar je moet op tijd bestellen. Zolang de voorraad strekt, dus. bierkreek.nl

Bouma Biologisch Plant- en Pootgoed

In de webshop staan weeknummers vermeld waarop de plant- en pootgoedproducten worden geleverd. biologischpootgoed.nl

Cruydt-Hoeck

Heeft inheemse bomen en struiken met kale wortel beschikbaar in de wintermaanden. cruydt hoeck.nl

Puur van't veld

Belgische boomkwekerij van o.a. hazelaars, kornoelje, kardinaalsmuts en ligusters. puurvantveld.eu

Sprinklr

Heesters en bomen met kale wortel zijn vanaf november te bestellen. sprinklr.co/collections/heesters-en-bomen

Ten Hoven Bomen

Ruim assortiment (fruit)bomen, heesters en hagen met kale wortel. tenhoven-bomen.nl

Wildeplantenkwekerij Kas&Co

Hier zijn in de winter en het voorjaar altijd heel veel soorten bomen en struiken verkrijgbaar als wortelgoed. Kijk op de website voor de voorraad. wildetuinplanten.com

Om te onthouden

Planten met kale wortels zijn dan wel in rust, maar nog altijd levend en hebben dringender zorg nodig dan een potplant. Pak de plant uit en

Meer low budget tuin-ideeën

Planten met kale wortel kopen is een van de vele manieren om betaalbaar te tuinieren. Online hebben we nog veel meer low budget tuin-ideeën klaarstaan. Scan de QR-code en laat je inspireren!

dompel de wortels onder zodra de plant wordt bezorgd. Laat hem in een emmer met vochtige aarde staan of plant hem tijdelijk in de vollegrond. Zet de plant zo snel mogelijk definitief in de grond, zodat hij tijd heeft om voor de lente aan te slaan.

VOLGENDE MAAND Bespaar geld met kerstdecoraties uit eigen tuin.

Snoei je canna's terug

Canna's zijn tropische planten en kunnen doodgaan door de vorst. In regio's met een milder klimaat kun je het risico nemen en ze bedekt met een dikke laag mulch in de grond laten staan, maar in koudere streken moet je ze binnenhalen. Wat je ook kiest, snoei alle topgroei terug tot net boven de grond voordat de vorst invalt.

Jouw snoeimaand

Frances Tophill vertelt wat je nu moet snoeien, zoals bamboe en canna's.

Knip het dichte gebladerte onderaan bamboe weg om de schitterende stengels zichtbaar te maken.

Al staan een paar herfstveteranen misschien nog in bloei (chrysanten, nerines, cyclamen, kafferlelies en sommige asters bijvoorbeeld) de meeste tuinen zijn nu in rust. Hoe treurig dat ook lijkt, het betekent wel dat je nu echt aan de slag kunt.

Er is genoeg te doen - de composthoop keren, mulchen, bijknippen, opruimen, wieden, grote projecten aanpakken, planten verplaatsen, bouwen en ja, alles snoeien wat in het rustseizoen gesnoeid wil worden. Dat omvat bladverliezende bomen en heesters, vooral als die in andere perioden sap bloeden, zoals acers en vele andere planten, zoals siergrassen, catalpa en overblijvende vaste planten.

Ik zou alleen willen zeggen dat je de tuin nu niet te netjes moet maken. Als je de tuin in de winter ongemoeid laat, kan dat goed zijn voor de tuindieren. Als je toch nu een grote schoonmaak wilt houden, zodat je in de winter 'vrij' bent of ter voorbereiding op de lente, laat dan een paar stukken met rust. Of doe alleen die stukken die in de winter mooi zijn, bijvoorbeeld de grond rond felgekleurde stengels, zodat je die in al hun glorie kunt bewonderen.

Snoei deze planten nu ook

Veel winterharde bladverliezende planten kun je zo nodig terugsnoeien als ze geen vrucht meer dragen en de herfstkleuren uit beeld zijn. De volgende vier planten gedijen er ook bij als je ze in deze tijd snoeit.

CANNA'S Als je deze 's winters in de grond laat, snoei ze dan flink terug (zie vorige pagina) en bescherm de wortels tegen vorst met een dikke mulchlaag.

JAPANESE ESDOORNS Snoei *Acer palmatum* en *A. japonicum* nadat het blad gevallen is, maar voordat de sapstroom in januari op gang komt.

HELLEBORUSSEN Verwijder oud, gevlekt blad van soorten als *Helleborus niger*. Niet van soorten als *H. foetidus*, omdat die dan misschien niet bloeien.

DRUIVEN Snoei deze krachtige klimmers in de late herfst of vroege winter, na de bladval, anders zullen ze hevig bloeden.

Nu niet snoeien

Als je een volwassen klimop niet snoeit, produceert hij energierijke bessen voor vogels.

✗ KORNOELJES Als je die nu snoeit, verwijder je de kleurige winterstengels.

✗ GROENBLIJVENDE HAGEN Dit omvat laurier, buxus, liguster, leylandcypres, lavendel en choisisya, die vatbaar kunnen zijn voor de kou.

✗ HORTENSIA'S Veel hortensia's hebben mooie zaadhoofden die aantrekkelijk zijn in de winter.

✗ VOLWASSEN KLIMOP De bloemen kunnen op warme dagen nog altijd nectar produceren en ook de bessen zijn voedzaam voor tuindieren.

✗ ROZEN Laat de bottels zitten, voor extra kleur en als voedsel voor vogels. Op een open standplaats kun je ze licht snoeien om windschade te beperken.

Bamboe uitdunnen

Bamboe is een prachtige plant, zolang hij op een geschikte plek staat waar hij binnen de perken blijft en zich niet uitbreidt naar de tuin van de buren. Er zijn stengels in allerlei maten en kleuren, van felgroen tot geel en zelfs zwart. Bamboe is ook een zintuiglijke plant, met zijn blaadjes die ruisen in de wind.

Om bamboe visueel maximaal uit de verf te laten komen, is het de moeite waard om het blad aan de onderkant weg te snoeien, zodat de mooie stengels zichtbaar worden. Door de onderkant doorzichtiger te maken, kan er licht doorheen schijnen, wat vooral betoverend mooi is bij het licht van de lage winterzon.

Verwijder blad onder aan je bamboe om meer licht door te laten.

STAP VOOR STAP

1

Begin onderaan elke stengel en snij alle zij-scheuten met bladeren af, zodat je een stuk kale stengel overhoudt. Zorg dat er geen scherpe uitsteeksels achterblijven.

2

Bekijk regelmatig van een afstandje of je de stengels niet te hoog ontbladert. Streef naar luchtigheid onderin en zorg dat de stengels hogerop groen blijven en privacy bieden.

3

Verzamel het snoeisel en leg het op de composthoop. Bamboe breekt langzaam af, dus knip het fijn in kleine stukjes voordat je het op de hoop laat composteren.

Tip

Steek, na het bijknippen, dicht rondom de buitenkant van de kluit een schop in de grond om eventuele uitlopers te verwijderen. Als ze eenmaal zijn aangeslagen, proberen zelfs polvormende bamboes zich uit te breiden. Herhaal dit dus minstens elk jaar om de pol binnen de perken te houden. Als je hier te lang mee wacht, kunnen de uitlopers al enkele meters verderop zitten. Het wordt dan moeilijk ze uit te graven of in toom te houden.

Spit rond je bamboe zodat hij zich niet verspreidt.

Snoei zo ook

Deze methode is vrij uniek voor bamboe, maar er zijn planten die je ook op deze manier lichter kunt maken:

- Als de pol van andere siergrassen te dicht is gegroeid, kun je die uitdunnen door een paar stengels helemaal weg te halen.
- Bij bomen en heesters zoals camelia's, magnolia's en pruikenbomen, kun je het bladerdak opener maken en een elegante vorm creëren door een paar zijtakken weg te halen.

Bamboe

	jan	feb	mrt	apr	mei	jun	jul	aug	sep	okt	nov	dec
Planten												
Snoeien												

Anne: "Voorjaarsbollen zijn onmisbaar in de tuin. Tulpen van het 'Darwin type' bloeien meerdere jaren achter elkaar. Mocht je ook voor narcissen gaan zou ik persoonlijk kiezen voor Narcissus 'Bridal crown' voor de geweldige geur."

Deel 3

Tuinieren in potten

Creëer aan de hand van onze tips een kleurige tuin voor de late winter en de lente.

Sluit je ogen en stel je een tuin voor met potten vol kleur. Een tuin waar altijd iets te zien is, waar frisse lentekleuren plaatsmaken voor de warme tinten van de zomer, en de roestbruine schakeringen van de herfst worden gevolgd door heldergekleurde winterbloempjes.

Een pottentuin werkt goed als je weinig ruimte hebt, en door milieuvriendelijker te tuinieren belast je de natuur minder. Dat doe je door bomen, heesters, vaste planten, eenjarigen en bollen te kiezen, die zich over de seizoenen uitspreiden of elk jaar terugkomen.

12 x *Narcissus 'Actaea'*
Dichtersnarcis. Plant van
september tot november.
Hoogte x Breedte 45 x 10 cm
Bloei mrt-apr

1 x *Amelanchier lamarckii*
Krentenboompje. Plant van
oktober tot maart.
H x B 4 m x 2,5 m
B mrt-apr

10 x *Tulipa 'Purissima'*
Fosterianatulp. Plant van
oktober tot november.
H x B 45 x 30 cm
B mrt-apr

Kies deze planten

Deze betrouwbare planten zorgen voor kleur in de donkerste dagen van de late winter en tot ver in de lente. Als je ze nu plant, zien ze er als het goed is half april uit zoals hier.

1 x *Helleborus foetidus*

Stinkend nieskruid. Plant van september tot mei.

H x B 80 x 45 cm

B jan-apr

Voor het beste effect plant je bollen in een pot dicht op elkaar dan je in een border zou doen.

Belangrijke klussen om nu te doen

Als je al eerder in deze serie begonnen bent met je pottentuin, zal je krentenboompje al klaarstaan om in de lente te bloeien. Zo niet, plant er dan nu eentje in een grote pot met turfrijke, voedingsrijke potgrond.

- Plant het nieskruid in een pot die net iets groter is dan de wortelkluit. Gebruik een goed doorlatende mix van twee delen turfrijke potgrond op één deel scherp zand. Maak met je vingers een paar wortels los en plant het nieskruid even diep als het in zijn oorspronkelijke pot stond.
- Vul twee potten van 25 cm tot twee derde met goed doorlatende potgrond en leg de tulpenbollen erop met het puntje naar boven. Houd het per pot bij één kleur en geef de bollen 5 cm tussenruimte. Bedek de bollen met nog wat potgrond tot een paar centimeter onder de rand, zodat je makkelijker kunt gieten. Strooi een laagje scherp zand op het oppervlak.
- Plant de narcissenbollen op dezelfde manier, maar dicht bij elkaar, met maar een vingerbreedte tussenruimte.

Net als bij zomerpotten zien deze planten er het best uit als je ze kopt en netjes houdt.

- Geef je pot eenmaal water zodat de potgrond inklinkt. Begin in de lente regelmatig water te geven en giet vaker naarmate het warmer wordt.
- Laat de verwelkende bladeren minstens zes weken zitten nadat de narcissen en tulpen zijn uitgebloeid. Verwijder ook de verwelkte bloemen, zodat de energie van de plant weer naar de bollen gaat in plaats van naar het vormen van zaad. Dat helpt de bollen sterker te worden en volgend jaar weer te bloeien.
- Vervang in de lente de bovenste 5 cm potgrond van het krentenboompje om de plant nieuwe voedingsstoffen te geven voor het komende jaar.

10 x *Tulipa 'Ad Rem'*

Darwinhybride tulp. Plant van oktober tot november.

H x B 50 x 10 cm

B apr

De meeste winterbloeiers groeien laag en passen dus goed bij ondiepe potten.

Een mooie wintertuin maken

Bolletjes in een groep kleine potten geven fleur aan de korte, donkere dagen van de winter. Met wat extra werk nu creëer je eenvoudig een kleurig geheel om de winter te overbruggen. Deze planten hebben allemaal kleine bloemen die bestand zijn tegen het slechtste weer.

- Kies ondiepe potten. Laaggroeiende krokussen, sneeuwklokjes en *Iris reticulata* zijn op hun mooist als ze dicht bij de grond staan, net zoals in de natuur. Bollen bevatten bijna alle voedingsstoffen die de planten nodig hebben om te bloeien, dus weinig potgrond is geen probleem.
- Zorg voor een goede afwatering, door je bollen in zanderige, goed doorlatende

grond te planten. Let ook goed op dat je de drainagegaten van de pot niet blokkeert, vooral als je potten met maar één gat gebruikt.

- Houd het per pot bij één variëteit en plant de bloembollen in royale hoeveelheden en dicht op elkaar voor het grootste kleureffect. De uitzondering op de regel is *Iris reticulata*, een bol die het mooist uit de verf komt als hij veel ruimte rond zijn bloemen heeft.
- Laat de bollen na de bloei in hun pot staan, zodat het blad kan afsterven. Zet ze dan in de zomer weg op een droge en warme plek. Breng ze volgend najaar weer naar buiten, zodat ze in de lente daarna weer bloeien.

Van twee soorten sneeuwklokjes heb je langer plezier.

Oogst koken

Gevulde pompoen met prei en blauwe kaas

Bereidingstijd: ca. 2 uur

Niveau: makkelijk

VOOR 4 PERSONEN

- 125 g parelgerst bijv. van Smaakt
- zout en peper
- 1 grote flespompoen
- 75 g boter
- 2 preien in dunne ringen
- 2 teentjes knoflook geperst
- 50 g broodkruim van oud witbrood
- 75 g blauwe kaas bijv. Stilton of Danish blue, verkruimeld
- handvol peterselieblaadjes fijngehakt
- sap van ½ citroen
- bakpapier
- keukentouw
- aluminiumfolie

1 Verwarm de oven voor (elektrisch: 190°C / hetelucht: 170°C). Kook de parelgerst volgens de aanwijzingen op de verpakking in water met wat zout. Giet af en zet opzij. Snijd de pompoen in de lengte doormidden en verwijder de zaadlijsten. Hol de pompoenhelften uit om ze te kunnen vullen, maar zorg dat je ca. 2 cm vruchtvlees overhoudt tot de rand. Snijd het uitgeschepte vruchtvlees fijn. Verhit de boter in een ruime bakpan en bak er het pompoenvruchtvlees met de prei en een snufje zout in ca. 15 minuten zacht in. Voeg de knoflook toe en bak nog ca. 1 minuut.

2 Roer het broodkruim erdoorheen en verhit kort mee. Breng het geheel op smaak met zout en peper. Roer de parelgerst, de blauwe kaas, de peterselie en het citroensap erdoorheen.

3 Bestrooi de pompoen aan de binnenkant met zout en peper. Vul één helft tot aan de rand met de vulling. Leg de andere helft erbovenop. De overige vulling kun je later in de pan opnieuw verhitten en er in een kommetje bij serveren. Bind de pompoen vast met keukentouw. Leg de pompoen in een ovenschaal en verstevig hem met wat opgevouwen folie zodat de pompoen niet om kan rollen. Bak 1 uur en 30 minuten – 1 uur en 45 minuten in de oven tot de pompoen zacht maar nog stevig is.

4 Leg de pompoen op een snijplank en snijd in dikke plakken. Serveer met de overige vulling. Lekker met cranberry-saus en gestoomde groene groenten zoals spruitjes of broccoli.

Per portie: ca. 446 kcal

12 g eiwit | 25 g vet | 40 g koolhydraten

Ben jij op zoek naar lekkere recepten, zodat je direct met je oogst aan de slag kan? Onze collega's van Foodies Magazine geven je niet alleen iedere maand een heerlijk recept maar hebben in hun magazine en op hun website heel veel heerlijke gerechten staan.

Neem snel een kijkje op
www.foodiesmagazine.nl

Gardeners'
World magazine

Blijf om de paar weken
bladgroenten zaaien, zodat je
kunt blijven oogsten.

Deel 3

Overvloed in de winterkas

Vorstgevoelige gewassen oogsten en laten overwinteren

Vorstgevoelige planten zoals sla kunnen het in de winter buiten moeilijk hebben. **Lucy Chamberlain** laat zien hoe je je kas optimaal benut, zodat je ononderbroken verse blaadjes kunt oogsten.

Mocht je eraan gedacht hebben om deze winter eetbare gewassen in je kas te kweken, dan zul je rond deze tijd de vruchten daarvan plukken. Gelukkig vragen de planten maar heel weinig aandacht! Je kunt schalen vol heerlijk malse blaadjes en pittige microgroenten verwachten om je eten mee op te fleuren. Microgroenten kun je de hele winter blijven zaaien en oogsten. Het is zo'n simpel karweitje en met de resultaten kun je al binnen twee weken je wintergerechten een oppepper geven.

Winterharde bladgroenten die je in de herfst in de kas hebt geplant, zullen nu flink gegroeid zijn, vooral als oktober mild is geweest. Deze kun je per blaadje oogsten: verwijder het buitenste blad, maar laat de rozet in het hart van planten zoals sla, boerenkool en cichorei intact. Zo kunnen de planten tot ver in de lente blijven groeien. Winterharde eetbare gewassen hoeft je niet tegen de vorst te beschermen. Hou alleen ramen en deuren dicht, tenzij het te warm wordt voor het seizoen. Zorg in dat geval voor ventilatie.

Als het erg vochtig en koud weer is, wees dan alert op rottende blaadjes en haal die weg zodra je ze ziet, om de planten gezond te houden. Geef zo weinig mogelijk water – de potgrond moet net vochtig zijn, maar niet drassig. Bemesten is niet nodig.

Laat vorstgevoelige pepers overwinteren

Chilipepers zijn vorstgevoelige vaste planten waarvan je volgend jaar opnieuw kunt oogsten als je ze 's winters op een lichte, vorstvrije plek zet. Knip gebladerte en de topgroei die vrucht heeft gedragen terug met een snoeischaar en houd de potgrond de komende koele maanden net vochtig. Volgend voorjaar gaat de plant weer groeien.

Je kas is in november ook een ontzettend handige plaats om vorstgevoelige eetbare planten zoals gember en citroen-gras te beschermen. Het kan lastig zijn om deze vaak grote planten in huis te laten overwinteren. Maak dus gebruik van het uitstekende licht, de beschutting tegen koude wind en de ruimte in je kas.

We houden allemaal graag de energie-rekening laag en door gericht te verwarmen (bijvoorbeeld met warmtematten) kun je die kosten makkelijk beperken.

Help je peperplanten door ze een knipbeurt te geven voor je ze laat overwinteren.

Aan de slag: bescherm een bananenplant

De mooie Ethiopische banaan (*Ensete ventricosum*) is een groene, exotische plant die vorstgevoelig is en dus in de winter bescherming nodig heeft. Wikkel hem voorzichtig in bubbeltjesplastic en zet hem in je koele kas tot het voorjaar, zodat hij beschermd is tegen de kou.

FOTO'S: NEIL HEPWORTH

Verplaats de bak naar een egale plek waar je stevige bamboestokken (iets hoger dan de plant zelf) in de potgrond rond de plant kan steken. Zorg dat je niet de bladeren of stengels beschadigt.

Wikkel een breed stuk bubbeltjesplastic of noppenfolie rond de bak en de stokken. Probeer ervoor te zorgen dat het plastic niet de bladeren raakt: door de condens kan het blad rotten.

Vouw het bubbeltjesplastic over de bovenkant van de plant, ook weer zo dat het plastic niet de plant raakt. Klem doppen over het plastic op het uiteinde van de stokken, om het plastic op zijn plaats te houden.

“Bevestig planken waar je je vorstgevoelige planten op kunt zetten, zodat ze niet op de koude vloer staan.”

Met stellages benut je de ruimte in je kas optimaal.

Kasklussen in november

• Plaats stellages

Bevestig planken waar je je vorstgevoelige planten op kunt zetten, zodat ze niet op de koude vloer staan. Gebruik warmtematten als het koud is.

• Houd het weerbericht in de gaten

De temperatuur kan flink dalen, dus let op het plaatselijke weerbericht.

• Check koude kassen

Isoleer de binnenkant van kweekbakken en koude kassen met een laag plastic als er

langdurige kou wordt verwacht, zodat de potgrond niet bevriest.

• Fatsoeneer vorstgevoelige planten

Bladeren kunnen bruin worden door koud weer, dus verwijder beschadigd blad regelmatig om rotting te voorkomen.

• Maak dakgoten schoon

Verwijder blad en vuil zodat het waardevolle regenwater onbelemmerd door kan stromen. Monteer een regenton aan de regenpijp van je kas.

Verwijder vuil uit je dakgoot, zodat regenwater onbelemmerd in je regenton kan stromen.

Microgroenten kweken

Het is altijd een lekker gevoel om midden in de winter een zaadzakje open te maken, en microgroenten kun je het hele jaar door zaaien. Kies planten met een sterk aroma. Basilicum, kervel, dille, mosterd en rucola behoren tot mijn favorieten.

Door warmtematten te gebruiken, kun je zowel winterharde als niet-winterharde soorten zaaien. Leg een stuk plastic onder de mat om de warmte te verdelen en vast te houden.

Warmtematten helpen de temperatuur constant te houden voor vorstgevoelige zaailingen.

Vraag het Anne

Heb jij ook prangende tuin vragen voor Anne? Stel ze via redactie@gardenersworldmagazine.nl o.v.v. *Vraag het Anne*. Het is heel fijn als je ook een foto mee kunt sturen.

De kroon van de boomvaren moet droog worden gehouden in de winter.

V Ik heb boomvarens opgekweekt uit sporen. Moet ik die naar binnen (in mijn kas) halen voor de winter?

A Ik ben zeer onder de indruk, want dit zijn niet de gemakkelijkste planten om op te kweken. Je zult ze een handje moeten helpen om de winter te overleven. Het is niet alleen de kou, maar ook de droge wind die al het leven uit ze trekt.

Ik zou de jonge planten niet in huis nemen, want daarvoor is het binnen te warm en veel te droog. Ze hebben vocht bij hun wortels nodig, neutrale of zure grond en gedeeltelijke schaduw.

Ik stel voor dat je een geïsoleerde ruimte voor ze maakt in je kas en ze omringt met fijn gaas of vliesdoek, geen plastic doek of noppenfolie, want dan kan de lucht niet circuleren. Doe het noppenfolie liever om de potten, zodat hun wortels warmer blijven. Een noodverwarming om te voorkomen dat de temperatuur dichtbij of onder het vriespunt zakt, is ook verstandig.

V Wat knabbelt aan mijn prei en wat kan ik eraan doen?

A Twee nieuwe preiplagen zijn hier de laatste decennia gearriveerd: preimineervlieg en preimot. Het is een goede zaak om voorzorgsmaatregelen te nemen tegen beide plagen. De mot heeft een diameter van ongeveer 6 mm en de larven worden 1 cm lang. Later veranderen ze in bruine poppen voordat de volwassenen tevoorschijn komen. De motten leggen hun eitjes in april en mei, met een tweede golf van juli tot september. Volwassen preimineervliegen zijn actief in de lente en de herfst. De beste oplossing is echter om vliesdoek of fijnmazig gaas over je groenten te doen vanaf het moment dat je prei begint te groeien, en aan gewasrotatie doen.

Door preimot aangetaste buitenste preibladeren vertonen bruin-witte vlekken.

Zomer- en herfstfruitstokken moeten verschillend gesnoeid worden.

V Ik heb een volkstuintje overgenomen van iemand. Wat moet ik doen met de bestaande frambozen (met vergeeld blad) op mijn nieuwe perceel?

A Om te weten te komen of het herfst- of zomerfruit is, snoei je halverwege de winter de helft van de stokken dicht bij de grond af. De nieuwe stokken die omhoog schieten, zouden dan in de herfst vrucht moeten dragen. Bij de andere helft knip je nu alleen de vruchtdragende stokken weg, dan kun je beoordelen welke snoeimethode het beste bij jouw variëteit past.

Gele bladeren kunnen duiden op een tekort aan stikstof of op een iets te alkalische grond, wat een onevenwichtige voeding veroorzaakt, waarschijnlijk een magnesiumtekort. Voeg lekker veel organisch materiaal toe om dit te verhelpen: compost, goed verteerde mest en een mulch van blaadaarde of gemaaid gras helpen allemaal om vocht vast te houden en de grond minder alkalisch te maken.

V Mijn kniphofia's hadden geen bloemen. Komt dat omdat ik ze niet heb teruggesnoeid?

A De meeste planten zullen opnieuw groeien en bloeien als ze niet worden teruggesnoeid. Je hoeft dus echt niet zo netjes te tuinieren. Wat er in de loop van een aantal jaren wel kan gebeuren, is dat de oude begroeiing verstopt raakt rond de nieuw ontwikkelde scheuten die in het voorjaar verschijnen. Als dit nat is, kunnen de nieuwe scheuten gaan rotten.

Bloei hangt vaak samen met de daglengte en het aantal uren zonlicht dat een plant krijgt. De zomer kwam een beetje laat op gang, dus misschien dat de plant volgend jaar wel gaat bloeien als het weer wat gunstiger is.

Een andere reden kan zijn dat je grond te rijk is, wat bladgroei kan bevorderen in plaats van bloei. Maar als je arme grond hebt, geef dan voeding met kalium of een biologische tomatenmeststof om de bloei op gang te brengen.

Knip uitgebloeide bloemen terug om het uiterlijk van een plant te verbeteren.

De struikvormige *Arbutus* kan een oppervlakte van 8m x 8m beslaan.

V Welke bomen zijn goed voor privacy? Ik wil geen coniferen of andere naaldbomen, want die vind ik lelijk.

A Afhankelijk van het bodemtype en waar je woont, heb je verschillende soorten bomen om uit te kiezen.

De gomboom (*Eucalyptus pauciflora niphophila*) wordt ongeveer 10 m hoog en heeft een mooie grijsgroene bast die in repen afschilfert. Hij staat het liefst in droge grond op een zonnige plek.

Phillyrea latifolia wordt zo hoog als 8 m en vormt een brede, ronde boom. De bloemen zijn groenwit en klein, dus ze worden vaak niet opgemerkt als ze in de lente verschijnen. Hij groeit gemakkelijk op de meeste grondsoorten in de volle zon of schaduw en hij kan tegen zoutproeiveel. Deze boom is dus prima geschikt als je aan de kust woont.

Ligustrum lucidum kan ook worden gekweekt als een kleine boom met ovale bladeren die glanzend, leerachtig en middengroen van kleur zijn. De crèmewitte bloemen verschijnen aan het eind van zijn takken, vanaf de late zomer tot in de

herfst. Deze wordt heel vaak aangeplant, maar ik zou ook vooral eens kijken naar inheemse beplanting die wintergroen blijft. Onze eigen hulst (*Ilex aquifolium*) is prachtig en de vogels zullen je enorm dankbaar zijn. De rode bessen vormen gezond voedsel voor ze, en jij maakt er dan misschien weer mooie kerstdecoratie van. Het fascinerende aan hulst is dat de bladeren pas doornig worden wanneer ze onder vuur liggen. Wordt er aan hulst geknabbeld door herten, dan krijgen ze ineens de kenmerkende scherpe blaadjes.

Hoheria 'Borde Hill' is nog zo'n verfijnde boom, met een kroon die aanvankelijk vrij smal is maar later breder wordt. Hij is bedekt met witte, stervormige bloemen in juli en augustus en is favoriet bij bijen en vlinders. De slanke, middengroene bladeren die zich over de plant verzamelen zijn ook erg aantrekkelijk.

Een andere optie is de *Arbutus unedo*, die je als kleine boom kunt kweken en waarbij de prachtige kaneelkleurige bast goed tot zijn recht komt. De bloemen, die doen denken aan lelietjes-van-dalen, verschijnen aan het eind van de zomer en blijven tot het begin van de herfst. Ze worden vergezeld door rode, eetbare aardbeiachtige vruchten.

E. pauciflora niphophila is kleiner dan de meeste eucalyptussen.

V Wat kan ik doen aan haaklelies die zijn aangetast?

A *Crinum x powellii* is berucht om zijn onverzorgde 'franjes', vooral als de bladeren, die tot 1,5 m lang kunnen zijn, beschadigd

Bescherm de bladeren van haaklelies tegen harde wind.

zijn door het winterweer. Ruim de planten in de lente op en verwijder als je er last van hebt de lelijkste bladeren aan de basis met een scherp mes of snoeischaar voordat er nieuwe groei verschijnt. In koelere klimaten sterven ze op natuurlijke wijze af en kunnen ze rond de basis worden gemulcht met een laag goed verteerd organisch materiaal om de wortels te beschermen.

Een andere optie is om afgesneden bladeren of snoeihout neer te leggen om te voorkomen dat de bladeren omwaaien en beschadigen door de wind. Verwijder dit wanneer het weer rustiger wordt en de groei weer begint in de lente.

Scheurkalender 2025

De Gardeners' World Scheurkalender geeft 365 dagen antwoord op al jouw vragen. Elke dag ontvang je de beste (moes)tuin tips, handige checklists, leuke weekendklussen en een overvloed aan inspiratie om jouw groene paradijs tot leven te brengen. Prijs: € 17,50. www.gardenersworldmagazine/scheurkalender

V Wat doe ik met de scheuten aan de basis van mijn 'dode' olijf?

A Dit jaar was echt een uitdaging voor de tuinier. Houtige planten waarvan je denkt dat ze door de vorst zijn gedood, kun je het beste laten staan tot minstens halverwege de zomer om te zien of ze weer gaan groeien.

Knip het dode hout terug tot aan de nieuwe scheuten en leid de sterkste scheut om tot een nieuwe stengel en takken. Dit zal echter enkele jaren duren.

Schraap de bast van een 'dode' scheut; als het van binnen groen is, is er nog hoop.

Zet chiliplanten binnen op een warme, tochtvrije plek.

V Is het de moeite waard om mijn peperplanten te laten overwinteren?

A Niet alle pepers overwinteren gemakkelijk, maar het is de moeite waard om te experimenteren. De beste hiervoor zijn variëteiten van *Capsicum baccatum*, zoals 'Aji' en 'Bishop's Crown', en van *C. pubescens*, zoals 'Red Rocoto'.

Knip de zijscheuten terug tot ongeveer 5 cm van de hoofdstengel en zet de planten in een kweekbak of in de folietunnel bij ongeveer 15°C. Houd de grond licht vochtig en gebruik alleen lauw water.

Wanneer je planten in de lente beginnen uit te lopen, gebruik dan een algemene biologische meststof om de groei te stimuleren, maar geef ze niet te veel voeding. Als het weer warmer wordt, verpot je de planten in universele, turfvrije potgrond en meng wat lavameel erdoor. Planten die op deze manier behandeld worden, worden veel groter dan eenjarige planten, dus of je ze laat overwinteren of uit zaad wilt kweken hangt af van de ruimte die je hebt.

V Ik heb een kamerhortensia. Kan ik die buiten planten?

A Ja, dat kan. Gewoon laten afharden en buiten planten zodra de plant is uitgebloeid. Afharden is minder belangrijk als het al warm weer is, maar is van vitaal belang als de temperaturen koeler zijn in de lente. Als je een plant in de winter koopt, houd hem dan binnen tot de lente, voordat je hem laat afharden.

V Waarom waren mijn rode uien slecht dit jaar?

A Veel planten groeiden dit jaar slecht vanwege het natte voorjaar en omdat de bodemtemperatuur pas heel laat een beetje ging stijgen. Het ligt dus niet aan jou!

Om uien uit zaad te kweken, zaai je ze eind december of begin januari in zaai-bakjes onder glas bij een temperatuur van 14°C. Wanneer ze groot genoeg zijn om vast te pakken, verspeen je de zaailingen in individuele potten of modules. Nadat ze zijn afgehard, plant je ze uit wanneer ze twee echte blaadjes hebben, normaal gesproken in april, op een open, zonnige plek met vrij afwaterende grond.

Zaai uienzaad vroeg in het jaar om ze de tijd te geven om te groeien.

Vliegenstrips kunnen helpen tegen rouwvliegjes.

V Wat is de beste manier om van rouwvliegjes af te komen?

A Rouwvliegjes, ook wel varenrouw-muggen of champignonvliegen genoemd, voeden zich met organisch materiaal in de grond of compost. Hoewel ze weinig schade toebrengen aan gevestigde planten, kunnen ze wel zaailingen beschadigen. Ze worden geassocieerd met planten die te veel water krijgen, dus ga met een vork over het grondoppervlak om het te laten uitdrogen en het aantal vliegen te verminderen.

Je kunt ze proberen te vangen door gele vliegenstrips tussen kasplanten te plaatsen en de compost gelijkmatig vochtig te houden. Ik heb het aantal vliegen ook verminderd door aaltjes te gebruiken. Deze zijn verkrijgbaar via internet of bij sommige tuincentra: zoek naar nematoden die *Steinernema feltiae* bevatten. Mijn favoriete methode is echter mijn vleesetende planten in te zetten. Zo is de zonnedaauw (*Drosera*) zeer gelukkig in mijn kas.

FOTO'S: SARAH CUTTLE, JASON INGRAM

V Ik kom wel eens de term viviparie tegen. Wat betekent dat?

A Viviparie wordt ook wel levendbarendheid genoemd. Bij planten gebeurt dit wanneer zaden ontkiemen voordat ze de ouderplant verlaten. In de herfst is het niet ongebruikelijk om de resulterende zaailingen te zien als je naar een oud bruin zaadhoofd kijkt en ziet dat er een frisse groene scheut uit komt. Warm, nat weer bevordert de ontkieming, of de zaden nu wel of niet op de grond zijn gevallen.

Veel planten beschermen zichzelf tegen deze ongepaste kieming met hormonen die de ontwikkeling tegenhouden, totdat het zaadje zich in geschikte omstandigheden bevindt om een gezonde zaailing te worden. Sommige zaden ontkiemen bijvoorbeeld nadat de vrucht waarin ze zitten is opgegeten door een dier. Nadat het door de darmen is gegaan, wordt het zaad op de grond gedeponeerd met een klein pakketje meststof! Andere planten ontkiemen hun zaden bewust voordat ze de moederplant hebben verlaten en profiteren van de beschutting en vochtigheid die de moederplant biedt, voordat ze in een meer ontwikkelde staat loslaten.

Levendbarendende dieren zijn bijvoorbeeld de mens, de meeste andere zoogdieren en sommige bladluizen. Omdat bladluizen levende jongen baren, kunnen ze zich snel voortplanten en onze planten koloniseren. Jonge planten zijn over het algemeen zelfstandiger, dus alles wat de meeste zaden nodig hebben om hun reis naar 'zaadvorming' te beginnen is lucht, vocht en warmte.

V Waarom schiet mijn paksoi altijd door?

A Zaaïen wanneer de grond- en luchttemperaturen sterk schommelen, zoals dit seizoen veel is gebeurd, kan ertoe leiden dat een plant gaat doorschieten. Probeer het volgend jaar opnieuw en zorg ervoor dat de opkomende planten vochtig blijven, maar niet doorweekt met water. Laat ze ook niet uitdrogen en bescherm ze tegen koude periodes.

Houd paksoi goed vochtig om doorschieten te voorkomen.

Zorg ervoor dat je kan op de juiste hoogte staat als je hem installeert.

V De kraan van mijn regenton is onhandig voor het vullen van een gieter. Weet jij wat ik hieraan kan doen?

A Het zou kunnen helpen om de regenton hoger te plaatsen (doe dit als hij leeg is) en op een paar stevige blokken te zetten.

Je kunt ook een sleuf maken in de bovenkant van de gieter, zodat je hem dicht bij de kraan kunt houden. Of probeer de gieter te vullen via de tuit.

Inspiratie

Mis je kleur in de tuin? Is je tuin net niet die beschutte plek die je voor ogen had? Elke maand lees je hier alles over slimme tuinontwerpen, mooie bloeiers en tips om van je tuin een paradijs te maken.

Deze maand

62 Nagenieten

Een terugblik op een geslaagde Ambachtelijke Plantenmarkt.

70 Help je kamerplanten de winter door

Tips van kamerplanten-expert Marieke van der Eerden.

74 Opkikker voor najaarsborders

Bereid je tuin voor op een nieuw seizoen.

78 Behaag de haag

Govert gidst je langs hagen en heggen.

82 Makkelijk vermeerderen

Nick laat zien hoe je uit kleine stukjes wortel nieuwe planten maakt.

85 Inheemse held

Zwarte toorts (*Verbascum nigrum*).

91 Moeiteloos oogsten

Kies weer- en ongediertebestendige variëteiten voor het koudere seizoen.

96 De natuur in huis

Monty vertelt over zijn liefde voor kamerplanten.

Terugblik op de Ambachtelijke Plantenmarkt

In het weekend van 28 en 29 september hebben we enorm genoten van de tweede editie van de Ambachtelijke Plantenmarkt op landgoed de Wiersse. Maar liefst 8000 mensen waren erbij! Zij namen vele duizenden onbespoten, gifvrije planten mee naar huis. Het laat zien hoeveel vraag er is naar duurzame planten, bollen en zaden, wat ons als redactie goed doet. In deze fotoreportage kun je de sfeer proeven.

Er waren zonnige momenten, lezingen door bevlogen kwekers, een adempauze bij de Gardeners' World leeshoek, heel veel lekkers bij de foodtrucks maar er waren bovenal heel veel planten, en heel veel tuiniers samen. Wat een feest!

Ondertussen zagen we meer en meer tassen, bolderkarren en kruiwagens gevuld raken. Een prachtig beeld! De scouting bewaakte aankopen die even geparkeerd werden in hun 'plantengarderobe' zodat er ook nog volop van de betoverende omgeving genoten kon worden. De historische tuinen vormden een sfeervol en warm decor, precies wat je hoopt te zien bij een Ambachtelijke Plantenmarkt.

Uit alle blije gezichten, de vele gesprekken die we voerden en de bijna lege kramen maken wij op dat de interesse in natuurlijk tuinieren onverminderd groot is! We zijn als redactie heel erg dankbaar dat er zoveel van onze lezers bij waren. Samen met Mary en Aart van de Wiersse wordt al druk overlegd over de volgende editie. Ben jij er volgend jaar ook (weer) bij?

“We wonen naast elkaar en zijn allebei tuingek. We hebben heel veel geel in de tuin, dus onze missie was ‘geen geel’ en dat is gelukt.”

Grada en Josje

“De eetbare rozen,
zoals de ‘Theo Clevers’
én de inheemse,
autochtone soorten
waren het snelste weg.
Het zijn twee totaal
verschillende dingen,
wat de verscheiden-
heid van het publiek
aantoon.”

Hans van Hage,
Rozenkwekerij De Bierkreek

“Gezellige en leuke drukte met mooie planten. En het is zo belangrijk dat het allemaal biologische planten en bollen zijn, anders gooi je gewoon gif in de grond.”

Helene en Charlotte

“Met geld uit onze eigen open tuin hebben we twee dozen vol blijheid gekocht.”

Maaïke en Sipke

“Ik was hier
vorig jaar ook,
maar nu dacht
ik: ik neem een
kar mee! Het is
net één grote
snoepwinkel.”

Ilja

“Als je hier mensen
tegenkomt zijn het
allemaal planten-
liefhebbers. Je
merkt dat mensen
eraan toe zijn om
in het najaar te
planten en ze lijken
er helemaal naar te
verlangen, dat is
mooi!”

Jeroen Aaldering, Kwekerij
Aaldering De Stek

“Ik vind het fantastisch dat hier allemaal duurzame kwekerijen staan, zodat je niet hoeft na te denken of de planten wel duurzaam zijn gekweekt.”

Marianne

Iedere maand met **Gardeners' World** aan de slag?

Ontvang **12x**
Gardeners' World
met **38% korting!**

Nu voor 55,-

- Praktische uitleg om lekker te gaan tuinieren
- Inspiratie en tips wat je nú in de tuin kunt doen
- Altijd de duurzame oplossing: tuinier met de natuur

Abonneer je nu via

www.gardenersworldmagazine.nl/abo

of bel +31 (0)24 202 78 27 of scan de QR-code met de camera van je telefoon.

Deze actie is geldig t/m 10 november 2024 of zo lang de voorraad strekt. Je abonneert tot wederopzegging en voor ten minste de actieperiode van 12 nummers. Na afloop van de actieperiode geldt de reguliere abonnementsprijs en is het abonnement per maand opzegbaar. Opzeggen is heel eenvoudig en kan via onze klantenservice.

Scan de
QR-code
voor meer
informatie

Zwarte ZZ-plant in de koude hal. Rechtsboven zie je ook de Kentiapalm en het dakraam.

Help je kamerplanten de winter door

De winter komt eraan! Wellicht ben je in je tuin bezig met je wintergroenten, stop je bloembollen in de grond of zaai je nog snel wat inheemse planten. Mooi zo, jouw tuin of balkon kan de winter in. Maar hoe zit dat met je kamerplanten? Heb je die al voorbereid op de gure wintertijd die straks in jouw huis heerst? Kamerplanten-expert **Marieke van der Eerden** helpt je hierbij.

De winter brengt in veel ruimtes in je huis een ander klimaat teweeg en dat kan grote gevolgen hebben voor je kamerplanten. Wellicht heeft ooit een kamerplant bij jou het loodje gelegd in de winter, terwijl 'ie het de rest van het jaar prima deed. Wees gerust: je bent niet de eerste die groene vrienden kwijtraakt in dit seizoen. In dit artikel vertel ik je over de *Grote Gevaren* van de winter, wat je kunt doen om je planten te helpen en welke planten op de 'moeilijke plekjes' goed overleven.

Gevaar #1

De verwarming

De centrale verwarming is de aartsvijand van onze tropische kamerplanten! Niet de warmte, maar de droge lucht doet planten als *Monstera* (bv. je gatenplant), *Calathea* en *Strelizia* geen goed. Je ziet dat vaak aan de bruine randen van het blad. Zet ook geen varen boven je verwarming, tenzij je dol bent op droogplanten. De meeste varens houden niet alleen van een hoge luchtvochtigheid, ze kunnen ook slecht tegen droog staan.

Nu kun je natuurlijk met vele lagen thermokleding en een elektrische deken de verwarming onaangeroerd laten. Petje af als je dat over hebt voor je kamerplanten (of een lage energierekening). Voor de mensen die wél graag een behaaglijk huis willen in de winter geef ik hieronder wat tips.

- Zet allereerst de tropische planten en varens niet rechtstreeks boven of naast de verwarming
- Zet planten in groepjes bij elkaar. Ze verdampen zelf ook vocht en zo profiteren ze van elkaar.
- Zet een plant op een schaal met water. Zorg dat de plant op een verhoging staat, zodat 'ie niet constant natte voeten heeft. Leg bijvoorbeeld kiezels in de schaal. De verdamping van het water zorgt voor een plaatselijke hogere luchtvochtigheid rondom de plant.

Beetje flauw, maar ik zeg het toch: accepteer die bruine randen. Ze overleven het echt wel.

Vitrinekasten zijn helemaal terug! Al enkele jaren is de hashtag #ikeagreenhousecabinet favoriet bij veel liefhebbers van kamerplanten. Je kunt het ding compleet ombouwen met groeilampen, ophangsystemen en luchtbevochtigers – doe dat vooral als je dat leuk vindt – maar als er genoeg licht op jouw

vitrinekast valt, is het echt niet nodig om er iets speciaals mee te doen. En newsflash: de vitrinekast hoeft ook helemaal niet van Ikea te zijn. Wel is het slim om te kiezen voor een metalen variant en geen houten. Je zult namelijk zien dat met enkele planten in de vitrinekast de luchtvochtigheid daarbinnen al snel oploopt. Fijn voor de planten! Minder fijn voor het hout.

Vaak lees je over het sproeien van je kamerplant. Dat helpt ja ... 5 minuten. Het zet weinig zoden aan de dijk. Hetzelfde geldt voor de bakjes water die aan de verwarming hangen: ze doen amper iets voor de luchtvochtigheid in de kamer. Een goede luchtbevochtiger kan natuurlijk wel helpen.

Je zou denken dat vetplanten en cactussen zich helemaal senang voelen in die droge, warme lucht. Ze leven van nature immers in de woestijn. Helaas gooit gevaar nummer 2 roet in het eten: gebrek aan licht op de korte dagen tijdens Nederlandse winters.

Madagascar jewel (*Euphorbia leuconeura*) op het westen boven de verwarming.

Euphorbia stellata doet het goed op de convectorput aan het westraam.

Let op: een plant naast het raam krijgt aanzienlijk minder licht dan voor het raam.

Welke planten zet ik waar?

Welke planten kunnen nu wél op die moeilijke plekken? Hieronder wat algemene tips en mijn eigen ervaringen.

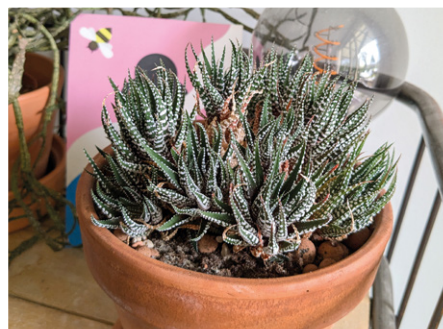
- De Groene Strijders: boven de verwarming, weinig water, op een koude kamer ... deze ijzersterke planten kunnen zo ongeveer alles aan. Niet voor niets draaien ze al jaren mee in het kamerplantcircuit. Leuk is dat er tegenwoordig veel meer varianten zijn dan alleen de klassiekers, dus ook als je géén jaren 70-vibe in je huis wil, zit je met deze planten goed: *Sansevieria*, *Dracaena* en de ZZ-plant (*Zamioculcas zamiifolia*). Van de laatste heb ik al jaren een zwarte variant die zomers vol op het zuiden stond. Tegenwoordig staat hij in een koude hal met enkel een dakraam. Doet hem niks!
- Ietsje meer aandacht nodig, maar nog steeds makkelijke toppers: graslelie, drakenklomp, *Aspidistra* (kwartjesplant), klimop, *Scindapsus pictus* en *Scindapsus 'N'joy*.
- Vetplanten op de verwarming: *Gasteria* en *Haworthia*. Deze geslachten kunnen tegen wat minder licht. Geef ze wel genoeg water.
- Mijn *Euphorbia leuconeura* 'Madagascar Jewel' doet het 's winters prima boven de convectorput aan het westraam. Ook de meer succulente euphorbia's houden het er goed uit, zoals *Euphorbia stellata* en *Euphorbia obesa*. Ze vertonen geen spoor van 'strekken'.
- Zet cactussen koel, droog en licht. Uitzondering is *Astrophytum* (bischopsmuts), die staat liever niet zo koud.
- Heel eerlijk: veel vetplanten laat ik in de winter in de woonkamer staan. Het bewijs daarvoor zie je bijvoorbeeld aan mijn aasbloem (zie foto onder): de dunnere gedeeltes zijn in de winter gegroeid, de dikkere in de zomer.

Gevaar #2

Te weinig licht

De dagen zijn korter en daardoor krijgen je kamerplanten minder natuurlijk licht. Sommige planten kunnen hier redelijk tegen, maar andere stoppen met groeien, verzwakken of laten zelfs blad vallen. Zo zette ik ooit mijn hoge *Ficus lyrata* achter de televisie. Al het blad dat achter de tv verborgen bleef, viel binnen de kortste keren af. Het blad dat erbovenuit stak, bleef hangen. (Geen nood: ik had hier op geanticipeerd en heb nu een boomvormige *Ficus*).

Ook vetplanten en cactussen kunnen flink lijden onder te weinig licht: als ze wel warmte en water krijgen, blijven ze groeien, wanhopig op zoek naar licht. Ze gaan dan 'strekken': ze worden dun, ielig en onstabiel. Dit is niet meer te herstellen.

Haworthia: prachtige vetplant die iets minder licht nodig heeft dan de meeste vetplanten.

Tips

- Zet je planten dicht bij het raam. Planten aan een noordraam kun je wellicht verzetten naar een west- of oostraam, zodat ze wat meer licht krijgen.
- Heb je cactussen en vetplanten? Zet ze op een koele, lichte plek. Ze hebben dan nagenoeg geen water nodig.
- Laat je *Ficus* blad vallen? Zet 'm snel op een lichtere plek! Liefst voor een zuid- of westraam.

RECHTS: *Hoya bella* (links) en grastelie (rechts) kunnen prima tegen mijn koude hal van ca. 12 graden °C.

ONDER: Wortelrot: opeens ligt de stam van je *Alocasia* naast de pot.

RECHTSONDER: Mijn favoriete *Philodendron* (*tortum*) heeft weinig last van de lage luchtvochtigheid.

Zet calathea's in de woonkamer – onder de 18 °C wordt deze plant niet blij.

“In de winter groeien de meeste kamerplanten minder snel.”

Gevaar #4

Kou

Sommige plekken in huis, zoals de gang of een bijkeuken, kunnen behoorlijk koud worden in de winter. Blijft het boven de 15 graden? Dan is het voor de meeste planten geen probleem. Wordt het kouder? Wellicht is het dan slim sommige planten te verhuizen naar een warmere kamer. Toch kunnen veel kamerplanten best goed tegen kou. Het is dan wel belangrijk dat je ze (nog) minder water en geen voeding geeft.

Tips

- Zorg dat je planten niet te dicht bij een deur of raam staan waar vaak koude lucht naarbinnen komt. Ook koude tocht kan een aanslag zijn op de gezondheid van een plant.
- Heb je een plant voor enkel glas staan? Dit is erg koud! Als eronder ook nog eens de verwarming staat te loeien, is het helemaal een ruige plek. Alleen de echte Groene Strijders (zie kader op de pagina hiernaast) trekken dat.
- Calathea's, ficussen en palmen kun je sowieso beter in de woonkamer zetten; ze kunnen slecht tegen kou. Uitzondering is de kentiapalm.

Gevaar #3

Te veel water & voeding

In de winter groeien de meeste kamerplanten minder snel omdat het licht afneemt. Hierdoor hebben ze minder water nodig. Een veelgemaakte fout is dat mensen op dezelfde manier blijven bewateren als in de zomer, terwijl de plant veel minder water nodig heeft. De grond blijft dan te lang vochtig, wat kan leiden tot wortelrot. Ook te veel voeding is slecht voor een plant: het kan de wortels 'verbranden'.

Tips

- Check altijd eerst of de potgrond droog is voordat je water geeft. Steek je vinger een paar centimeter in de aarde; voelt

het droog aan? Geef dan pas water. Uitzonderingen zijn natuurlijk de planten die het echt slecht trekken om droog te staan, zoals de papyrusplant en veel varens. De meeste kamerplanten kunnen er echter prima tegen.

- Ik raad altijd aan om je plant in een kweekpot (een plastic pot met gaten) in een sierpot te zetten. Het water kan dan makkelijk weg en je ziet het snel wanneer je teveel water geeft. Je kunt het dan meteen weggieten.
- Voeding geven? Het is beter om dit niet te doen, tenzij je plant ineens een groeispurt maakt.

VOLGENDE MAAND Marieke laat haar licht schijnen op groeilampen.

Opkikker voor najaarsborders

Bereid de tuin voor op een nieuw seizoen
met de najaarstips van **Alan Titchmarsh**.

“Profiteer van een periode waarin de aarde nog warm is van de zomerzon, maar door de najaarsregen ook zacht en vochtig is.”

FOTO: SARAH CUTTLE LOCATIE: ROSE MCMONIGALL, DIPLEY MILL, HARTLEY WINTNEY, HAMPSHIRE

In het najaar kun je genieten van intense kleuren, maar er moet ook worden geplant, gepland, verhuisd en gemulcht.

Gelukkig nieuwjaar! Nee, ik haal de maanden niet door elkaar. Wat wij meestal als het einde van het tuinjaar beschouwen (de herfst die overgaat in de winter) is voor een tuinier in wezen het begin van het nieuwe seizoen.

Er moeten dingen worden geplant, de tuin moet worden voorbereid op een nieuw seizoen en je hebt de mogelijkheid om al die verbeteringen door te voeren die tijdens het afgelopen jaar noodzakelijk zijn gebleken. Als je alles tot januari of februari laat liggen, dan kom je in tijdnood. Bovendien profiteer je dan niet van een periode dat de aarde nog warm is van de zomerzon, en door de najaarsregen ook zacht en vochtig is. Kortom: de bodemconditie is optimaal, niet alleen om in te planten, maar ook om nieuwe bomen, struiken en vaste planten te stimuleren nieuwe wortels te produceren voordat de kou invalt.

De waarheid over opruimen

Ik huiver altijd wanneer ik mensen hoor zeggen dat ze hun tuin 'opruimen'. Toch is dit een goede periode om de tuin een beetje te fatsoeneren, mits je niet te veel verdord plantenmateriaal weghaalt, want dat hebben overwinterende beestjes hard nodig. Probeer een evenwicht te bereiken, zodat je tuin geen doorn in het oog is, maar gedurende de koudere, donkere, nattere maanden toch gastvrij onderdak biedt aan vogels en insecten.

Sommige vaste planten in de border, zoals siergrassen, zijn stevig genoeg om 's winters voor structuur te zorgen en hun zaadhoofden bieden voedsel aan insecten en vogels. Maar de meeste verwelkte planten, met bladeren die zijn veranderd in een zompige brij, zijn nuttiger op de composthoop. Ga selectief te werk, zodat je borders niet compleet levenloos en steriel worden.

Gevallen bladeren moet je minstens een keer per week van het gazon harken. Wacht je hiermee totdat de bomen kaal zijn (in de

Hark regelmatig gevallen bladeren van het gazon om het gras gezond te houden.

Dit kun je nu planten

Het najaar is de perfecte tijd om te planten, zowel wortelgoed als in pot gekweekte planten, behalve in zware kleigrond. Maar zelfs dan kunnen je planten met een voorsprong aan het voorjaar beginnen, als je er maar veel organisch materiaal en scherp zand doorheen werkt.

Fruitbomen

Je kunt nu appels, peren, pruimen en kwetsen planten. Als je maar één boom plant, kies dan een zelfbestuivende soort. Check de groei-kracht van de onderstam waarop de variëteit is geënt, zodat de boom de grootte krijgt die bij zijn plek past.

Sierbomen

Alle soorten bladverliezende bomen kunnen nu worden geplant. Bloeiende kersenbomen zijn in het voorjaar een lust voor het oog, net als wilde appels, die het voordeel hebben dat ze redelijk klein blijven en dus geschikt zijn voor een bescheiden tuin. Hun mooie vruchtjes kun je verwerken tot gelei.

Winterharde vaste planten

Vul lege plekken in borders op door winterharde kruidachtige vaste planten te splitsen voordat de kou invalt. Selecteer volgroeide pollen van bijvoorbeeld vrouwenmantel, winterharde geranium, zonnekruid, zonnehoeft of daglelie. Splitsen is een eenvoudige en voordelige manier om je voorraad aan te vullen.

Kleinfruit

Alle soorten bessen slaan in deze tijd van het jaar goed aan. Ook frambozenstruiken kun je nu planten – langs een steunstructuur van palen en gaas, met 30 cm tussenruimte. Voor aardbeien is het echter een beetje te laat, want die staan het liefst vóór oktober in de grond.

Bladverliezende struiken

Boerenjasmijn, weigelia, forsythia ... de lijst is eindeloos. Struiken geven niet alleen kleur en structuur aan de tuin, maar zijn ook goed voor tuindieren – van nectar tot nestelplekken. Magnolia's kun je het beste in pot kopen, want als hun kwetsbare vlezige wortels beschadigen, zullen ze later bloeien.

Voorjaarsbollen

Plant narcisbollen 10 cm diep in borders en potten, of in een gazon waar ze kunnen verwilderen. Alliums zijn het mooist in borders. Plant tulpen in borders, 25 cm uit elkaar en 8 cm diep, of plant er 10 per pot in potten van 30 cm doorsnee. Tulpen doen het minder goed in een gazon, omdat ze daar te veel concurrentie hebben.

hoop dat je die klus maar één keer hoeft te doen), dan ontdek je misschien dat het gras eronder dood is. Als de grond sterk verdicht is, of als het gazon in de schaduw ligt, lelijke plekken heeft of is 'vermost', dan kan dit de nekslag betekenen. Hark de herfstbladeren op een hoop of stop ze in een zak, en laat ze vergaan tot bladaarde die je over een jaar kunt gebruiken om de bodem te verrijken.

Wanneer een border is gefatsoeneerd en planten zo nodig zijn teruggesnoeid (tot op de grond, zodat je tijdens het wieden je vingers niet aan de stompjes bezeert), dan kun je een mulchlaag aanbrengen. Er zijn verschillende redenen waarom je dat beter in het najaar dan in het voorjaar kunt doen. Mulch voorkomt dat onkruid voet aan de grond krijgt, houdt het vocht in de bodem vast – wat volgend seizoen voor een snelle groei zorgt – en beschermt planten met vorstgevoelige wortels, zoals dahlia's. Breng een laag van 8 cm aan in plaats van de gebruikelijke 5 cm, want de dikkere isolatielaag vormt een extra bescherming tegen vorst. Goed verteerde stalmest en tuincompost zullen in de loop van de komende maanden de aarde losser maken en verrijken. Boomschorrsnippers gaan langer mee en zien er mooi uit, maar hebben geen enkele voedingswaarde. Kies de mulch die geschikt is voor jouw budget en situatie.

Verwijder voor de winter alle plantensteunen en berg die op, behalve de palen die nog nodig zijn voor jonge bomen. Gooi ze echter niet in een hoek, maar bind ze in nette bundels. Ja, ik weet dat het een gedoe is, maar als je ze komend voorjaar weer nodig hebt, zul je dankbaar zijn!

Verhuizen en planten

Bladverliezende bomen en struiken kunnen tussen nu en maart worden verhuisd – en

Plant houtige stekken van struiken zoals boerenjasmijn en rozen in een geul.

Mulch onbegroeide grond om onkruid te weren en vocht vast te houden.

hoe eerder, hoe beter. Het kan zijn dat ze hun oorspronkelijke plek zijn ontgroeid of daar niet goed groeien doordat ze te veel in de schaduw staan of de grond er te droog is. Als ze te groot zijn om te verplaatsen, zou je ze kunnen vervangen, maar planten die jonger dan vijf jaar zijn, kun je meestal wel verhuizen. Graaf de planten op met zoveel mogelijk aarde rond de wortels. Alleen bij rozen hoeft dat niet, want die slaan ook aan als ze worden verhuisd met weinig of geen aarde.

Heb je een favoriete roos die je wilt vermeerderen, dan kun je in deze periode houtige stekken nemen: plant 30 cm lange, gezonde scheuten voor driekwart in een geul in de tuin. Met wat geluk wortelen ze in het voorjaar.

Veel rozen, bomen en struiken worden in deze tijd van het jaar verkocht met 'kale wortel'. Die zijn bijna altijd goedkoper dan in pot gekweekte planten, de productiekosten zijn namelijk lager doordat ze minder verzorging en aandacht nodig hadden. Wees niet bang om planten van een bescheiden formaat te kopen – vooral bomen. Net als kinderen wennen jonge bomen sneller aan een nieuwe omgeving dan oudere. Maak de grond los met een vork en werk er organisch materiaal doorheen om te stimuleren dat de planten snel aanslaan. Alleen als je zware kleigrond hebt, kun je beter wachten tot mei, omdat klei in de winter vaak drassig wordt.

Heb je nog geen voorjaarsbollen zoals narcissen en tulpen geplant, dan is daar nog steeds tijd voor. Vooral tulpen vinden het prima om in november te worden geplant, omdat ze oorspronkelijk uit een warmer klimaat komen en ze liever niet te lang in koude, vochtige aarde doorbrengen.

En tot slot kun je beginnen met de planning van het spektakel voor volgend jaar. De zaadcatalogi zijn inmiddels beschikbaar, dus sla aan het bladeren en droom over het nieuwe tuinjaar!

Zo plant je een hortensia

Hortensia's laten zich probleemloos planten en zullen in deze tijd van het jaar goed aanslaan. De meeste hortensia's houden van gevlekte schaduw en vochtige maar goed drainerende grond. Hier plant ik een *H. paniculata* 'Limelight'.

1

Geef de plant royaal water en graaf vervolgens een gat dat iets groter is dan de pot van de hortensia. Is de wortelkluut dichtgegroeid, dan moet je de wortels een beetje loshalen.

2

Vul het gat rond de wortelkluut met aarde en druk die licht aan om lucht te verwijderen. De plant moet net zo diep staan als hij in de pot stond.

3

Geef een paar gieters water om de grond doornat te maken. Breng dan een dikke mulchlaag aan op het gebied boven de wortels om het vocht in de bodem vast te houden.

Over Govert

Als natuurgids leid ik graag mensen door

onze prachtige natuur en daarnaast ben ik gek op tuinieren! In de serie 'Govert gidst', leid ik jullie graag door de wereld van de natuur(lijke) tuin. Het is niet nodig om je tuin volledig op de schop te doen en je favoriete tuinplanten bij het compost te zetten, integendeel! Met kleine aanpassingen kun je vaak al een wereld van verschil maken. Door verschillende experts (zoals deze keer Sietske van Kwekerij Arborealis) aan het woord te laten, delen we inspiratie, praktische tips én verdiepende informatie en kunnen we samen in de tuinen van Nederland en België meer ruimte geven aan de natuur. Laat je inspireren en beleef de natuur in je tuin!

Govert gidst

Behaag de haag

Hagen zijn van oudsher een enorm belangrijk onderdeel van het landschap geweest. Door de intensivering van de landbouw in de 20e eeuw is naar schatting zo'n 225.000 kilometer aan hagen verdwenen in Nederland. Zonde, want hagen zijn een erg belangrijk onderdeel voor de instandhouding van biodiversiteit en meer. Ook in tuinen zijn hagen van grote meerwaarde. Hierover sprak ik Sietske Metz van kwekerij Arborealis en zij geeft ons meer inzicht in de waarde van inheemse hagen voor de tuin.

Sietske vertelt hartstochtelijk over hun missie als kwekerij om de wereld te vergroenen: "Wij kweken de planten, maar hebben de mensen nodig om met zijn allen een steentje bij te dragen aan een groenere wereld." Daarbij wordt in de keuze van de planten vooral gekeken naar de veelzijdigheid: de sierwaarde en de natuurwaarde, maar bijvoorbeeld ook of deze eetbaar zijn. Op kwekerij Arborealis staat zonder meer de kwaliteit van hun planten voorop, waarbij er volop ruimte is om te innoveren en te experimenteren. "We kweken zonder bestrijdingsmiddelen, ook zonder biologische middelen, en gebruiken tegenwoordig voeding waar geen dierlijke mest voor nodig is van de grote industrieën. Denk daarbij aan voeding gebaseerd op algen en zeewier."

De kwekerij oogt strak en netjes, wat bewust wordt gedaan om planten plaagdier- en ziektevrij te houden. Hun grote hulp daarin zijn de natuurlijke bestrijders, die ze aantrekken met de omliggende haag en daarachter de ruige natuur. "We hebben onder andere een windhaag aangelegd van zwarte elzen. Deze bomen zijn echte stikstofbinders en we kunnen het blad gebruiken als bladcompost. Op de elzen komen bepaalde luizen voor, waar bijvoorbeeld vogels gek op zijn. Deze vogels zullen op hun beurt ook de bladluizen en andere plaagdierpjes eten van de planten op de kwekerij en daarom is het voor ons niet nodig om bestrijdingsmiddelen te gebruiken."

Een haag is van alle markten thuis

Een windhaag is niet de enige soort haag die je kunt aanplanten, maar er is een verscheidenheid aan mogelijkheden. Dit is natuurlijk helemaal afhankelijk van het doel dat je ermee hebt. Arborealis heeft bijvoorbeeld zelfs een speciale paardenhaag, met uitsluitend eetbare planten voor deze viervoeters én voor bijvoorbeeld schapen, geiten, koeien en ezels. "Voor paardeneigenaren is het een perfecte manier om een paardenweide af te sluiten en tegelijkertijd de biodiversiteit te vergroten." Niet alleen op grote erven zijn hagen prachtig om te zien en een verrijking van de variatie in planten, ook in tuinen zijn ze van absolute meerwaarde.

Win-win voor mens en natuur

In de tuin kun je hagen gebruiken om privacy te creëren en je tuin speelser te maken met hoogteverschillen en doorblikjes. Als je kiest voor een haag in plaats

LINKS: Hagen zorgen voor bodemverbetering en een andere bodemopbouw. Daardoor neemt ook ondergronds de biodiversiteit toe.

ONDER: Kwekerij Arborealis werkt volledig zonder bestrijdingsmiddelen en is onder andere gespecialiseerd in (eetbare) hagen voor paarden.

RECHTS: Vogels, zoals deze tjiftjaf, kunnen zich gemakkelijk verstoppen tussen de doornige meidoorn. De bloemen zijn perfect voor wilde bijen en zweefvliegen.

Sietske:

“Vervang de schutting door een haag. Al bestaat hij maar uit één plantensoort, dan scoor je al. Heb je er meer? Dan doe je het hartstikke goed.”

van een schutting krijg je heel wat vierkante meters groen erbij in de tuin, wat goed is voor mens en natuur. Groen heeft een positief effect op de geest en maakt een mens gelukkiger in de tuin. Tegelijkertijd zorg je voor beschutting en nestruimte voor vogels, vertelt Sietske. “Als je een meidoorn in je tuin plant, geeft deze met zijn doornen een goede beschutting voor vogels en zullen katten er niet bij kunnen komen.”

Wat merk je in de tuin

De sierwaarde van een inheemse haag is hoog. Zeker als je struiken zoals meidoorn en Gelderse roos aanplant, verandert je haag in een bloemenzee en word je in het najaar beloond met knalrode bessen. Behalve dat het prachtig staat, geven ze ook een enorme impuls aan het leven in de tuin, zeker als je een gevarieerde haag aanplant. Het helpt om natuurlijke bestrijders naar je tuin te lokken. Insecten zullen zich vestigen in de hagen, met elk hun eigen waardplanten. Op hun

beurt lokken ze daarmee vogels die zich vol overgave storten op de kleine diertjes. Denk je nog iets groter, dan is de kans ook aanwezig dat je uilen en sperwers aantrekt, die weer vogels (en muizen) eten. Je vergroot de voedselketen en daarmee verklein je de kans op plagen in de tuin.

In mijn eigen tuin, waar ik een haag-beukenhaag en meerdere losse inheemse struiken heb staan, zie ik exact dit gebeuren. Elk jaar zie ik vele soorten insecten en vervolgens op hun beurt merels, winterkonninkjes, kool- en pimpelmezen hier druk op jagen voor hun broedsel. Het is niet de eerste keer dat ik ook een sperwer en ransuil in de tuin heb mogen verwelkomen. De natuurlijke tuin blijft je verrassen en er vormt zich een fascinerende kringloop van het leven.

Inheemse of uitheemse haagplanten

Inheemse planten zijn afgestemd op de lokale natuur en zorgen zo per definitie voor

een grotere natuurwaarde. Dit betekent echter niet dat uitheemse planten geen toevoeging kunnen zijn in een haag. Sterker nog, soms kan het zelfs een extra toevoeging zijn. “Neem bijvoorbeeld de *Elaeagnus ebbingei* (olijfwilg red.), die tot ver in het najaar bloeit en insecten van nectar voorziet. Voor een lage haag kun je ook denken aan de Japanse kwee (*Chaenomeles japonica*) waar in het vroege voorjaar bloemen aan komen voor de bijen en waarvan je in het najaar de grote vruchten kunt gebruiken voor sappen en compote”, vertelt Sietske. Als we het toch over eetbare planten hebben: ook de zwarte bes (*Ribes nigrum*) en de appelbes (*Aronia*) lenen zich goed voor een haag. “De appelbes geeft aroniabessen, die het hoogste gehalte antioxidanten bevat van zo ongeveer alle bessen”, vertelt Sietske verder. Supergezond dus! Of Sietske een favoriete inheemse haagplant heeft? “Voor mij is de favoriete haag, een gemengde haag!”

Poot haagplanten met kale wortel in november en snoei ze vervolgens tot ongeveer 30cm hoogte.

Aan de slag: een haag aanplanten

Als je de samenstelling van je haag hebt uitgedacht, is het tijd om het wortelgoed te bestellen en aan te planten. Om dit goed te doen is het belangrijk met een aantal zaken rekening te houden. Bij kwekerij Arborealis houden ze aan dat je een haag kunt aanplanten na de laatste bladval, maar voor de uitloop van nieuwe bladeren. Vroeger begon de aanplant stevast aan het eind van oktober, maar door het veranderende klimaat is dit inmiddels pas in de derde week van november. Je hebt dan tot uiterlijk maart om een haag aan te planten.

Sietske geeft deze belangrijke tip: "Bij het rooien van de planten gaan wortels verloren. Het is belangrijk dat je na het aanplanten de haag terugsnijdt tot zo'n 25 tot 30 centimeter. Dat klinkt tegenstrijdig, maar dit is de beste manier om een volle, sterke haag te krijgen." De wortels kunnen dan de plant goed ondersteunen in de groei. Doe je dit niet? Dan is de kans groot dat de planten niet goed uit de verf komen. Op de vraag of je bij aanplant nog de haag extra moet bijvoeden, is Sietske duidelijk: "Als je bodem gezond is en veel bodemleven bevat, is het niet nodig de plant extra te helpen met compost. Als je merkt dat in de zomer de planten toch iets achterblijven,

Welke inheemse haagplanten kun je kiezen?

Je hebt voor een inheemse haag een ruime keuze aan planten. Toch lenen niet alle struiken en heesters zich voor hagen. Sietske deelt met ons een aantal inheemse planten die je kunt overwegen aan te planten, en vertelt welke planten je beter achterwege kunt laten, omdat ze zich niet 'gevangen' laten houden in een haag.

Deze planten kun je probleemloos aanplanten

Als je inheemse haagplanten kiest uit dit lijstje, weet je zeker dat je jezelf én je tuindieren een plezier doet.

- Meidoorn (*Crataegus*)
- Wegedoorn (*Rhamnus carthartica*)
- Wilde liguster (*Ligustrum vulgare*)
- Zuurbes (*Berberis vulgare*)
- Hazelaar (*Corylus avellana*)
- Fladderiep (*Ulmus laevis*)
- Haagbeuk (*Carpinus betulus*)
- Gelderse roos (*Viburnum opulus*)
- Linde (*Tilia*)

Deze planten plaats je liever niet in een haag

Onderstaande inheemse planten zijn fantastisch voor in de tuin, maar kunnen woekeren in een haag of komen niet goed uit de verf.

- Sleedoorn (*Prunus spinosa*)
- Framboos (*Rubus idaeus*)
- Bottelroos (*Rosa*)
- Sporkehout (*Frangula alnus*)

Wintergroene haag

Veel inheemse planten verliezen hun blad in de winter, wanneer ze in rust zijn. Je haag kan er zo kaal uit zien in de winter. Het is mogelijk om geheel of gedeeltelijk wintergroene planten te gebruiken voor je haag. "Je kunt voor een wintergroene haag hulst (*Ilex aquifolium*) aanplanten, of zelfs ook de douglasspar (*Pseudotsuga menziesii*) en kerstboom (*Picea*). Die laatste heeft frisgroene en zachte blaadjes als ze uitlopen in het voorjaar." Deze laatste twee zijn al een tijd ingeburgerd in Nederland en komen oorspronkelijk uit het buitenland. Deze inheemse wintergroene planten kun je ook voor je haag gebruiken:

- Taxus (*Taxus baccata*)
- Jeneverbes (*Juniperus communis*)
- Brem (*Cytisus scoparius*)

Deze haag bestaat uit meerdere inheemse planten en geeft zo een gevarieerd aanzicht én een grotere natuurwaarde in je tuin.

- 1 Linde (*Tilia x Europea*)
- 2 Spaanse aak (*Acer campestre*)
- 3 Rode kornoelje (*Cornus sanguinea*)
- 4 Hazelaar (*Corylus avellana*)
- 5 Meidoorn (*Crataegus*)

Tip van Govert

"Help dieren in de tuin met een inheemse haag, zoals deze egel die zich er graag verstoppt en zoekt naar voedsel."

De bessen van de Gelderse roos lijken wel snoepjes en dat is ook precies wat het zijn voor hongerige vogels in de winter.

dan kun je bijsturen met organische mest in de vorm van korrels, met daarover een laag mulch."

Niet iedereen heeft een tuin op een rijke bodem liggen. In het geval dat je arme grond hebt of dat de planten op een moeilijke plek komen te staan, raadt Sietske aan om wat compost te mengen in het plantgat en na het planten af te dekken met een laag bladeren of compost.

Variatie

In mijn eigen tuin ben ik om omringd door hagen en (overgroeide) schuttingen, maar ik kijk nu toch met een ander oog naar de oude haagbeukenhaag. Elk voorjaar hoor ik het geritsel van merels, huismussen en koolmezen, wat me goed stemt. Het nadeel van een haagbeuk is dat deze niet bloeit, waardoor er voor veel insecten minder te halen valt. Misschien dat ik hier andere haagplanten tussen ga zetten om de haag nóg aantrekkelijker te maken!

Wortelstekken

In deze tijd van het jaar is het gemakkelijk om uit kleine stukjes wortel nieuwe planten op te kweken. **Nick Bailey** laat zien hoe je dat doet.

Wortelstekken werken heel goed voor allerlei planten die anderszins lastig te vermeerderen zijn, zoals oosterse klaprozen, kruisdistel en toorts. De techniek is zo simpel als het maar kan en de stekken hebben weinig nazorg nodig. Zodra je ze in de potgrond heb gestopt, laat je ze gewoon de hele winter op een koele plek binnen staan.

Neem de stekken tussen november en februari en je zult binnen zo'n tien maanden nieuwe planten hebben. Alles wat je nodig hebt is een gezonde, goed gewortelde plant, een snoeischaar, een mes, wat potgrond en een pot of bak. Dus waarom zou je niet proberen om een paar van je lievelingsplanten kosteloos te vermeerderen?

Ontdek je stekje

Wil je alles weten over planten stekken? Scan de QR-code en lees online verder.

Wortelstekken nemen

Kies een sterke, gezonde plant die in de vollegrond of in een pot staat. Geef hem bij voorkeur de avond tevoren royaal water. Volg daarna mijn vijf eenvoudige stappen om binnen een jaar gratis nieuwe planten op te kweken.

Kies eerst de plant, bijvoorbeeld een van je eigen volwassen vaste borderplanten of houtige planten, of een pas gekochte plant in pot. Staat de plant in de vollegrond, graaf dan met een tuinschepje een geul rond de wortelkult en maak voorzichtig een paar van de buitenste wortels los. Als de plant in een pot staat, een kruisdistel bijvoorbeeld, haal hem dan gewoon uit zijn pot om bij de wortels te komen.

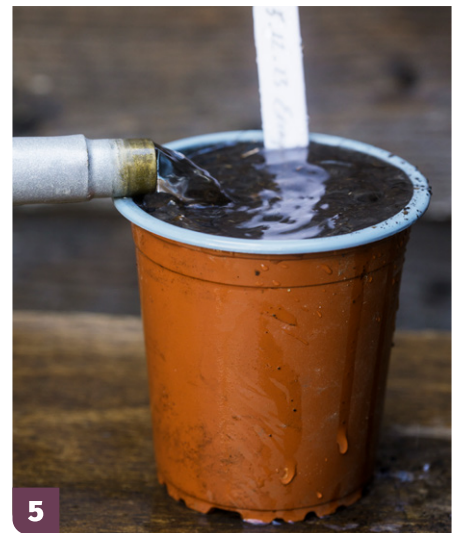
Verwijder een paar van de grootste, meest vlezigste wortels die je kunt bereiken, zonder de wortelkult al te erg te verstoren. Kies dikke wortels, geen vezelige wortels. Controleer of ze gezond en onbeschadigd zijn. De ideale stek is minstens 5-10 cm lang. Leg de wortelstekken die je hebt verzameld voorzichtig naast elkaar – allemaal in dezelfde richting, zodat je later weet welke kant 'boven' is.

Snijd de wortelstukjes op maat met een scheermes of een ander (gesteriliseerd) scherp mes. Voor dit precisieklusje leg ik de stekken het liefst op een schone tegel, schotel of spiegel. Snijd de stekken een voor een op gelijke lengte, tussen de 5 en 10 cm. Snijd de bovenkant recht af en de onderkant schuin – dit is de traditionele manier om aan te geven wat onder en boven is, zodat je zeker weet dat je ze met de goede kant naar boven plant.

Vul een kleine pot met turf-vrije universele potgrond en druk die licht aan. Steek de voorbereide stekken langs de potrand verticaal in de potgrond, met de schuine kant naar beneden. De rechte bovenkant moet zich ter hoogte van het grondoppervlak bevinden. Voor dunnere wortels kun je ook een zaai-bak gebruiken: leg ze plat op de potgrond, bedek ze met meer potgrond en druk licht aan.

Geef royaal water om de potgrond goed vochtig te maken. Gebruik een gieter of zet de pot of bak in een andere bak met water totdat de potgrond donker is. Plaats de pot vervolgens in een onverwarmde kas of koude bak, of op een vensterbank in een schuur of garage. Geef regelmatig water, maar niet te veel om drassige grond te voorkomen. In het voorjaar zullen de eerste blaadjes verschijnen.

Bestrooi de potgrond met
fijne steentjes om
onkruidgroei te voorkomen.

Geschikte planten

Je kunt van allerlei vaste borderplanten en houtige planten wortelstekken nemen.

Wortelstekken werken goed voor allerlei verschillende diepgewortelde kruidachtige planten, waaronder toorts, kogeldistel, oosterse klaprozen (*Papaver orientale*), *Anemone hupehensis* en *Primula denticulata*. Ook bepaalde houtige planten kun je op deze manier vermeerderen, zoals kweeper (*Chaenomeles*), trompetboom (*Catalpa*) en mimosa (*Acacia*).

Kogeldistels zijn zelfzaaiers, maar met wortelstekken krijg je sneller grote planten.

Oosterse klaprozen groeien niet zo goed uit stengelstekken, maar wel uit wortelstekken.

Toortsen gaan meestal maar een paar jaar mee, neem dus regelmatig wortelstekken.

Verzorging

Deze stekken hebben geen warmte of vertroeteling nodig, alleen af en toe wat water om de wortelgroei te stimuleren.

Laat de stekken gedurende het najaar en de winter in een koude bak of onverwarmde kas staan. Geef af en toe water, zodat de potgrond niet uitdroogt. In deze periode ontwikkelen ze nieuwe wortels. In het voorjaar zullen ze flink wat

wortels hebben en komen er blaadjes te voorschijn. Verhuis de planten in dit stadium – zo halverwege het voorjaar – naar individuele potten om ze verder op te kweken, dan kun je ze in het najaar buiten uitplanten.

De stekken wortelen in de winter en produceren blaadjes in het voorjaar.

VOLGENDE MAAND In het laatste deel van deze serie laat Nick zien hoe je houtige stekken neemt.

STICHTING NL BLOEIT!

Wij kweken bijzonder aantrekkelijke inheemse planten, soorten waar de wilde bijen, vlinders en heel veel andere insecten dol op zijn. In Nederland zijn er nog maar weinig van deze planten in het wild te vinden en jij kunt helpen door juist de inheemse planten in je tuin te zetten. Op een paar vierkante meter kun je al een prachtige wilde weelde creëren.
www.nlbloeit.nl

Inheemse held stelt zich voor

Met inheemse planten help je de biodiversiteit enorm. Ze zijn prachtig, maar helaas niet zo bekend. Elke maand stelt een inheemse plant zich aan je voor, in de hoop een plekje in jouw tuin te krijgen. Ze zullen je niet teleurstellen!

Zwarte toorts

Verbascum nigrum

Ik, zwarte toorts, ben een overblijvende plant uit de helmkruidfamilie (*Scrophulariaceae*) en ik kan 60 tot 150 cm hoog worden. Ik hou van zonnige, open tot grazige plaatsen op droge, matig voedselrijke, zwak zure tot kalkrijke grond. Ik kan strenge droogte goed doorstaan.

Uit mijn rozet van fris groen blad verheft zich een hoge bloemstengel, meestal met een aantal vertakkingen en elke vertakking is dicht bezet met een toorts van intens gele bloemen met een purperen hart. Soms zijn mijn bloemen wit gekleurd: een natuurlijke variatie of mutatie.

Vanwege de hoge stengel die zich bovenin vertakt, krijg ik een uitstraling van een meerarmige kandelaar met kaarsen. Kwekers hebben vanwege mijn aantrekkelijkheid diverse varianten gekweekt met prachtig gekleurde bloemen en prachtige namen zoals 'Cotswold Queen', 'Clementine', 'Dark Eyes', 'Plum Smokey' en 'Royal Highland'.

Mijn bloemen zijn zo'n 2 cm groot en ik kan weken achtereen in bloei blijven. Mijn bloeiperiode begint meestal in juni en eindigt in augustus of september. In een gevarieerde bloemenborder of in een bloemenweide ben ik een krachtig verticaal groeiende plant en hiermee een echte blikvanger. Zeker als ik in een groepje sta, aangezien mijn bloemstengels ook een verschillende hoogte hebben.

Mijn bloemen bevatten nectar en stuifmeel en zijn dan ook zeer aantrekkelijk voor wilde bijen en zweefvliegen. Ze worden bestoven door onder andere groefbijen, maskerbijen, diverse soorten hommels, zweefvliegen en vlinders.

De vele – vaak honderden – bloemen brengen elk veel zaden voort. Het is dan ook aan te raden mijn uitgebloeide bloemstengels af te knippen, zodat al die zaden niet direct in de border verspreiden, om te voorkomen dat je al te veel 'ongewenste' zaailingen krijgt. Je kan mijn uitgebloeide bloemstengels met de zaaddozen laten afrijpen (drogen) om zo toch zaden te kunnen gebruiken voor het vermeerderen. De zaden kiemen gemakkelijk, maar soms wel wat wisselvallig.

In tuinen ben ik – zowel in borders als in kruidenrijk grasland - bijvoorbeeld goed te combineren met beemdooevaarsbek, duifkruid, muskuskaasjeskruid, gewone margriet, beemdkroon, avondkoekoeksbloem en knooppkruid.

Puzzel & win

Vul de puzzel in en maak kans op de speciale uitgave
Tuinieren voor de natuur.

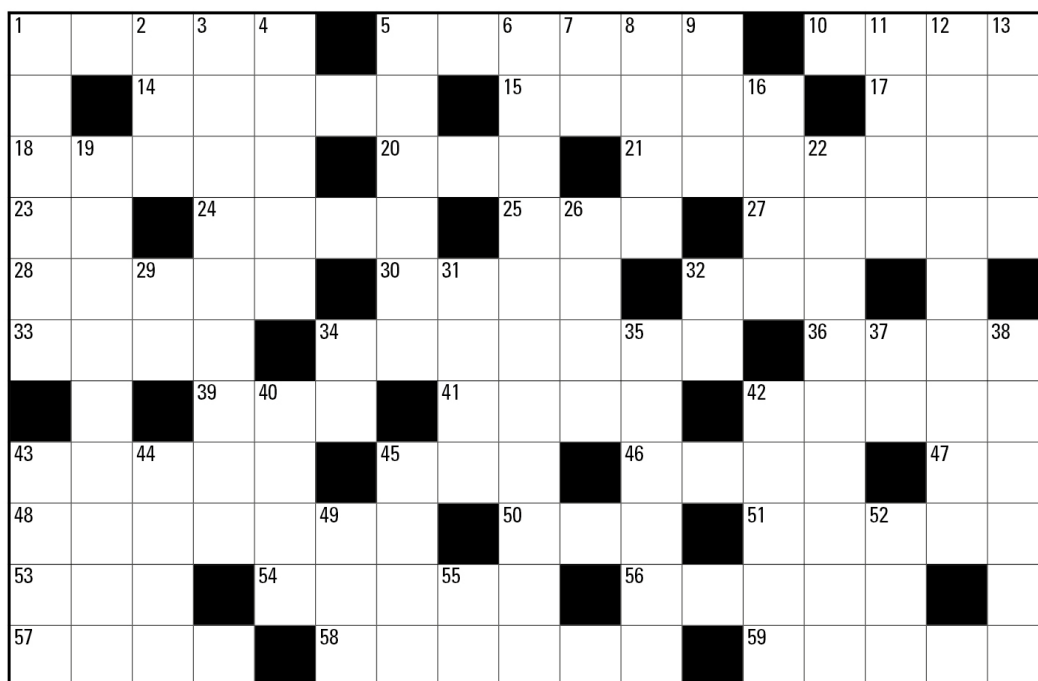
Kruiswoordpuzzel

horizontaal

1 koosnaam 5 deel van de Balkan 10 boel (volkstaal) 14 terug (Latijn) 15 kerklied 17 boom 18 romantisch licht 20 groente 21 smidse 23 inwilliging 24 dronken 25 lage vrouwenstem 27 rangtelwoord 28 niet deze 30 rivier in Spanje 32 telwoord 33 het musiceren 34 zegeteken 36 één keer 39 sportartikel 41 proefbandje 42 foefje 43 vervaardiger 45 zot 46 twaalf dozijn 47 bijwoord 48 uitstalraam 50 bereider van eten 51 knoflooksaus 53 Nederlandse norm (afk.) 54 bruinachtig grijs 56 brede laan 57 quasi-kunstkenner 58 doortrap 59 vertakking van een autosnelweg.

verticaal

1 kledingstuk 2 jaartelling 3 verhaal 4 kunstenaar 5 kerkbewaarder 6 opslagplaats voor drinkwater 7 rund 8 onwrikbaar 9 loofboom 11 deel van een koe 12 de gezamenlijke werknemers 13 leedwezen 16 poeder 19 doen geloven 22 verdedigend 26 soezerig 29 lidwoord 31 gebed 32 landbouwwerktuig 34 vogelproduct 35 deel van de schedel 37 water in Friesland 38 ren over korte afstand 40 kist van open latwerk 42 buideldier 43 aardbewoner 44 vaartuig 45 greppel 49 brandstof 52 grondsoort 55 onmeetbaar getal.

26	59	3	34	53	41	47	26
----	----	---	----	----	----	----	----

Breng de letters uit de genummerde vakjes over naar de gelijkgenummerde vakjes van de oplossingbalk.

WIN!

Tuinieren voor de natuur

Deze speciale uitgave is bedoeld voor iedereen die haar of zijn tuin wil laten leven. Met een geschatte 550 miljoen vierkante meter tuin in Nederland, en misschien wel net zoveel in België, kunnen tuineigenaren het verschil maken. Ons platteland mag dan grotendeels uit een monocultuur bestaan waar niets te halen valt voor de natuur, in onze bloemrijke paradijsjes is dat wel anders. Voeg daar een egelhuis, libellenmoeras, zelfgemaakte voedertafel of een vijver vol inheemse planten aan toe, en het wordt daar buiten net een natuurfilm. Tuinieren voor de natuur staat vol tips en inspiratie om alles wat kruipt en fladdert in je tuin te helpen. Welke bloemen zijn het beste? Welke soorten bijen, vlinders en vogels kun je spotten? En hoe richt je je tuin in zodat jij en de natuur er optimaal van genieten?

Aan de slag met

Gardeners' World magazine

Unieke kennis en tips van kwekers!

Anne Wieggers over de uitgave: "Kwekers leerden mij ontzettend veel. Dit gun ik jullie ook. Vandaar dat ik nu al heel erg lang Nederland en België doorreis om duurzame, ambachtelijke kwekers en hun kennis en tips voor jullie te bundelen in een speciale uitgave!"

Bestel tot 17 november met GRATIS verzending

Speciale uitgave

Bestel deze speciale uitgave nu voor 12,99 op

www.gardenersworldmagazine.nl/kwekers

De speciale uitgave is nu te koop in de voorverkoop en wordt omstreeks 26 november bezorgd.

Over Ecotuintje

Ecotuintje is dé webshop voor de milieubewuste moestuin-fan. In de winkel van Rick en Sonja Ermen vind je alles wat je nodig hebt, van houten moestuinbakken en -tafels tot biologische zaden, turfrijke potgrond en biologisch afbreekbaar anti-worteldoek. www.ecotuintje.nl

Ecotuintje

voor de milieubewuste moestuin-fan!

Duurzaam (moes)tuinieren met Ecotuintje

Voor Rick en Sonja Ermen staat alles in het teken van duurzaamheid. Toen ze enkele jaren geleden een boerderij aan de rand van Roosendaal kochten en de webwinkel Ecotuintje begonnen, was vergroenen en verduurzamen dan ook het eerste waar ze aan dachten.

Ecotuintje

“We zijn al heel lang bezig met biologisch eten en proberen duurzamer te leven”, vertelt Rick. “Dat geldt dus ook voor de verbouwingen die we deden, en nog steeds aan het doen zijn. Toen we hier kwamen wonen zijn we begonnen om deze boerderij op te knappen met zoveel mogelijk duurzame materialen. Dan kom je erachter dat je een hoop ruimte hebt en ga je bedenken wat je nog meer kunt doen om wat duurzamer aan de slag te gaan. Ik ben een ondernemer, dus ben ik een zoektocht gestart. Waar liggen de kansen in de markt op dit gebied? Wat kan nog verduurzaamd worden? Dit, in combinatie met dat ik graag buiten bezig ben, leidde tot het verduurzamen van het moestuinieren.”

De zoektocht van Rick kwam uit bij de webshop Ecotuintje, die toen nog door iemand anders werd gerund. Iemand met dezelfde filosofie rond ecologisch tuinieren en duurzaamheid. “Die webshop was hem een beetje boven het hoofd gegroeid”, gaat Rick verder. “Hij deed dat vanuit een garage en kwam op een gegeven moment plaats tekort. Hij stond toen voor de keuze: uitbreiden of een partner zoeken. Wij zijn in gesprek gegaan en kwamen erop uit dat wij de webshop gingen overnemen.”

En zo kwam het dat in 2020 Ecotuintje volledig in handen kwam van Rick en Sonja. “We waren nog niet goed en wel begonnen of de coronapandemie brak uit. Dat was in eerste instantie best spannend voor ons, maar de mensen sloegen massaal aan het verbouwen en aan het tuinieren, omdat ze toch thuiszaten. Vanaf dat moment is ook bij steeds meer mensen het besef gegroeid om duurzamer te gaan leven.”

Moestuinbakken en -tafels

Het bekendste product van Ecotuintje is al sinds jaar en dag de houten moestuinbak en moestuintafel. Deze zijn leverbaar in diverse standaardmaten, die op de boerderij in Roosendaal door Rick in elkaar worden gezet. En als de standaardmaat niet voldoet, dan kan de klant de gewenste maten doorgeven en levert Rick ook maatwerk. “Vanuit scholen komen er de laatste tijd steeds meer aanvragen voor bakken op maat”, vertelt Sonja. “Die worden dan onderdeel van het lespakket. Dat is een heel fijne ontwikkeling, net als de moestuincoaches op scholen. Dat maatwerk kan variëren van bakken in alle maten en vormen, met of zonder wielen, met of zonder onderplank en variabel in hoogte. Dat is ook handig voor oudere mensen, kinderen of voor mensen met een beperking, die bijvoorbeeld in een rolstoel zitten. Alle moestuinbakken kunnen

aangepast worden aan de wensen en eisen van de klant.”

Het hout dat Rick voor de bakken en tafels gebruikt moet niet alleen van goede kwaliteit zijn, het moet ook duurzaam geproduceerd zijn. Rick: “In de reguliere handel verkrijgbare bakken zijn vaak gemaakt van geïmpregneerd hout of zijn afkomstig uit verre landen. Dat zijn niet de bakken die ik wil verkopen. Ik wil bakken van goed en eerlijk hout. In aanvang werkte ik alleen met PEFC/FSC-goedgekeurd douglas-hout uit Europese bossen. Dat scheelt al enorm in transportkilometers in vergelijking met hout dat van nog verder weg komt. Maar ook hier heb ik gekeken naar hoe het nog beter en duurzamer kan, hoe ik de keten nog korter kan maken. Ik ben toen uitgekomen op larkshout uit Nederland, dat wordt geleverd door Staatsbosbeheer. Dus niet alleen duurzaam, maar ook lokaal.”

FOTO'S: KEN STOFFELS

Ecotuintje is vorig jaar gestart met de verkoop van tuinkassen. Hiervoor zijn Rick en Sonja een samenwerking aangegaan met Euro-Serre. Rick: "We worden vaker benaderd door bedrijven om producten in ons aanbod op te nemen. Als we daar dan induiken, dan blijken zij fabrieken ver weg te hebben. Bij Euro-Serre hebben ze dezelfde kijk op duurzaamheid als wij. Ze produceren alles in België, met lokale producten, dus dat matcht prima."

Bakken ervaring

Zoals eerder aangestipt, zijn de bekendste producten van Ecotuintje de moestuinbak en -tafel. Maar klanten kunnen er ook terecht voor een houten compostbak, oppottafel, aardbeientoren, en straks ook voor bloembakken. "Voor bloembakken geldt eigenlijk hetzelfde als voor moestuinbakken", zegt Rick. "Ook daarvoor wordt heel veel geïmpregneerd hout gebruikt. Maar door onze moestuinbak als basis te gebruiken en hier en daar wat maten aan te passen, krijg je een heel mooie en duurzame plantenbak."

Het is straks de bedoeling dat alle producten die in de webshop van Ecotuintje te koop zijn, 100% duurzaam zijn. Inmiddels is dat, naast het Nederlandse larkshout, al het geval met de biologische zaden, de turfvrrije potgrond en het biologisch afbreekbaar worteldoek. De volgende stap is dat het aanbod aan gereedschap tegen het licht worden gehouden, om daar de meest duurzame alternatieven voor te vinden.

En zo werkt Ecotuintje stap voor stap aan de missie om het totaaltuineren te verduurzamen en nog milieuvriendelijker te maken.

Eigen energie opwekken

Bij de productie van de moestuinbakken en -tafels, kijkt Rick ook naar het energieverbruik van zijn werkplaats en gereedschap. "We maken optimaal gebruik van de zon. Het dak heeft een hele grote lichtstraat zodat ik in principe geen lampen hoeft aan te steken. En voor het opwekken van onze eigen stroom, maak ik gebruik van zonne-energie. Speciaal daarvoor heb ik een systeem met zonnepanelen, die met de zon meedraaien, aangeschaft, Ecoplant genaamd. Die is gescheiden van het energienet, zodat ik ook echt gebruik wat ik zelf opwek."

Ook in de afhandeling van de bestellingen is gedacht aan het milieu. Zo rijdt de bus waarmee Rick de bestellingen aflevert op groen gas en worden er voor het verpakken zoveel mogelijk gerecyclede materialen gebruikt. "Om de dozen dicht te plakken gebruiken we papieren tape en de dozen hebben vensters van papier. De klant kan alles bij het oud papier doen, zonder eerst allerlei plastic te moeten verwijderen. En om dozen op te vullen gebruiken we vulmateriaal op

basis van mais. Dat kan zo bij het gift of in de compostbak. Van onze andere producten die we verkopen in onze webshop, zoals biologische zaden, biologisch afbreekbaar worteldoek en vegan mestkorrels, verwijderen we eerst het eventueel aanwezige plastic en gooien dat hier weg."

Geen verspilling

Om zo min mogelijk te verspillen tijdens de productie van de moestuintafels en -bakken, kijken Rick en Sonja naar wat er nog meer gemaakt kan worden. "We verwerken reststukken van hout bijvoorbeeld om vogelhuisjes van te maken of de insectenschilderijtjes die door onze dochter zijn ontworpen, vertelt Sonja." Rick vult aan: "Zo produceren we zo min mogelijk afval en zorgen we voor duurzamere alternatieven van producten die in ons assortiment zitten. We hebben nu nog vogelhuisjes van leveranciers, die deels uit Azië en Oost-Europa komen. Die gaan eruit en dan gaan we onze eigen, van resthout gemaakte vogelhuisjes verder uitbreiden."

Eén van onze doelstellingen is om ieder jaar het assortiment tegen het licht te houden. Dan kijken we eerst naar duurzaamheid: waar komt het product vandaan? Is het biologisch, is het vrij van gif? Pas wanneer op al deze vragen een positief antwoord gegeven kan worden, dan komt het in het assortiment."

A man with a beard, wearing a green jacket with an orange lining, a maroon sweater, and blue jeans, stands in a lush garden. He is holding a metal basket filled with various vegetables, including leafy greens and a small pumpkin, in his right hand. In his left hand, he holds a large, white rutabaga with green leafy tops. The garden is filled with various plants, including leafy greens and purple-leafed varieties. In the background, there are trees and a building under a cloudy sky.

Moeiteloos oogsten

Jack Wallington kiest voor weer- en ongediertebestendige variëteiten die geschikt zijn voor het koudere seizoen.

A close-up photograph of a person's hands, wearing a maroon sweater, harvesting a leafy green vegetable with thick, vibrant red stems. The person is pulling one of the stems from the soil. The plant has large, green, slightly serrated leaves. The background is a soft-focus garden setting.

Felgekleurde
snijbietstengels fleuren de
somerste winterdagen op.

**3
kleurrijke
wintergroenten**

Snijbiet 'Rhubarb Chard'
Boerenkool 'Curly Scarlet'
Spruiten 'Red Rubine'

Terugblikkend op de zomeroogst kan ik constateren dat er wat problemen waren, zoals tomaten die maar langzaam rijpten, maar gelukkig heb ik ook successen geboekt. Elk jaar groeien sommige groenten beter dan normaal, terwijl andere het juist onverwacht slechter doen. In de loop van de tijd leer je om je hierover geen zorgen te maken. Ik heb niet alles altijd in de hand, maar ik kan wel proberen om wat ik van de tegenslagen heb geleerd volgend jaar toe te passen.

Wil je ervoor zorgen dat er altijd iets lukt, kweek dan verschillende soorten groenten. Dit jaar hadden mijn aardappelen bijvoorbeeld te lijden van naaktslakken, dus volgend jaar probeer ik slakresistente rassen. Daarentegen deden mijn knoflook 'Picardy Wight' en prei 'Tornado' het zo goed dat ik helemaal niets heb hoeven bijkopen. Maar mijn bladsla was werkelijk de ware kampioen! Een paar jaar geleden stelde ik mezelf een ambitieus doel: ik wilde elke dag van het jaar sla kunnen oogsten. En dat is me dit jaar gelukt! De truc was om geschikte winter- en zomervariëteiten te kiezen en alleen pluksla te kweken, want daarvan kun je een paar maanden lang oogsten.

Oogsten

Eerlijk gezegd kweek ik snijbiet vooral vanwege de felroze stengels die me de hele winter opvrolijken. Verder vind ik de in boter gestoofde bladeren erg lekker. De stengels snijd ik in kleine stukjes, zodat ze sneller gaar worden. Deze winterharde groente mislukt nooit. Ik zaai doorgaans één partij in het voorjaar en daarvan kan ik bijna twaalf maanden oogsten.

Ook boerenkool is een groente die de hele winter door voedingsrijke bladeren produceert. In deze tijd van het jaar kun je de jonge bladeren rauw eten. De smaak is ongelooflijk. Naarmate het kouder wordt, zijn er minder slakken, dus de bladeren blijven onaangestast.

Witte rammenas is een grote, winterharde wortelgroente, hoewel ik heb gemerkt dat de wortels in koudere winters kunnen gaan rotten. De smaak houdt het midden tussen een radijsje en een jonge knolraap: heel mild, met een heerlijk knapperige textuur en zowel rauw als gebakken bijzonder smakelijk. Een vergelijkbare groente is knolselderij, waarvan ik net de laatste heb geoogst. Ik houd van de smaak en gebruik de knollen gebakken of gepureerd om aardappelpuree meer smaak te geven. In de loop van de jaren heb ik ontdekt dat hun liefde voor water heel groot is: ze hebben het nodig om mooie grote knollen te vormen.

Op een zonnige vensterbank kun je 's winters kleinere groenten blijven zaaien.

“Ik zaai één partij snijbiet in het voorjaar en daarvan kan ik bijna 12 maanden oogsten.”

Zaaien

Als je al knoflook hebt geplant en overwinterende doperwten en tuinbonen hebt gezaaid, zou je de zakjes zaad tot volgend jaar kunnen opbergen. Maar binnenshuis kun je nog meer zaaien: benut een zonnige vensterbank voor het kweken van microgroenten, die in feite eetbare zaailingen zijn. Ze groeien snel en probleemloos, en er zijn veel soorten voor een moeiteloze combinatie van smaken.

Een paar van mijn favoriete microgroenten zijn basilicum, radijsjes, koriander, mosterd, doperwten en tuinkers, omdat deze allemaal een tamelijk uitgesproken smaak

hebben. Ik kweek ook kattenstaart en paarse basilicum, louter vanwege hun kleuren.

Alles wat je nodig hebt zijn zaaiakken met daarin 1-2 cm potgrond. Zaai de zaden op het oppervlak, dichter dan normaal, en dek ze af met een dun laagje potgrond. Zet de bak in een andere bak met water, zodat de aarde zich kan volzuigen zonder dat de zaden wegspoelen, en plaats hem vervolgens op een zonnige vensterbank. Houd de grond vochtig totdat het zaad ontkiemt. Binnen ongeveer een week heb je heel veel zaailingen die je naar behoefte met een schaar kunt oogsten

Keer de composthoop om het te mengen en organismen te helpen het afbraakproces te versnellen.

3 milieuvriendelijke bodembedekkers

Onbedrukt karton
Mulchlaag van 5 cm
Groenbemers, zoals
winterrogge

Klussen

Aan het begin van de maand, wanneer het weer nog redelijk zacht is, keer ik de composthoop nog een laatste maal, waarna ik hem tot het voorjaar met rust laat. Dat is vooral omdat er waarschijnlijk tuindieren in overwinteren, en die wil ik ongemoeid laten. Ik controleer zelfs altijd eerst zorgvuldig om zeker te weten dat er niet al beestjes in wonen. Zo ja, of als de temperaturen al flink zijn gedaald, dan raak ik de hoop niet aan. Door het keren raakt het organische materiaal beter vermengd met de diverse bacteriën, schimmels en andere levensvormen die een rol spelen in het afbraakproces, dat hierdoor wordt versneld.

Het is nu ook de tijd om lege plekken in de tuin af te dekken om onkruid te onderdrukken. Gebruik hiervoor materiaal dat geen licht doorlaat, zodat de grond eronder tot het voorjaar schoon blijft. Het perfect milieuvriendelijke materiaal voor deze tijdbesparende klus bestaat helaas niet. Biologisch afbreekbaar karton en een mulchlaag van compost helpen wel, maar sterke onkruidzaailingen weten daar toch doorheen te dringen. Ik gebruik ook groenbemers en tot dusver gaat dat goed.

Tuinzeil is wat mij betreft de minste van twee kwaden als je het vergelijkt met antiworteldoek. Ik heb een hekel aan dat

doek met zijn dunne plastic weefsel dat overal gaat rafelen aan de randen. Ook tuinzeil is vaak van plastic, maar als je het goed verzorgt gaat het jarenlang mee. Het blijft langer heel en je kunt het hergebruiken als je het na gebruik nog even met een tuin-slang van aarde ontdoet.

Folietunnels zijn ideaal om wintersla in te kweken.

Planten

In mijn folietunnel staan nog steeds wat jonge winterslapplanten die ik eind augustus heb gezaaid. Ik ga ze uitplanten in de vollegrond, waarbij ik wat turfrijke potgrond door de aarde werk. Sla heeft niet veel voedingsstoffen nodig. Ik heb ontdekt dat de mulchlaag die ik in het voorjaar heb aangebracht genoeg biedt voor de zomergroenten en de winterse bladslasoorten. (In de zomer stonden hier tomatenplanten, die ik inmiddels heb verwijderd en op de composthoop heb gegooit.)

Uitplanten is gemakkelijk. Met een tuinschepje maak ik eerst een gaatje ter grootte van een module of wortelkluit. Daarna til ik de zaailing voorzichtig uit de zaai bak zonder de stengel of wortels te beschadigen. Ik plant ze allemaal op de oorspronkelijke diepte, dus de planten staan in de aarde net zo diep als ze in de potgrond in de bak stonden. Als de plant wat zwak is, kan het geen kwaad om hem iets dieper te planten. Geef royaal water.

Winterse bladsla zal gedurende de koudere maanden niet hard groeien, alleen als het twee weken achtereen zacht en zonnig weer is. Daarom kun je de zaailingen het beste eerst tot een redelijk formaat opkweken door ze op het juiste moment te zaaien. Hier in het Noord-Engelse Yorkshire, waar het vrij snel koud wordt, zaai ik wintersla meestal in de laatste week van augustus. In zuidelijkere streken zou ik de sla waarschijnlijk bijna een maand later zaaien.

VOLGENDE MAAND Fruitstruiken met kale wortel planten en spruiten oogsten.

Waar je
écht moet
eten op reis

NIEUW: foodies travel

- Vind de beste restaurants in haast elke stad
- Lees alles over eten en reizen in binnen- en buitenland
- Leer over authentieke producten en streekgerechten
- Raak geïnspireerd door de reportages en reisverhalen

Scan
de QR-
code

Volg Foodies Travel op
instagram en blijf op
de hoogte alle foodies
reistips en hotspots!

Bekijk het op
foodiestravel.nl

De natuur in huis

Monty vertelt over zijn liefde voor kamerplanten en hij geeft tips voor het verpotten van woestijnactussen.

Anne: "Mijn tip voor een makkelijke kamerplant die ook nog prachtig bloeit: *Jasminum polyanthum*, oftewel kamerjasmijn. Met een beetje plannen (ik verhuis de plant in de zomer naar buiten, en begin dan ook met voeren) bloeit deze in de winter binnen, met heerlijke geurende bloemen."

Monty heeft een grote,
gevarieerde verzameling
kamerplanten.

Een goede luchtvochtigheid is voor de meeste planten belangrijk, dus is het verstandig om dagelijks te nevelen.

Veel kamerplanten, zoals deze aeonium, zullen 's zomers buiten goed gedijen.

We weten dat kamerplanten goed zijn voor lichaam en geest. Het is wonderlijk hoe planten een saaie ruimte kunnen vermenselijken.

Het is ook niet nodig om competitief te zijn wat betreft zeldzame of moeilijke planten. Doodgewone, onverwoestbare planten kunnen ons welbevinden net zo sterk verhogen en ons evenveel plezier bezorgen als dat zeldzame exemplaar waarvoor je een schat aan ervaring en groene vingers nodig hebt.

Gedurende de coronapandemie groeide de populariteit van kamerplanten doordat mensen thuis opgesloten zaten en wanhopig naar groen en de ongecompliceerde relatie met levende planten verlangden. Ik moet bekennen dat ik pas heel laat met kamerplanten ben begonnen – in feite ben ik ze pas de laatste paar jaar gaan waarderen. Maar nu haal ik er een groot genoeg uit, zowel binnenshuis als in de kas, waar cactussen en andere vetplanten het hele jaar door de gewenste hoeveelheid licht krijgen, terwijl ze tegelijkertijd worden beschermd tegen de kou en vooral tegen regen.

Ook al is een kamer nog zo goed verlicht, het is er nooit zo licht als buiten. Daarom

moet je planten die veel licht nodig hebben zo dicht mogelijk bij een raam zetten. Omgekeerd kun je schaduwminnende planten midden in een kamer plaatsen, ook al valt daar maar betrekkelijk weinig licht.

Er zijn kamerplanten in allerlei vormen en maten, maar de kenmerken waaraan je kunt zien of ze gezond zijn, komen sterk overeen. Bladeren mogen nooit verwelken. (Verwelking kan worden veroorzaakt door watergebrek, maar kan ook wijzen op beschadigde wortels.) Bladeren mogen geen vlekken of strepen vertonen, zeker niet in combinatie met een slechte groei. Het meeste ongedierte verschijnt allereerst op de onderkant van bladeren – controleer daar regelmatig, zelfs al zie je aan de bovenkant niets bijzonders.

Haal planten zo nu en dan uit hun pot en controleer de wortels en potgrond op ongedierte en beschadiging. Als je bovendien ziet dat de wortels dicht op elkaar in het rond groeien, dan is het tijd voor een nieuwe pot.

De meest voorkomende doodsoorzaak van kamerplanten is een teveel aan water. Heb je net een nieuwe plant gekocht? Zet de pot dan een minuut of tien in een laag water in de gootsteen en laat hem

daarna goed uitlekken. Vervolgens moet je hem nooit te veel water geven en vooral 's winters niet, want dan groeien de planten nauwelijks. Meestal is een keer per week genoeg en 's winters dus nog minder vaak. Een goede luchtvochtigheid is voor de meeste planten echter wel belangrijk, in alle jaargetijden, dus is het verstandig om dagelijks te nevelen.

Geen enkele plant houdt van plotselinge temperatuurwisselingen. Vermijd ramen op het zuiden waar het zelfs 's winters heel warm kan worden en zet planten die voor een koud raam staan niet boven een radiator die op een timer werkt. In mijn eigen huis heb ik gemerkt dat een raam op het noorden in een kamer met vloerverwarming ideaal is om kamerplanten gelukkig te maken.

Cactussen kweken

Cactussen hebben weinig verzorging nodig, maar dat beetje verzorging is wel heel specifiek. Ze zijn er een ster in om bij extreme hitte en droogte zo weinig mogelijk water te verliezen, doordat ze een dikke huid en bladeren met een minimaal oppervlak – stekels – hebben ontwikkeld. Daarnaast kunnen ze water opslaan. De reusachtige saguaro in de woestijn van Arizona kan tot zesduizend liter opslaan en maandenlang zonder regen overleven. Hoewel ze goed tegen droogte kunnen, zijn ze over het algemeen heel winterhard. Zolang de grond goed draineert en ze zoveel mogelijk zonlicht krijgen, kunnen ze goed tegen de kou. Een vensterbank op het zuiden in een onverwarmde kamer is ideaal.

Sommige cactussen zijn epifyten, die zich in subtropische en tropische wouden aan bomen en stenen hechten. Bijgevolg houden ze van schaduw en mogen ze nooit aan direct zonlicht worden blootgesteld, anders zullen de stengels (die eruitzien als bladeren) verschroeien. Ze hebben een temperatuur van minimaal 10 °C nodig en om optimaal te bloeien minimaal 15 °C. Tot de populairste epifyten behoren de lidcactus (*Schlumbergera*), die in december bloeit, en de paascactus, die in het voorjaar bloeit.

Een cactus die je koopt, zal in een dunne plastic pot staan. Het is verstandig om de plant te verpotten, zowel om zijn wortels te controleren als om hem de juiste groeicondities te bieden.

In mooie potten met een deklaag van fijne steentjes komen cactussen het beste tot hun recht.

Woestijn-cactussen verpotten

Geef je cactus de beste groeicondities door deze stapsgewijze verpot-instructies te volgen.

Dit heb je nodig

- ☐ Cactussen
- ☐ Noppenfolie of karton en/of dikke handschoenen
- ☐ Turfvrije potgrond
- ☐ Fijne steentjes of gewassen scherp zand (geen metselzand)
- ☐ Potten met voldoende drainagegaatjes (terracotta is ideaal en mooi)

Haal de plant uit zijn pot met behulp van noppenfolie of karton dat je eromheen hebt gewikkeld, of trek zeer dikke handschoenen aan.

Woestijn-cactussen hebben een mengsel van kalkarme potgrond met veel scherp zand nodig. Gebruik dus geen metselzand, want dat bevat doorgaans kalk.

Kies een niet al te grote pot. Doe hier wat potgrondmengsel in en hou de wortels net onder de potrand. Vul de randen op. Voeg de fijne steentjes toe.

Zet de cactus tussen november en maart op een koele plek. Geef geen water. Verhoog dan geleidelijk de temperatuur en geef water, totdat hij maximaal daglicht krijgt.

Aan de slag

Er is altijd genoeg te doen in de tuin, maar de taken verschillen per seizoen. In deze rubriek vind je alle tuintaken die handig zijn om deze maand uit te voeren. Loop de handige checklists na en hou zo makkelijk je tuin bij.

105

Deze maand

102 Algemene tuintaken

Snoei rozen en verwijder verwelkte eenjarigen.

105 Test je vaardigheden

Oogst boomzaden.

106 Bloemen

Stek bruidsbloem en snoei ramblers.

108 Kamerplanten

Kweek voorgetrokken hyacinten in een vaas.

109 Adams tuintaak van de maand

Vermeerder engelwortel.

111 Groente en fruit

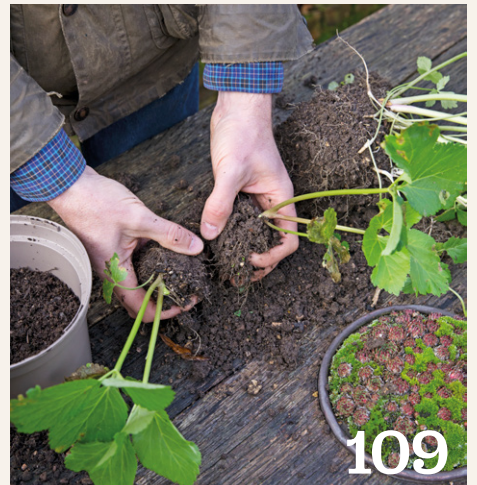
Zaai winterharde tuinbonen.

106

108

109

111

Als je rozen nu licht snoeit, blijven de planten de komende winter goed in vorm.

Snoei rozen om windschade te voorkomen

Snoei alle lange takken van rozenplanten, vooral van planten die dit jaar zijn geplant. Door het heen en weer zwiepen van lange

takken ontstaat namelijk het risico dat de wortels van de planten worden losgewrikt. Kort de takken met een derde in, waarbij je erop let dat

je de struik een goede vorm geeft. Met deze lichte snoei verwijder je ook het zachtste hout dat kwetsbaar is voor aanhoudende vorst.

Zet voer klaar voor de vogels

Help tuinvogels de moeilijke wintermaanden door te komen door meerdere voedsystemen boordevol rijk voer te plaatsen. Gebruik vetbollen uit de winkel of maak die zelf met ingrediënten als zaden, noten en haver voor vinkachtigen, mezen en boomklevers. Vul ook wat systemen met alleen zaden of noten.

Een brede bak onder een staand voedersysteem helpt de minder acrobatische roodborsten, merels en lijsters, en voorkomt dat hongerige eekhoorns de paal in klimmen.

In de koude maanden zijn vetbollen ideaal voor vogels.

STAP VOOR STAP Kuiflelie snoeien en beschermen

Vorstgevoelige bolplanten, zoals de kuiflelie, kunnen het door de kou zwaar krijgen. Stop ze voor de winter dus lekker in. In zachtere streken en in goed drainerende grond zullen ze meestal probleemloos overwinteren, maar tijdens een periode met strenge vorst kunnen de bollen doodgaan, vooral in natte grond.

Je kunt de bollen het beste afdekken met een licht, luchtig materiaal. Verwijder het in het voorjaar zodat de plant weer goed kan uitlopen.

1 Verwijder alle bovengrondse groei, waarbij je materiaal dat niet meteen loslaat afknijpt, ook de stelen van de vleesachtige bladeren.

2 Verzamel een paar oude varenbladeren om de bollen mee af te dekken. Deze vormen een geweldige vorstbescherming.

3 Pin de uiteinden van de varenbladeren vast zodat ze niet wegwaaien. Je kunt er ook een net overheen spannen.

Ruim bladeren op en maak bladaarde

Dit is een goed moment om herfstbladeren op te ruimen en tegelijkertijd gratis bladaarde te maken. Dat kan op twee manieren. Heb je niet zoveel bladeren, doe ze dan in zakken

en bevochtig ze een beetje als ze aan de droge kant zijn. Bind de zakken dicht, maak er een paar beluchtingsgaten in en zet ze ergens neer waar ze niet in de weg staan.

Heb je veel bladeren, maak dan een hoop die je bij elkaar houdt met kippengaas rond vier palen in de grond. Binnen twee jaar zou je perfecte bladaarde moeten hebben.

Herfstbladeren verstikken een gazon. Hark ze dus weg en maak er bladaarde van.

Checklist

- ☐ Span kippengaas over geplante bollen om eekhoorns en muizen te weren.
- ☐ Controleer boombanden en maak die losser als ze te strak zitten.
- ☐ Reinig en slijp de heggenschaar voordat je hem voor de winter opbergt.
- ☐ Vis herfstbladeren uit vijvers.
- ☐ Maai het gras met een hoog afgestelde maaier.
- ☐ Mulch de grond rond bomen en struiken om die een opkikker te geven.

Beplant bloembakken met tulpenbollen

Wil je in het voorjaar kleurige vensterbanken? Beplant dan nu je bloembakken met tulpenbollen. Bloembakken zijn ondiep, dus koop hiervoor kortere variëteiten, zoals 'Little Beauty', om een topzware uitstraling te voorkomen.

Vul de bak gedeeltelijk met een mengsel van zaaigrond en turfrijke universele potgrond.

Zet de bollen erop, 5-10 cm uit elkaar, met de neus naar boven. Bedek ze met minstens 6-8 cm potgrond. Geef royaal water zet de bak op zijn plek.

Plant tulpenbollen in potten dicht bij elkaar voor het ultieme voorjaarspektakel.

STAP VOOR STAP Verwijder verwelkte eenjarigen

Als er op de plek waar je bollen en tweejarigen wilt planten verwelkte eenjarigen staan, trek die dan uit de grond voordat kou en zware regen toeslaan.

Geef vogels een paar dagen de tijd om zich tegoed te doen aan de larven die zich in de planten hadden verstopt, voordat je de grond weer beplant.

Bewaar zaad van bloemen die je in de toekomst weer wilt zaaien, door rijpe zaadhoofden in een papieren zak leeg te schudden.

Trek de planten op, schud zoveel mogelijk aarde van de wortels en verwijder eventueel onkruid. Egaliseer de grond en druk aan.

Hak grote planten in stukken voordat je ze op de composthoop gooit. Kleine stukken zullen sneller vergaan en meer warmte genereren.

Snoei kornoelje

Maak de struiken die je kweekt om hun kleurige winterstengels zo mooi (en gezond) mogelijk door beschadigde, zieke of dode takken te verwijderen.

Bekijk de plant van een afstandje om te zien of je hem een mooiere vorm kunt geven door bepaalde takken weg te halen. Als je snoeit nu de bladeren zijn gevallen, heb je het voordeel dat je de algehele vorm goed kunt zien. Deze vorm zal de hele winter hetzelfde blijven.

Verwijder eerst al het dode, zieke en beschadigde hout.

Snoei flink terug om gezonde nieuwe aanwas te stimuleren en mooie lange stengels te verzamelen.

Haal bloemhoofden van hortensia binnen

Maak optimaal gebruik van de dorre bloemhoofden van jouw hortensia's. Verzamel de mooiste exemplaren en gebruik die voor winterse droogbloemcomposities binnenshuis.

Snoei takken tot vlak boven een sterk knoppenpaar terug. Variëteiten van de *Hydrangea paniculata* zijn hiervoor het meest geschikt, omdat die elk jaar op nieuw hout bloeien, dus je loopt niet het risico om de

bloemknoppen voor volgend jaar weg te halen. De bloemen van de *Hydrangea macrophylla* kun je het beste laten zitten. Ze staan mooi in de wintertuin en je brengt de bloemen voor volgend jaar zomer niet in gevaar.

Dek vijvers af met netten om te voorkomen dat bladeren en ander afval in het water vallen.

Bescherm vijvers

Deze maand laten bladverliezen- de bomen hun eerste bladeren vallen. Dek vijvers daarom af met netten, zodat de bladeren niet in het water terechtkomen en gaan rotten. Verwijder de netten zo nu en dan om het afval op de bladaardehoop te gooien. Maak de vijver vervolgens schoon met behulp van netjes en harken, waarmee je fonteinkruid en draadalgen op de oevers schept. Laat die daar 48 uur liggen zodat beestjes kunnen terugkeren naar het water. Het droge planten- materiaal gooi je vervolgens op de composthoop. Haal oever- of vijverplanten die te groot zijn geworden uit het water, splits ze en zet ze terug.

Checklist

- ☐ Snoei kruidachtige planten terug wanneer al het loof bruin is geworden, maar laat zaden zitten voor vogels.
- ☐ Snoei vlinderstruiken tot de helft terug om wind- schade te voorkomen.
- ☐ Neem houtige stekken van kruis- en zwarte bessen.
- ☐ Versnipper bladeren met een grasmaaier als je er bladaarde van wilt maken.
- ☐ Plant tulpenbollen in borders en bakken.

Knip een tak wilde kardinaalsmuts af of pluk de individuele vruchtjes zodra die volledig zijn verkleurd.

Oogst boomzaden

Het is nu de geschikte tijd om zaden van bomen en struiken te verzamelen en op te kweken tot haagplanten of individuele bomen. De meeste bessen en noten dienen ook als voedsel voor tuindieren, dus oogst ze voordat ze allemaal zijn verdwenen.

Om de zaden uit bessen te halen, maak je de bessen fijn in water en laat je de zaden naar de bodem zinken. Droog de zaden daarna af.

Sommige zaden, met name van houtige planten zoals deze wilde kardinaalsmuts (*Euonymus europaeus*), hebben winterse temperaturen nodig om te ontkiemen. Dus als je ze nu verzamelt, moeten ze een tijdje aan kou worden blootgesteld. Dit proces heet stratificatie. Je kunt dit eenvoudig thuis doen: leg ze in een zak in de koelkast. Je kunt ze ook meteen zaaien in een pot die je buiten in een koude bak zet. Maar omdat je de temperatuur daar niet in de hand hebt, zal het kiempercentage lager zijn. Bovendien loop je het risico dat ze door muizen worden opgegeten.

Zaai de zaden zodra je ziet dat ze ontkiemen. De zaailingen mogen eind voorjaar worden verpot, maar het duurt nog minstens een jaar voordat ze groot genoeg zijn om te worden uitgeplant.

STAP VOOR STAP Boomzaden oogsten en laten ontkiemen

1

Splits de rijpe vruchtjes om de oranje zaden erin bloot te leggen. Draag handschoenen of was je handen naderhand heel goed, want alle delen van deze plant zijn giftig.

2

Trek de zaden een voor een uit de vruchtjes. Gooi beschadigde zaden weg. Levenskrachtige zaden voelen stevig aan. Snij er een door en kijk of die licht van kleur en stevig is.

3

Strooi schoon scherp zand of fijn vermiculiet in een doorzichtige plastic zak en maak dat vochtig. Meng er daarna de zaden door. Stop een label in de zak met naam en datum.

4

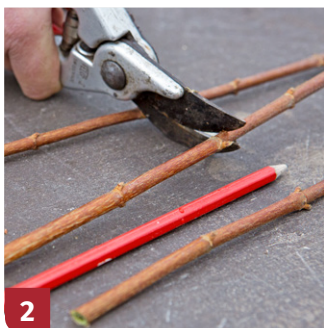
Bewaar de zaden circa acht weken op kamertemperatuur en daarna acht weken in de koelkast. Zaai ze dan in universele potgrond en bedek ze met een laagje scherp zand.

STAP VOOR STAP Bruidsbloem stekken

Neem rechte houtige stekken van struiken zoals bruidsbloem (hieronder), vlinderstruik, kornoelje en weigelia. Ze zullen in de loop van de winter in een koude bak langzaam wortelen. In het voorjaar, wanneer ze uitlopen, kun je ze verpotten of uitplanten. Ze zullen het jaar erna bloeien.

1 Kies de dikste takken uit, die dit jaar zijn verschenen. Knip deze takken dicht boven de grond af, net boven een oog.

2 Knip elke tak in potlooddikke stukken van 15-20 cm. Knip aan de bovenkant net boven en aan de onderkant net onder een oog.

3 Vul een pot met grove stekgrond en druk die aan tot net onder de rand. Steek de stekken langs de rand voor twee derde in de grond. Geef royaal water.

FOTO'S: SARAH CUTTLE; PAUL DEBOIS

Plant viooltjes in een pot

Creëer een kleurrijke compositie in een pot, met verschillende soorten violen. Ze zijn nu verkrijgbaar en zullen de hele winter, tot in het voorjaar, bloeien.

Vul een grote pot met turfrijke, universele potgrond. Geef de planten voor het verpotten water. Positioneer de planten in de nieuwe pot om hun plek te bepalen,

plant ze en druk met je handen de omringende potgrond aan.

Zet de pot goed vol voor het mooiste effect en plaats de hem op zijn plek. Geef royaal water.

PAS OP VOOR Mineervliegen

Let op tekenen van mineervliegen op struikmargriet, chrysanten en wormkruid. De vliegjes veroorzaken schade door de bovenlaag van bladeren weg te schrapen en in het dan openliggende weefsel eitjes te leggen. De larven eten vervolgens kronkelende banen door de bladeren. Haal de sterkst aangetaste bladeren van de plant. De meeste planten overleven deze plaag en de bloemen raken niet beschadigd.

Checklist

- ❑ Graaf na de eerste vorst wortelknollen van dahlia's op en bewaar ze in een schuur.
- ❑ Plant leliebollen met de punt naar boven in potten.
- ❑ Vul lege plekken langs de randen van potten op met in pot gekweekte *Cyclamen coum*.
- ❑ Knip eenjarige klimplanten af, gele hop bijvoorbeeld, en trek ze uit de grond.

10
MINUTEN
OVER

Uitgebloeide en omgevallen vaste planten die geen toegevoegde waarde voor de wintertuin hebben, kunnen nu worden teruggesnoeid. Snoei ze met een heggen- of snoeischaar tot vlak boven de grond terug. Onder de planten bevinden zich vaak onkruidplanten en boomzaailingen – haal die ook meteen weg.

Gebruik voor moeilijk bereikbare takken een heggen- of een takkenschuur met lange stelen.

Snoei lei- en ramblerrozen

Kort lange takken van lei- en ramblerrozen in om de planten tegen winterse stormen te beschermen. Volgend voorjaar kun je de jongste aanwas definitief snoeien en aanbinden. Richt je nu alleen op de langste zijscheuten die de steunstructuur zijn ontgroeid.

Verwijder ook beschadigd hout en bind de losse scheuten die je wilt houden aan. Laat kortere zijscheuten met rozenbottels zitten, want die geven kleur aan de winter. Ruim bladafval op en gooi het weg om volgend jaar schimmelziekten zoals sterroetdauw te voorkomen.

Plant narcissen

Stop de laatste narcisbollen deze maand in de grond. Ze hebben een behoorlijke tijd nodig om te wortelen, dus als je mooie bloemen wilt, moet je niet langer wachten. Ze hebben het liefst goed drainerende grond op een plek met wat zon.

Er zijn een paar variëteiten die goed gedijen in lichte schaduw of aan een bosrand, zoals 'Jack Snipe'. Plant ze in gaten die drie keer zo diep zijn als de bollen hoog zijn, met een tussenruimte van 10-15 cm. In een gazon verwilderen ze goed, maar houd er rekening mee dat je niet mag maaien voordat de narcissen in het voorjaar bovengronds zijn afgestorven.

Bedek de bollen met een laag grond die twee keer zo dik is als de bollen hoog zijn.

STAP VOOR STAP Sla gladiolen op

Gladiolen zijn niet winterhard en wil je voor de vorst de grond uit hebben. Graaf de stengelknollen op en bewaar ze op een vorstvrije plek, vooral als ze in grond staan die drassig wordt. Door gladiolenpollen te splitsen blijven ze groeikrachtig. Bewaar de sterkste stengelknollen om volgend jaar weer te planten. Controleer ze in de loop van de winter een paar keer. Loof dat van de stengelknol afvalt, mag op de composthoop.

1

Maak de grond rond de gladiolen los met een tuinvork. Trek de stengelknollen die dicht aan het oppervlak liggen uit de grond en laat het loof eraan zitten.

2

Inspecteer elke stengelknol nauwkeurig. Wrijf aarde of afval eraf en controleer of ze geen teken van rot vertonen of ongedierte zoals slakken hebben.

3

Leg ze in een bak totdat het loof is afgestorven en de knollen goed droog zijn. Bewaar ze tot het voorjaar op een koele, maar vorstvrije plek.

STAP VOOR STAP Kweek voorgetrokken hyacinten in een vaas

Er zijn nu voorgetrokken hyacintebollen verkrijgbaar die je meteen kunt planten. Deze zorgvuldig behandelde bollen zijn bedoeld om binnenshuis te bloeien en zijn ideaal voor ongeduldige tuiniers. Ze produceren binnen 10-12 weken geurige bloemen en hebben niet eens potgrond of aarde nodig. Je kunt ze het beste in hyacintenvazen kweken, want die hebben een brede voet die voorkomt dat de vaas omvalt als de plant topzwaar wordt.

- 1** Haal de bollen uit hun verpakking en controleer of ze stevig zijn en niet meegeven als je erin knijpt.
- 2** Vul de vaas met water tot aan het smalste deel van de vaas, zodat de onderkant van de bol het water net niet zal raken.
- 3** Leg de bol bovenop de vaas. Giet wat water uit de vaas als de bol het water toch raakt.
- 4** Zet de vaas op een koele, donkere plek totdat de wortels de vaas vullen en de bloemstengels tevoorschijn komen. Verhuis hem dan naar een warmere, goed verlichte plek, waar hij zal gaan bloeien.

10
MINUTEN
OVER

Zorg ervoor dat je binnenshuis altijd een gieter vol water hebt staan, om kamerplanten water op kamertemperatuur te kunnen geven. Regelmatig koud water geven in de koudere maanden kan planten namelijk fataal worden.

Geef kamerplanten minder water

Geef kamerplanten weinig water nu we richting de winter gaan. Het lichtniveau en de temperaturen dalen, dus groeien kamerplanten minder hard.

Geef alleen water als de grond heel droog is en verwijder het water dat een paar minuten na het water geven nog in de schotel staat. Zo verminder je het risico op wortelrot, dat wordt veroorzaakt door drassige grond. Geef orchideeën water, maar laat dat meteen wegstromen voordat je ze weer in hun sierpot zet.

Laat water dat je orchideeën geeft meteen wegstromen.

Checklist

- ☐ Lap de ramen om zoveel mogelijk licht binnen te laten.
- ☐ Ontdoe bladeren met een vochtige doek van stof.
- ☐ Zet planten uit de tocht en haal ze weg bij een open raam.
- ☐ Inspecteer bladeren regelmatig op tekenen van ongedierte.
- ☐ Zet planten op vochtige kiezels in bakken om de luchtvochtigheid in centraal verwarmde kamers te verhogen.

Pot de gesplitste delen op, bescherm ze in de winter en plant ze in het voorjaar in de border.

Vermeerder engelwortel

Het is in deze tijd van het jaar gemakkelijk om engelwortel te vermeerderen door de planten te splitsen. Engelwortel is een statige, architectonische plant, die wel twee meter hoog kan worden en 's zomers een ware blikvanger is. Meestal is de plant tweejarig, maar als je de bloemstengel voor de zaadzetting afknijpt, gaat hij een paar jaar langer mee.

Je kunt de plant eenvoudig vermeerderen door de kleine scheuten rond de basis na de bloei te splitsen. Knip eerst de oude bloemstengel af, zodat je alleen een pol met bladeren opgraaft. Plant de gesplitste delen in potten en zet die gedurende de winter op een beschutte plek of in een koude bak. Eind voorjaar zullen de planten zijn uitgegroeid tot sterke jonge planten die je in borders kunt uitplanten. Woon je in een mildere streek, dan kun je ze ook meteen uitplanten.

Geef de jonge planten een plek in vochthoudende grond in de zon of halfschaduw. Als ze te midden van andere planten staan, dan hebben de hoge bloemstengels geen steunen nodig, maar geïsoleerde planten hebben vanaf eind voorjaar waarschijnlijk wel wat steun nodig.

STAP VOOR STAP Engelwortel opgraven en splitsen

1

Steek een volwassen plant met een spade rondom los en til dan de hele pol uit de grond. Maak je geen zorgen als de lange penwortel hierbij afbreekt.

2

Vul een paar 2 liter-potten gedeeltelijk met turfrijke, universele potgrond. Hierin hebben de jonge planten genoeg ruimte om voor eind voorjaar wortels te ontwikkelen.

3

Snij met een oud keukenmes de kleine pollen van de hoofdwortels en splits die in vuistgrote stukken. Hou ze bij de wortels vast om ze uit elkaar te trekken – niet bij de bladeren.

4

Plaats de plant in het midden van een pot, met de wortelhals net onder de rand, en vul de pot rond de wortels op met potgrond. Druk aan en geef royaal water.

Oogst bleekselderij vóór de eerste strenge vorst en bescherm de groente tijdens koude nachten met vliesdoek.

Oogst bleekselderij

Haal bleekselderij nu uit de grond, voordat het echt hard gaat vriezen of het loof gaat vergelen.

Steek een tuinvork onder een plant om hem op te trek-

ken of (als er meerdere planten dicht bij elkaar staan) snijd de plant bij de basis af om de omringende planten niet te verstoren. Schraap de meeste aarde ervanaf en snijd met een

oud keukenmes de wortel zó van de plant dat de stengels aan de basis vast blijven zitten.

Dek de rest van de planten tot gebruik af met een licht en isolerend vliesdoek.

Verwijder oude aspergestengels

Snoei aspergestengels tot de grond terug zodra ze van geel naar strogeel zijn verkleurd. Laat geen stompjes staan, want die zullen in de weg zitten bij de oogst van de scheuten in het voorjaar. Bovendien kunnen aspergekevers in de stompjes overwinteren, omdat de stengels hol zijn.

Waarschijnlijk zitten er ook al kevers in de stengels die je afknijpt, laat die dus niet op het aspergebed liggen. Gooi ze het liefst in de gft-bak om te voorkomen dat de populatie zich verder uitbreidt.

Snoei aspergeplanten tot de grond terug en ruim het snoeiafval op.

STAP VOOR STAP Winterharde tuinbonen zaaien

Zaai nu tuinbonen, dan heb je al voor de winter jonge planten en kun je in het voorjaar oogsten. Kies een winterharde variëteit, zoals 'Aquadulce Claudia' of 'Meteor'. Heb je last van muizen, dan kun je beter op een onverwarmde plek binnen zaaien. Plant de zaailingen uit wanneer ze 5 cm hoog zijn.

1 Verwijder het onkruid en verspreid goed verteerd organisch materiaal over het bed. Maak zware of verdichte grond los.

2 Maak met het blad van een schoffel een brede, 5 cm diepe geul. Zaai een dubbele zigzagrij, zodat de planten een dichte haag gaan vormen.

3 Dek de zaden af met aarde en druk licht aan, zodat het oppervlak iets onder het niveau van het rest van het bed ligt. Geef royaal water.

KIJK UIT VOOR Uienmineervlieg

Controleer preplanten op schade van de uienmineervlieg. De witte larven maken tunnels in preistengels, waardoor schimmelrot de plant kan binnendringen en er bruine strepen ontstaan. De kleine bruine poppen lijken op rijstkorrels. Spoel die na de oogst van de plant af, zodat je nog steeds delen van de prei kunt gebruiken.

Gooi aangetaste plantendelen niet op de composthoop, want de vliegen komen in het voorjaar uit. Kweek alliumsoorten volgend jaar op een andere plek, onder fijn gaas.

Checklist

- ☐ Plant de laatste knoflook buiten.
- ☐ Controleer opgeslagen fruit en groente regelmatig, en verwijder exemplaren die tekenen van rot vertonen.
- ☐ Fatsoeneer aardbeienbedden door oude uitlopers, dode bladeren en onkruid te verwijderen.
- ☐ Bescherm alle koolsoorten met netten tegen hongerige duiven.
- ☐ Oogst prei, spruiten en winterse bladslasoorten.

Wacht niet tot kerst, maar oogst nu al de eerste pastinaken.

Oogst vroege pastinaken

Oogst vroege pastinaken na de eerste vorst, want dan zijn ze zoet en oogstrijp. Steek een tuinvork parallel aan de rij in de grond, iets van de planten verwijderd, en til de pastinaken omhoog. Laten

ze niet los, steek de vork dan wat dieper in de grond om te voorkomen dat de wortels afbreken. Je kunt de rest met een gerust hart in de grond laten zitten, want ze blijven tot het voorjaar goed.

Laat een paar bonenpeulen aan de plant rijpen om zaden voor volgend jaar te produceren.

Oogst zelf groentezaden

Verzamel zaad van bepaalde groentesoorten, zodat je dat volgend jaar kunt zaaien. F1-hybriden moet je echter vermijden. Kies in plaats daarvan vrij bestoven variëteiten, want die zaden zullen elk jaar planten met dezelfde kenmerken produceren.

Bonen en doperwtten doen het meestal goed. Pluk de papier-

achtige peulen en laat die goed drogen. Oogst de zaadjes van paprika's en tomaten van rijpe vruchten: was het vruchtvlees eraf en laat ze drogen. Laat van sla, rucola, spinazie, pastinaak en wortel een paar planten doorschieten, zodat ze zaad zetten. Verzamel de rijpe zaden en bewaar die in gelabelde enveloppen.

Zet kappen over tuinkruiden

Bescherm tuinkruiden, zoals peterselie, koriander en kervel, met kweekkappen om ze goed te houden. Zowel platte peterselie als krulpeterselie overleven de winter zonder bescherming, maar de kwaliteit blijft veel beter als je de planten wel afdekt.

Zet de kweekkap goed vast om te voorkomen dat hij wegwaait en laat de ventilatieopening aan de bovenkant open, zodat de lucht kan circuleren en de plant niet gaat rotten.

Dankzij een beschermende kweekkap kun je tuinkruiden langer oogsten.

Volgende maand

- ☐ Plant kleurrijk perkgoed op lege plekken in potten.
- ☐ Snoei verwilderde heggen.
- ☐ Snoei druivenstokken.
- ☐ Plant amaryllis als je snel mooie bloemen wilt.
- ☐ Fatsoeneer de planten in de kas.

Klantenservice

Wil je abonnee worden of heb je vragen over je abonnement? Op onze website vind je antwoord op de meeste vragen.

[www.gardenersworldmagazine.nl/
contact](http://www.gardenersworldmagazine.nl/contact)

Wist je dat je tegenwoordig eenvoudig zelf je adres kan wijzigen? Ga naar www.gardenersworldmagazine.nl/adreswijzigen om je nieuwe adres door te geven. Het nieuwe adres wordt vervolgens automatisch in ons systeem gewijzigd.

Telefoon

We zijn er maandag tot en met vrijdag van 09.00 tot 17.00 uur om je vragen te beantwoorden.
+31 (0)24-2027 827

E-mail

Stel je vraag per e-mail aan een van onze service medewerkers.
[klantenservice@
gardenersworldmagazine.nl](mailto:klantenservice@gardenersworldmagazine.nl)

ABONNEMENTSINFORMATIE Gardeners' World kost € 6,99 per nummer. De abonnementsprijs is in Nederland € 72,50 en in België € 75,50 (12 nummers). Deze prijs geldt bij betaling per automatische incasso. Voor betaling via een (digitale) factuur geldt een toeslag van € 2,50. Je kunt eenvoudig een machtiging afgeven via www.magazineshop.nl/machtigen. Abonnementen worden automatisch verlengd, tenzij anders vermeld. Het opzeggen van een abonnement kan eenvoudig telefonisch via +31 (0)24-2027827 of per mail via klantenservice@gardenersworldmagazine.nl.

BBC

Gardeners' World

Gardeners' World is een uitgave van F&L Media B.V.

in licentie van BBC Studios

Hoofdredacteur Anne Wiegers

Redactie Lizanne Croonen, Iona van den Dries, Jos Heijmans en Govert de Jong

Met medewerking van Berthe Bogers, Milly Born, Jaap Molenaar (De Bijenstichting), Arjan Vernhout (NL Bloeit!) en redactie Gardeners' World UK

Art Direction Nick Groenewold

Vormgeving Mylène Nales, Tom Gerrits, Lisanne Cobussen, Susan Gerbrands-Derksen, Ferry Dorresteyn en Ellen Willemsen

Sales Gavin Woesthoff +31 (0)6 20509854
gwoesthoff@fnl.nl

Marketing Anouk Tolboom +31 (0)24 2404595
atolboom@fnl.nl

Drukkerij Senefelder Misset Doetinchem B.V.

Vragen aan de redactie

Heb jij opmerkingen, suggesties of vragen aan de redactie? redactie@gardenersworldmagazine.nl

Nieuwsredactie / Pers

redactie@gardenersworldmagazine.nl of het onderstaande adres o.v.v. redactie Gardeners' World
Jonkerbosplein 52, 6534 AB Nijmegen

F&L Media

COPYRIGHT Alle rechten van dit materiaal behoren toe aan Immediate Media Co. Limited en mogen niet worden herdrukt of hergebruikt, in welke vorm dan ook, zonder uitdrukkelijke schriftelijke toestemming. Het auteursrecht op deze uitgave en op daarin verschenen artikelen wordt door de uitgever voorbehouden. Het verlenen van toestemming tot publicatie in de gedrukte uitgave houdt in dat de auteur de uitgever, met uitsluiting van ieder ander onherroepelijk machtigt de bij of krachtens de auteurswet door derden verschuldigde vergoedingen voor kopiëren te innen en dat de auteur alle rechten overdraagt aan de uitgever, tenzij anders bepaald. Niets uit deze uitgave mag worden overgenomen, vernoemd of gekopieerd zonder uitdrukkelijke schriftelijke toestemming van de uitgever. De uitgever stelt zich niet aansprakelijk voor eventuele onjuistheden die in deze uitgave zouden kunnen voorkomen.

BBC Gardeners' World magazine is published by F&L Media B.V. under licence from BBC Studios, Television Centre, Wood Lane, London W12 7TQ. The Gardeners' World logo and the BBC Blocks are the trade marks of the British Broadcasting Corporation. Used under licence. © Immediate Media Company Limited. All rights reserved. Reproduction in whole or part prohibited without permission.

Gardeners' World
Managing Director - Catriona Bolger
Head of Content - Kevin Smith

Immediate Media Co Ltd
Chairman - Martin Weiss
CEO - Tom Bureau
Director of International Licensing and Syndication - Tim Hudson
International Partners Manager - Molly Hope-Seton

BBC Studios, UK Publishing
Chair, Editorial Review Boards: Nicholas Brett
Managing Director, Consumer Products and Licensing - Stephen Davies
Director, Magazines and Consumer Products - Mandy Thwaites
Compliance Manager - Cameron McEwan
UK.publishing@bbc.com
www.bbcbroadcast.com

Kweekgids

november

Binnen zaaien
Buiten planten/zaaien
Oogsten

Plant knoflook en zacht fruit, blijf wintersla zaaien en begin met voorjaarsgroenten binnenshuis.

De beste keuzes voor november		jan	feb	mrt	apr	mei	jun	jul	aug	sep	okt	nov	dec
	Aardbeien Heerlijk zoet, maar verrassend weinig calorieën. Aardbeien zijn ook een uitstekende bron van vitamine C, dus een traktatie zonder schuldgevoel!												
		Tips Plant meerdere variëteiten met verschillende oogsttijden zodat je de hele zomer kunt genieten. Plant ↓ met kroontje op bodemniveau Afstand ↔ 30 cm uit elkaar ↗ 30 cm tussen rijen											
	Broccoli (calabrese) Rijk aan krachtige fytonutriënten, waaronder ontstekingsremmende flavonoiden. Stoom licht om het maximale eruit te halen.												
		Tips Zaai binnen en laat overwinteren in een onverwarme kas of kweekbak. Plant uit in het voorjaar. Zaai ↓ 1 cm diep Afstand ↔ 45 cm uit elkaar ↗ 45 cm tussen rijen											
	Doperwtten Een geweldige bron van plantaardige eiwitten, vezels en vitaminen. Eet ze vers geplukt, wanneer ze op hun zoetst en voedzaamst zijn.												
		Tips Kies een winterharde variëteit om nu te zaaien, idealiter binnen of anders buiten onder stolpen of vliesdoek. Zaai ↓ 3 cm diep Afstand ↔ 8 cm uit elkaar ↗ 60 cm tussen rijen											
	Frambozen Frambozen zijn rijk aan ellaginezuur, een antioxidant met beschermende eigenschappen, en ze bevatten ook veel vitamine C en foliumzuur.												
		Tips Werk voor het planten voldoende goed verteerde compost door de bodem. Bind stengels vast aan steunen. Plant ↓ op dezelfde hoogte als eerst Afstand ↔ 45 cm uit elkaar ↗ 1,8 m tussen rijen											
	Kruisbessen Deze pittige bessen zijn een bron van vezels, kalium en carotenoiden, die kunnen helpen om je hart gezond te houden.												
		Tips Plant ze op een zonnige plek voor de zoetste vruchten. Mulch de grond om vocht vast te houden. Plant ↓ op dezelfde hoogte als eerst Afstand ↔ 1.5m uit elkaar ↗ 2m tussen rijen											
	Olifantslook De grote teentjes hebben een mildere smaak dan traditionele knoflook, maar krachtige gezondheidsvoordelen, waaronder antibacteriële eigenschappen.												
		Tips Geef dit gewas de zonnigste plek in je (moes)tuin en verrijk de grond met goed verteerde compost voordat je de teentjes plant. Plant ↓ 3 cm diep Afstand ↔ 20 cm uit elkaar ↗ 30 cm tussen rijen											
	Paksoi Eet babybladeren rauw voor foliumzuur, dat vermoeidheid kan verminderen, plus vitamine C, zink en carotenoiden om infecties te helpen bestrijden.												
		Tips Zaai onder stolpen of vliesdoek, of binnenshuis, om met de jonge blaadjes eind winter en in de lente salades te maken. Zaai ↓ 2 cm diep Afstand ↔ 10 cm uit elkaar ↗ 45 cm tussen rijen											
	Perziken Hun kleur verradt de aanwezigheid van bètacaroteen, dat kan helpen bij het gezichtsvermogen en het immuunsysteem kan ondersteunen.												
		Tips Voor een goede oogst bestuif je de vroege bloesem met de hand door met een zachte verfkwas van bloem naar bloem te gaan. Plant ↓ op dezelfde hoogte als eerst Afstand ↔ 3,5 m uit elkaar (waaier)											
	Roodlof De van nature bittere smaak bevordert de spijsvertering en eetlust. Eet rauw om optimaal te profiteren van de vitamine C, foliumzuur en bètacaroteen.												
		Tips Je kunt roodlof kweken als plukgroente door binnenshuis te zaaien in de herfst en winter. Zaai ↓ 1 cm diep Afstand ↔ 20 cm uit elkaar ↗ 30 cm tussen rijen											
	Rucola Deze peperige bladeren zitten boordevol gezonde voedingsstoffen. Kweek er veel van voor salades, roerbakgerechten en het maken van pesto.												
		Tips Zaai binnen voor verse bladeren in de winter. Wilde rucola is meer winterhard en kun je buiten kweken onder vliesdoek. Zaai ↓ 1 cm diep Afstand ↔ 15 cm uit elkaar ↗ 30 cm tussen rijen											

Volgende maand

Het december-nummer ligt vanaf **19 november** in de winkel.

Alles wat je weten moet over de toestand van je bodem voor de beste groeieresultaten.

Breng je druiven in model met de snoeitips van Frances.

Tips van Alan voor het kiezen, verzorgen en hergebruiken van je kerstboom.

FOTO'S: SARAH CUTTLE; JASON INGRAM

Oogst je kerstdiner

Monty geniet van de kalmte in de moestuin en oogst wintergroenten.

Mis geen nummer meer!

Neem nu een abonnement en krijg voortaan elke uitgave van Gardeners' World automatisch in je brievenbus.

Ga naar www.gardenersworldmagazine.nl/abo of bel gratis naar +31 (0)24 2027 827

Bestel t/m
4 november voor

6,99

met **GRATIS**
verzending

Ga naar gardenersworldmagazine.nl/voorverkoop

HENCHMAN®

DÉ ULTIEME TUINLADDER

Ongelijke grond, verschillende hoogtes en een combinatie van zachte en harde bodem: de tuin heeft verschillende uitdagingen waar een gewone ladder geen goede oplossing voor heeft.

Een **HENCHMAN Tripod Ladder** is ontworpen om je veilig, stabiel en zelfverzekerd te laten werken. De verhoogde stabiliteit geeft je het vertrouwen om op hoogte te werken en maakt het trimmen van heggen en het snoeien van bomen makkelijk. Als je hem eenmaal hebt, zou je willen dat je hem eerder had aangeschaft.

Door het lichtgewicht ontwerp van de **HENCHMAN Tripod Ladder** is het prettig om hem te tillen en te gebruiken – perfect voor de lastig bereikbare klusjes in je tuin en in huis.

1. VEILIG WERKEN

Elk van de drie poten kan individueel versteld worden voor complete stabiliteit op ongelijke ondergronden.

2. COMFORTABEL WERKEN

De ingebouwde platformtrede en hoge leuning zorgen ervoor dat je makkelijk handsfree kunt werken.

3. ZELFVERZEKERD WERKEN

De klauwvormige voeten van de ladder zorgen voor extra stabiliteit op zachte ondergronden. De gratis rubberen voetjes houden je stabiel op harde ondergronden, zowel binnen als buiten.

PRIJZEN V.A. € 349 . MATEN 1,8 - 4,8 M
GRATIS VERZENDING . 5 JAAR GARANTIE

"Kwalitatief hoogwaardige producten die ervoor zorgen dat je met vertrouwen werkt op hoogtes!" Daniel. G

4,9

Op basis van meer dan 3000 reviews in het VK

DE ONGEËVENAARDE
VEILIGHEIDSKENMERKEN
VAN DE HENCHMAN
TRIPOD LADDER ZIJN
ONDER MEER:

2,4 M
3 VERSTELBARE
POTEN

Krijg 5%
korting met de
code NL11GW24

NEEM ZELF EEN KIJKJE!
Scan de QR-code om meer te weten
te komen over alle HENCHMAN-ladders

BESTELLEN OF MEER INFORMATIE:

www.henchman.nl

DUBARRY OF IRELAND

Est. 1937

Ga voor de complete collectie en verkooppunten naar
dubarry.com